

**T.C.  
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ  
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**TÜRK SİYASİ HAYATINDA ELİT DEĞİŞİMİ VE SİYASAL  
KUTUPLAŞMA: AK PARTİ DÖNEMİ**

**AHMET MİTHAT ODABAŞ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Danışman: Dr. Öğr Üyesi Mahmut KARAMAN**

**AĞUSTOS - 2021**

**T.C.**  
**SAKARYA ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRK SİYASİ HAYATINDA ELİT DEĞİŞİMİ VE**  
**KUTUPLAŞMA: AK PARTİ DÖNEMİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Ahmet Mithat ODABAŞ**

**Enstitü Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi**

**“Bu tez 11/08/2021 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”**

<b>JÜRİ ÜYESİ</b>	<b>KANAATI</b>
Prof. Dr. Muharrem ES	Başarılı
Prof. Dr. Zeynel Abidin KILINÇ	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Mahmut KARAMAN	Başarılı

## ETİK BEYAN METNİ

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

**Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?**

**Evet**

**Hayır**

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütölen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

**Ahmet Mithat**

**ODABAŞ**

**11.08.2021**

## İÇİNDEKİLER

<b>KISALTMALAR</b> .....	<b>iv</b>
<b>ŞEKİL LİSTESİ</b> .....	<b>vi</b>
<b>ÖZET</b> .....	<b>vii</b>
<b>ABSTRACT</b> .....	<b>viii</b>
<b>GİRİŞ</b> .....	<b>1</b>
<b>BÖLÜM I: ELİT OLGUSU, ELİT TEORİLERİ VE SİYASAL ELİTİN İNCELENMESİ</b> .....	<b>5</b>
1.1. Elit Olgusunun Tanımı ve Elit Teorilerinin İncelenmesi .....	5
1.2. Elit Teorilerinin Sınıflandırılması .....	8
1.2.1. Normatif Elit Teorisi .....	9
1.2.1.1. Platon .....	9
1.2.1.2 Farabi .....	10
1.2.1.3. İbni Haldun .....	12
1.2.2. Klasik Elit Teorisi .....	14
1.2.2.1. Gaetano Mosca .....	14
1.2.2.2 Vilfredo Pareto .....	17
1.2.2.3.Robert Michels .....	21
1.2.3.Çağdaş Elit Teorisi .....	23
1.2.3.1. Giovanni Sartori .....	24
1.2.3.2. Wright Mills .....	24
1.2.3.3.Wright Mills' e Göre Seçkin Türleri .....	26
1.2.3.4.Raymond Aron .....	27
1.2.3.5. Raymond Aron'a Göre Seçkin Türleri .....	29
1.3.Siyasal Elit Tanımı, Tespiti ve Kapsamı .....	30
<b>BÖLÜM II: SİYASAL KUTUPLAŞMA KAVRAMI</b> .....	<b>34</b>
2.1.Kutuplaşma Kavramı ve Sosyal-Siyasi Kutuplaşma Ayrımı .....	34
2.2.Siyasal Kutuplaşma Kavramı .....	36
2.2.1. Siyasal Kutuplaşmanın Tanımı ve Kapsamı .....	36
2.2.2.Siyasal Kutuplaşmanın Nedenleri .....	39
2.2.3.Siyasal Kutuplaşmanın Etkileri.....	40
2.2.3.1. Siyasal Kutuplaşmanın Olumlu Etkileri.....	41

2.2.3.2. Siyasal Kutuplaşmanın Olumsuz Etkileri.....	42
2.3.Parti Kutuplaşması.....	43
2.3.1.Giovanni Sartori'nin Kutuplaşmış Çoğulculuk Kavramı.....	46
2.3.2. Kutuplaşmış Parti Sistemleri ve Kutuplaşmanın Ölçülmesi .....	47
2.4.Siyasal Elitlerin Kutuplaşması .....	49
<b>BÖLÜM III: TÜRK SİYASİ HAYATINDA SEÇKİN DEĞİŞİMİ VE SİYASAL KUTUPLAŞMA.....</b>	<b>51</b>
3.1.Tanzimat'tan Cumhuriyete Türk Siyasi Hayatının Seçkincilik ve Kutuplaşma Üzerinden İncelenmesi .....	51
3.1.1.Tanzimattan Cumhuriyete Elit Değişimi.....	51
3.1.2. Tanzimat'tan Cumhuriyete Türk Siyasal Hayatında Kutuplaşma .....	56
3.2. Cumhuriyet ve Tek Parti Dönemi Türk Siyasi Hayatının Seçkincilik ve Kutuplaşma Üzerinden İncelenmesi .....	59
3.2.1. Tek Parti Dönemi Türk Siyasi Hayatında seçkincilik.....	59
3.2.2. Tek Parti Dönemi Türk Siyasi Hayatında kutuplaşma.....	62
3.3. 1945-1960 Arası Dönem Türk Siyasi Hayatının Seçkincilik ve Kutuplaşma Üzerinden İncelenmesi .....	64
3.3.1. 1945-1960 Arası Türk Siyasi Hayatında seçkincilik.....	64
3.3.2. 1945-1960 Arası Türk Siyasi Hayatında Kutuplaşma.....	67
3.4. 1960-1980 Arası Dönem Türk Siyasi Hayatının Seçkincilik ve Kutuplaşma Üzerinden İncelenmesi .....	70
3.4.1. 1960-1980 Arası Türk Siyasi Hayatında Seçkincilik.....	70
3.4.2. 1960-1980 Arası Türk Siyasi Hayatında Kutuplaşma.....	73
3.5. 1980-2002 Arası Dönem Türk Siyasi Hayatının Seçkincilik ve Kutuplaşma Üzerinden İncelenmesi .....	75
3.5.1. 1980-2002 Arası Türk Siyasi Hayatında Seçkincilik.....	75
3.5.2. 1980-2002 Arası Türk Siyasi Hayatında Kutuplaşma.....	78
<b>BÖLÜM IV: AK PARTİ DÖNEMİ SEÇKİN DEĞİŞİMİ VE SİYASAL KUTUPLAŞMA.....</b>	<b>81</b>
4.1.2002-2011 Dönemi Ak Parti İktidarında Seçkincilik ve Siyasal Kutuplaşmanın İncelenmesi.....	81
4.1.1.2002-2007 Arası Ak Parti İktidarı Dönemi Seçkincilik ve Siyasal Kutuplaşma .....	82

4.1.2. 2007-20011 Arası Ak Parti İktidarı Dönemi Seçkincilik ve Siyasal Kutuplaşma.....	87
4.2. 2011-2018 Dönemi Ak Parti İktidarında Seçkincilik ve Siyasal Kutuplaşmanın İncelenmesi.....	92
4.2.1. 2011-2015 Arası Ak Parti İktidarı Dönemi Seçkincilik ve Siyasal Kutuplaşma.....	92
4.2.2. 2015-2018 Arası Ak Parti İktidarı Dönemi Seçkincilik ve Siyasal Kutuplaşma.....	98
<b>SONUÇ VE DEĞERLENDİRME .....</b>	<b>104</b>
<b>KAYNAKÇA.....</b>	<b>110</b>
<b>ÖZGEÇMİŞ .....</b>	<b>116</b>

## KISALTMALAR

- AB** : Avrupa Birliği
- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- ADD** : Atatürkçü Düşünce Derneği
- AKP** : Adalet ve Kalkınma Partisi
- ANAP** : Anavatan Partisi
- AP** : Adalet Partisi
- AYM** : Anayasa Mahkemesi
- BDP** : Barış ve Demokrasi Partisi
- CHP** : Cumhuriyet Halk Partisi
- CKMP** : Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
- DTP** : Demokratik Toplum Partisi
- DP** : Demokrat Parti
- HDP** : Halkların Demokratik Partisi
- İİT** : İslam İş birliği Teşkilatı
- KHK** : Kanun Hükmünde Kararname
- MGK** : Milli Güvenlik Kurulu
- MHP** : Milliyetçi Hareket Partisi
- MSP** : Milli Selamet Partisi
- OHAL** : Olağanüstü Hal
- PKK** : Partiya Karkeren Kurdistane
- RP** : Refah Partisi
- SCF** : Serbest Cumhuriyet Fırkası
- SSCB** : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
- STK** : Sivil Toplum Kuruluşu

**TBMM:** Türkiye Büyük Millet Meclisi

**TCF** : Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası

**TİP** : Türkiye İşçi Partisi

**TSK** : Türk Silahlı Kuvvetleri

**YÖK** : Yüksek Öğretim Kurumu



## ŞEKİL LİSTESİ

<b>Şekil 1:</b> Vilfredo Pareto'nun Elit Sınıflandırması.....	18
<b>Şekil 2:</b> Modernleşme Sürecindeki Gelişmeler.....	56

## ÖZET

**Başlık:** Türk Siyasi Hayatında Elit Değişimi ve Siyasal Kutuplaşma: Ak Parti Dönemi

**Yazar:** Ahmet Mithat ODABAŞ

**Danışman:** Dr. Öğr. Üyesi Mahmut KARAMAN

**Kabul Tarihi:** 11.08.2021

**Sayfa Sayısı:** VIII (Ön Kısım) +116 Metin

Toplumda, siyasal kutuplaşmanın varlığı Türkiye’yi son yıllarda oldukça meşgul etmektedir. Bu tartışma, günümüzde yoğunluk kazanmışsa da esasen, neredeyse Türk modernleşmesi kadar eskidir. Tanzimat’la başlayan modernleşme ve toplumsal değişim, iktidar seçkinlerinin yapısını büyük oranda değiştirmiş, bu değişim, döngüsel olarak toplumun haleti ruhiyesini de değiştirerek siyasetin ve kurumların merkezi değerlerini alışlagelmiş olan değerlerin aksi yönde dönüştürmüştür. Tanzimat’la başlayan dönüştürme süreciyle beraber, durumdan memnun olanlar ve olmayanlardan müteşekkil iki cephe meydana gelmiş, Türk siyasi hayatı uzun yıllar boyunca bu iki cephe arasındaki çatışmaya tanık olmuştur. Tezin amacı, yapılan literatür taraması sonucunda elde edilen verileri nicel ve nitel yönetime dayalı, içerik analizi yöntemi doğrultusunda, bahsettiğimiz çatışmadan doğan kutuplaşmanın müsebbiplerini bilimsel titizlikle ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda, son dönemin şüphesiz en etkili siyasal aktörlerinden Ak Parti’nin iktidar dönemini kapsayacak şekilde detaylı bir şekilde inceleme yapılmıştır. Ayrıca Ak Parti dönemine kadar yaşanan kutuplaşma ve elit değişimleri de kapsanacak şekilde çalışılarak bahse konu kutuplaşmanın ve elit değişiminin temelleri de incelenmiştir. Yapılan incelemelerden varılan sonuçlara göre, esasen kutuplaşmanın müsebbibinin büyük oranda laik cephenin unsurlarının iddia ettiği gibi Ak Parti değil, yerleşik elitler ve o elitlerle ilintili toplumsal kurumlar olduğu görülmüştür. Varılan sonuca göre yerleşik elitlerle onlarla ilişkisi olan kurumlar, ayrıcalıklı konumlarını yükselen yeni elite karşı kaybetme durumundan memnun olmamaları hasebiyle toplumu uçlara doğru yönlendirerek kutuplaşmaya katkıda bulunmaktadır. Diğer taraftan Ak Parti, bu kutuplaşmanın doğurduğu ortamı, bir oranda kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır. Özellikle Erdoğan’ın, bazen yukarıda belirttiğimiz sebeplerle ortaya çıkan kutuplaşma ortamını, politik çıkarlar doğrultusunda yönlendirdiği ve oy kaygısıyla popülist açıklamaların peşine takılarak, kutuplaşmaya katkı sağladığı görülmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Ak Parti, Siyasal Kutuplaşma, Siyasal Elit Değişimi

## ABSTRACT

**Title of Thesis:** Elite Change and Political Polarization in Turkish Political Life: Ak Party Era

**Author of Thesis:** Ahmet Mithat ODABAŞ

**Supervisor:** Assist. Prof. Mahmut KARAMAN

**Accepted Date:** 11.08.2021

**Number of Pages:** VIII(Pre Text) + 116 Text

The existence of political polarization in society has been keeping Turkey quite busy in recent years. Although this debate has intensified today, it is almost as old as Turkish modernization. The modernization and social change that started with the Tanzimat changed the structure of the power elite to a large extent, and this change cyclically changed the mood of the society and transformed the central values of politics and institutions in the opposite direction of the conventional values. With the transformation process that started with the Tanzimat, two fronts consisting of those who are satisfied with the situation and those who are not, Turkish political life has witnessed the conflict between these two fronts for many years. The aim of the thesis is to reveal the causes of the polarization arising from the conflict we mentioned, with scientific meticulousness, in line with the content analysis method, based on the quantitative and qualitative method, the data obtained as a result of the literature review. For this purpose, a detailed analysis has been made to cover the ruling period of the AK Party, which is undoubtedly one of the most influential political actors of the last period. In addition, the polarization and elite changes experienced until the AK Party period were studied in a way to cover the basis of the aforementioned polarization and elite change. According to the results of the examinations, it has been seen that the cause of polarization is not the Ak Party, as the secular front claims, but the established elites and social institutions related to those elites. According to the conclusion, the established elites and the institutions that are related to them contribute to polarization by directing the society towards the extremes because they are not satisfied with the loss of their privileged positions against the rising new elite. On the other hand, Ak Party uses the environment created by this polarization to some extent for its own interests. It is seen that Erdoğan, in particular, manipulates the polarization environment that sometimes arises for the reasons we have mentioned above, in line with his political interests, and contributes to polarization by following populist statements with the fear of votes.

**Keywords:** Ak Party, Politic Polarization, Political Elite Change

## GİRİŞ

Tarih boyunca çok çeşitli elit tanımları yapılsa da elit olgusu, günümüzde dahi karmaşıklığını koruyan bir kavramdır. Öte yandan eğer genel olarak elit kavramı birkaç kelime ile tanımlanacak olursa, şunları söylemek mümkündür; elit kavramı, maiyeti niteliği ve niceliği ne olursa olsun, herhangi bir toplumun içerisinde bulunan ve o topluluğun en biricik ve en önde gelenlerinin bulunduğu zümreye verilen isimdir. Bu kavramı, sosyal bilimlerde birçok düşünür ve bilim adamının farklı isimler altında araştırmış olmasına rağmen, kavramın halen daha herkes tarafından kabul görür bir tanımı yapılamamıştır. Bu kavramı çalışan, bahsedilen düşünür ve bilim adamları, kimi zaman onu idealize ederek toplumun yönetici kesiminin bu zümreden olduğunu belirtmiş, kimi zaman ise zaten hangi yönetim biçimi veya sistemi olursa olsun, her topluluğun bir elit zümre tarafından yönetildiğini iddia etmiştir. Bu teoriler farklı başlıklar altında incelenmiş olup tez içeriğinde detayıyla incelenmiştir. Elit olgusunun alt başlığı olarak değerlendirilen elit değişimi kavramını ise toplumsal ve siyasal değişimin en önemli aşamalarından birini oluşturan, iktidar seçkinlerinin, bir elit gurubundan diğer bir elit gurubuna aktararak, toplumun öncülüğü rolünün el değiştirmesi olarak ifade edilmesi mümkündür. Elit değişimi kavramı, toplumsal süreç için son derece önemli bir kavram olarak düşünülmektedir. Zira halkın düşünce yapısı, sosyal hayat ve toplumsal kurumlar -ister batılı modern toplumlarda olsun isterse de doğu toplumlarında- isteyerek ya da istemeyerek, büyük oranda elitlerin tercih ve yönelimlerine göre şekillenmektedir.

Siyasal Kutuplaşma kavramı ise, elit kavramının aksine, henüz yeni yeni üzerine durulmaya başlanan ve 18. Yy. dan itibaren, seçmen davranışlarına yönelik yapılan araştırmalar neticesinde özerk bir olgu olarak incelenmesinin gerekliliği fark edilen bir kavram olmuştur. Bu doğrultuda, kavrama yönelik incelemeler, Amerika Birleşik Devletlerindeki araştırmacılar öncülüğünde yapılmaya başlamış ve daha sonraları kara Avrupası ve Türkiye’de de kavramın önemi kapsanarak çalışmalar başlamış olsa dahi, henüz literatür zenginleşmemiş olup çalışmanın kısıtlarından başlıcasını bu durum oluşturmaktadır.

Aktarılan bilgiler akabinde genel bir siyasal kutuplaşma tanımı yapacak olursak, bu kavramı; toplumun iki veya daha fazla karşıt görüşte toplanarak, bu görüşler çatısı

altında bireylerin, toplumdaki diğer bireyleri biz ve ötekiler olarak tanımlaması, karşısındaki görüşleri toptan yanlış veya var olmaması gereken şekilde addederek kamuoyunun büyük çoğunluğunu oluşturan ılımlı kesimi uç kısımlara doğru damıtarak, gerilimin arttırması ve toplumun kamplaştırması olarak değerlendirmek mümkündür.

Açıkladığımız iki kavramın birbiri ile olan ilişkisi ise, iki kavramın da sosyal bilimlerde gün yüzüne çıkışından daha sonra fark edilmiş ve son dönem sosyal bilimler araştırmacılarından Epstein, Graham, Mutz ve Fiorina gibi isimler, siyasal kutuplaşmanın altında yatan etmenlerden birinin de kimi elitlerin çeşitli çıkar ve amaçlar doğrultusunda toplumu yönlendirmelerinin olduğunu iddia etmişlerdir.

Bu bağlamda, bahsedilen iki kavram arasındaki ilişki üzerinden Türk siyasi hayatının daha önce bütüncül bir çalışma ile incelenmediği görülmüş, son dönemde medyada ve toplumda siyasal kutuplaşma hususunun sıkça dillendirilir hale gelmesi, Türk siyasi hayatının ve özellikle de Ak Parti iktidarı döneminin zikrettiğimiz kavramlar ve aralarındaki ilişki doğrultusunda incelenmesinin önemini gözler önüne sermiştir.

### **Araştırmanın Konusu**

Bu doğrultuda çalışmanın ilk kısmında elit olgusu tanımlanmakta, elit teorileri, elit değişimi ve siyasal elit gibi kavramlar incelenmekte ve bu hususlar hakkında düşünürlerin görüşlerine yer verilmektedir.

Çalışmanın bir sonraki kısmında ise, siyasal kutuplaşma kavramının tanımları aktarılmakta, bu kavramın topluma olumlu ve olumsuz olduğu iddia edilen etkileri ifade edilmekte ve kavramın siyasal partiler ile olan bağlantılarından bahsedilmektedir. Kısmın sonunda ise siyasal kutuplaşma kavramının ile siyasal elitlerle olan ilişkisi incelenmektedir.

Çalışmanın üçüncü kısmında, yukarıda bahsettiğimiz bölümler ışığında Tanzimat döneminden başlanarak, laik-muhafazakar, devletçi seçkin-gelenekçi muhafazakar ya da Şerif Mardin'in, Edward Shils'ten aktararak Türk siyasasını açıklayacak bir anahtar olarak gördüğü merkez-çevre arasındaki ikilik üzerinden, Türk siyasi hayatı, siyasal kutuplaşma, iktidar seçkinleri ve elit değişimi olgularının birbirleri ile ilişkisi

ve bu durumun Türk siyasi hayatını nasıl şekillendirdiği üzerine incelemeler yapılmakta ve kimi tespitler aktarılmaktadır

Elit, elit teorileri, siyasal elit, kutuplaşma ve siyasal elitlerin kutuplaşması gibi kavramların mercek altına alındığı çalışmanın son kısmında, esas olarak amaçladığımız üzere, özellikle 2002-2018 yılları arası Ak Parti iktidarı döneminde, elit değişimine bağlı siyasal bir kutuplaşmanın mevcut olup olmadığı, mevcut ise durumun sorumlusunun ak parti mi yoksa yeni elitlerin varlığından memnuniyetsiz eski elitler ve eski elitlerin kontrolündeki kurumlar mı olduğu tartışılmaktadır.

### **Araştırmanın Önemi**

Yukarıda belirtilen hususlar hakkında yapılan literatür taraması neticesinde, elit teorileri ile ilgili yapılan çalışmalar yoğunlukla olmak üzere, kutuplaşma konusunda yapılan çalışmalara da rastlanmış olmasına rağmen, özellikle Ak Parti dönemini, bu iki kavram üzerinden detaylı ve bütüncül bir şekilde inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu da literatürdeki eksiği doldurma açısından çalışmanın önemini gözler önüne sermektedir.

Diğer taraftan son dönemde siyasal gündemi oldukça meşgul eden kutuplaşma kavramı hakkında yapılan araştırmalar ve bulgular detaylı bir şekilde işlenmiş ve aktarılmış, kutuplaşma konusu ile ilgili yapılacak çalışmalar için literatüre bir katkıda bulunulmuştur. Bu kavramla ilgili, özellikle son dönemde Ak Parti hükümetine ilişkin bir çalışma yapılarak, kutuplaşma ve Ak Parti ilişkisine ilişkin tespitler aktarılmıştır.

### **Araştırmanın Amacı**

Çalışmanın amacı, yukarıda kabaca tanımlamaları yapılan ve birbiri ile ilişkisine değinilen iki kavramın detaylı bir şekilde incelenmesi ve bu iki kavramın birbiri ile ilişkisi üzerinden, Ak Parti döneminde bir kutuplaşma durumunun var olup olmadığının, yine Ak Parti döneminde bir siyasal elit değişiminin söz konusu olup olmadığının tespit edilmesi olmuştur.

Diğer taraftan çalışmanın bir alt problemi ise Ak Parti döneminde bir elit değişimi ve kutuplaşma durumu varsa bu kutuplaşmanın ve siyasal elit değişimi sürecinin temellerinin ne olduğunun tespit edilmesi ve Türk siyasal hayatında yaşanan siyasal

elit değişimlerinin bu kutuplaşmalar ile ilişkisinin var olup olmadığının tespit edilmesi olmuştur.

### **Araştırmanın Yöntemi**

Dile getirdiklerimiz hususunda, Türk siyasi hayatı genel hatları ile, Ak parti iktidarı ise çalışmanın ana omurgası olması hasebi ile daha derin bir şekilde, siyasal elit değişimi ve siyasal kutuplaşma üzerinden yapılan literatür taraması neticesinde, içerik analizi ve söylem analizine dayalı, nicel ve nitel yönetime bağlı kaynak taraması tekniği ile incelenmektedir.

## **BÖLÜM I: ELİT OLGUSU, ELİT TEORİLERİ VE SİYASAL ELİTİN İNCELENMESİ**

Bu bölümde, sosyal bilimler alanında nerede ise her disiplinin farklı bir tanımlamada bulunduğu elit olgusu tanımlanmış, elit teorileri sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma içerisinde, normatif kuramcılardan Platon ve Farabi'nin görüşleri ile İbni Haldun'un tespitlerine yer verilmiştir.

Daha sonra klasik elit teorileri incelenmiş ve Elit teorilerinin modern tanımlarını ve tespitlerini yapan Gaetano Mosca'nın yönetici sınıf olarak tanımladığı elit kuramı aktarılmış ve elit teorisine yönelik görüşleri incelenmiştir. Elit kavramını ilk defa kullanan Vilfredo Pareto ve onun seçkin değişimi kuramı hakkında da bilgiler verildikten sonra, Michels'in "Oligarşinin Tunç Kanunu" çalışması üzerinden elit hakkındaki görüşleri ifade edilmiştir.

Son olarak ise çağdaş elit teorisyenlerinden Wright Mills, Raymond Aron ve Giovanni Sartori'nin görüşleri aktarıldıktan sonra çalışmanın ana unsuru olan siyasal elitlerin tanımı ve tespitine yönelik bilgiler aktarılmıştır.

### **1.1. Elit Olgusunun Tanımı ve Elit Teorilerinin İncelenmesi**

Elit ya da Türkçe karşılığı seçkin olgusu, Sosyoloji, Siyaset Bilimi gibi disiplinlerin üzerine eğildiği ve gerek siyasi hayatın kimi sorunlarını gerekse toplumsal hayatın bazı dinamiklerini açıklamakta anahtar olarak kullandıkları kavramlardan biridir. Bu noktadan hareketle Elit olgusunun tanımı çok farklı alanlarda ve çeşitli bilim adamlarınca çalışılmış ve hemen hemen her biri elit kavramına farklı bir yaklaşım getirmiş, farklı bir boyutunu ele almış ve farklı tanımlamalara girişmiştir. Bu sebeple çok farklı tanımları bulunan elit veya seçkin olgusunu, kavram karmaşası yaşamamak açısından genel kabul gören ve en yaygın tanımları üzerinden açıklanmaktadır.

Elit kavramı en sade hali ile kitleler içerisindeki belirli yönlerden üstün addedilen, saygınlığı kabul edilen azınlığı ifade etmektedir. Elit; terim anlamı ile Latincedeki eligre(seçme) kelimesinden türemiştir. İngilizce, Almanca, Fransızca gibi bir çok batı diline nüfuz eden elit kelimesi, günümüz anlamı ile "seçilmiş olan parça", "en iyisi" manalarını ihtiva etmektedir.(Turhan, 1991:69) Elit kavramı teorik olarak ilk çağda



Platon'dan orta çağ İslam bilgini İbni Haldun'a kadar bir çok isim tarafından çeşitli yönleri ile ve çeşitli şekillerde incelenmesine rağmen, sosyal bilimler alanında bilinir hale getirecek şekilde ciddi olarak üzerine eğilen ve çalışmalar yapan isimler ise Gaetano Mosca(1939) ve Vilfredo Pareto(1968)'dur.(Arslan, 2007:4)

Elit olgusunun Türkçedeki karşılığı olan Seçkin kelimesinin tanımı ise, TDK ya göre benzerleri arasında üstün nitelikleri ile göze çarpan, üstün, mümtaz, güzide, mutena ya da toplumun saygın ve etkin konumlarını işgal eden ve toplumun eğitim, ekonomi, siyaset, askeriye, din, sanat vb. alanlarıyla ilgili etkinliklerin denetimini elinde tutan (kişi veya grup), elit olarak tanımlanmaktadır. (sozluk.gov.tr)

Bu anlamda elitlerin, toplum ve toplumsal kurumlar üzerinde belirli bir etkinliğinin var olduğunu savunmanın yanlış olmayacağı kanaati hakimdir. Öte yandan elitlerin toplumsal bir sınıf veya baskı gurubu olmadığını niteleyen Ahmet Taner Kışlalı ise bu etkinin geri kalmış toplumlarda daha ağır olduğunu gözlemlenebildiğini savunmuştur. (Kışlalı, 2000:329)

Yukarıda belli başlı elit-seçkin tanımları yapılırsa da modern manada neredeyse Marksizm'den Liberalizme kadar her dünya görüşünün, her düşünür-bilim adamının kendi zaviyelerinden açıkladıkları bir elit tanımı bulunması hasebiyle, sosyal bilimlerde birçok kavramda olduğu gibi elit kavramı üzerinde de üzerinde uzlaşmış net bir tanım, ne yazık ki, bulunmamaktadır. Elit teorileri ise bu farklı açıklamalar ve yaklaşımların tek başlık altında toparlanmış hali olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yönetenin kimlerden oluşması gerektiği sorusu, Siyaset Biliminin temel sorularından birisidir. Buradan yola çıkarak elit teorileri için denilebilir ki yönetenlerin kimlerden oluştuğu, hangi vasıfları ile yönetmeye layık kabul edildiğini ve yönetimde uyguladıkları politikalar, yöneten-yönetilen arasındaki süreç, yönetenlerin deveranı ve yönetimin el değiştirmesi süreci ve davranışların tasnifine göre yöneticilerin tasnifi gibi konular elit teorilerinin cevaplamak için üzerine eğildiği sorunlardır. Yöneten-yönetilen ilişkileri boyutunda çalışma yapan elit teorileri, diğer taraftan farklı toplumsal kaynakları da ihmal etmemektedir. Yine bu teoriye göre ikiye ayrılan toplumlar, güç sahibi olan azınlık ile yönetilen çoğunluktan oluşur. Yönetim süreci ise, azınlık olan yönetici kısım ile çoğunluk

olan yönetilen kısım arasındaki ilişkiler ağından meydana gelmektedir. (Arslan, 2004:2-3)

Yukarıda belirtilen hususlar ışığında, Elit ile ilgili değinilmesi gereken hususlardan başlıcası, elit teorilerine göre elitin, yönetim süreci ve insanlar arası organizasyonlar var olduğundan beri mevcut olduğu var sayımıdır. Buna göre en ilkel toplumlardan, günümüz modern toplumlarına değin her toplumda, organizasyonda mutlaka yöneten bir azınlık ve yönetilen bir çoğunluk mevcut idi. Zira insanlar arası organizasyonlar başladığından beri, kimin yöneteceği sorunu, bu organizasyonların gündeminde olan bir sorun idi. Bu sorunu, kimi toplumlar tanrıdan bahsedilen bazı yeteneklerle seçkin bir liderin yönetmesini kabul ederek, kimi toplumlar, güçlü olanın yönetimine tabi olarak, kimi toplumlar ise içlerinden biri üzerinde uzlaşmak sureti ile çeşitli yollardan çözüme kavuşturmak için çabalamışlardır.

Max Weber, bu çözüm arayışlarının üç temel üzerinden çözüme kavuşturulduğunu savunmuştur. Bunlar normatif kurallar temelinde egemenliğin devralındığı **yasal otorite**, ilkel zamanlardan bil itibar devam eden geleneklerin kutsiyeti ve bu geleneklerden kaynaklanan gücün temel alınarak yönetimin devralındığı **geleneksel otorite** ve bir şahsın kahramanlığına, ona özel kabul edilen kutsiyetine, onun sözlerinin kanun kabul edilmesi ve kutsal sayılması vesilesi ile o kişi tarafından idarenin devralındığı **karizmatik otorite**dir. (Weber, 2005:39-40) Her üç türde de yönetenler, Max Weber'e göre çoğunluk olan yönetilenler arasından karizması ile yasal yollar ile yahut geleneksel kabuller ile seçkin kabul edilmiş ve yönetimi devralma hakkına haiz olmuşlardır.

Elit Teorilerine ilişkin bir diğer konu da elitlerin sınıflandırılmasıdır. Elitler içinde buldukları sosyolojik kurumlara göre farklı çeşitlere ayrılmaktadırlar. Örneğin silahlı kuvvetler içerisinde, generaller, komuta kademesi veya tüm askerler tarafından muteber kabul edilen emekli askerler, askeri eliti oluşturmakta iken, hukukçular arasında/yargı sınıfında, HSYK üyeleri gibi üst yargı kuruluşlarının üyeleri, baro başkanları ve kimi anayasa profesörleri gibi tüm hukukçuların otoritesini kabul ettiği kişiler yargı elitlerini oluşturmaktadırlar.

Bahsedilen şekilde her meslek gurubu yahut her toplumsal kurum-gurubun elitleri olmakla birlikte, bu çalışmada üzerine eğilinecek ve çalışmanın omurgasını oluşturacak

olan elitler ise daha sonra detaylı bir şekilde tanımlanacak ve incelenecek olan, toplumun yönetiminde doğrudan söz sahibi olduğu düşünülen yönetici sınıfı veya siyasal elitlerdir.

Yukarıda belirtilenlerden hareketle elit teorilerini incelerken değerlendirilecek bir diğer başlık ise ilk çağlardan günümüze kadar olan elit teorilerinin çeşitli yöntem ve paradigmlar yardımı ile sınıflandırılmasıdır.

## **1.2. Elit Teorilerinin Sınıflandırılması**

Elit teorisinin sınıflandırılmasında kimi araştırmacıların kullandığı yöntem elitleri; gücü, etkisi veya bağımsızlığı gibi farklı olgularını inceleyerek bir elit tanımı yaparak sınıflandırma yöntemidir. Buna göre elit teorisinin üç ana kolu vardır. Bunlar, Plüralist Elit Teorisi, Elitist Elit Teorisi ve Demokratik Elit Teorisidir.

Plüralist elit teorisine göre yönetme gücü tüm elitler arasında dağılmış vaziyettedir. Plüralist elit teorisinin ana düşüncesi baskı guruplarının çokluğudur ve liberal düşünceye dayanan bu teori yönetme gücü üzerinden bir elit tanımı yapar. (Arslan, 2004:3)

Elitist elit teorisi ise, iktidarın karar verme sürecinde en etkili konumda olan az sayıdaki elit gurubun elinde yoğunlaştığını savunur. Bu yaklaşım göre bahse konu dominant gurup diğerlerinin bilmediklerini bilip, yapamadıklarını yapabilir. (Arslan, 2004:3)

Demokratik elit teorisinin elit tespitinde vurguladığı nokta ise elitlerin hükümetten ve diğer elit guruplarından bağımsızlığıdır. Bu bağımsızlık sonsuz ve kesin bir bağımsızlık değil, göreceli bir bağımsızlıktır. Serbest seçimler, ifade hürriyeti ve örgütlenme hürriyeti gibi unsurlar sadece demokrasinin vazgeçilmez öğeleri olmakla kalmayıp, elitlerin bağımsızlığının korunmasına da yardımcı olurlar. (Arslan, 2004:3)

Elit teorileri sınıflandırılırken karşılaşılabilecek birçok farklı usül bulunmakla birlikte bu çalışmada da kullanılacak ve üzerinde durulacak olan ana usül zamansal sınıflandırmadır. Bu sınıflandırmaya göre, elit teorilerini sınıflandırma noktasında, üç farklı başlıkta incelemek mümkündür. Bunlar, Normatif Elit Teorisi, Klasik Elit Teorileri ve Çağdaş (Modern)Elit Teorisidir.

### 1.2.1. Normatif Elit Teorisi

Normatif Elitizmi en saf haliyle bilge ve aydınlanmış seçkinlerin hükmetmesi gerektiğini savunan elitizm teorisi olarak tanımlayabiliriz. Eski Yunanda sıklıkla karşımıza çıkan filozofların kral olması gerektiği iddiası, Normatif Elitizmin en belirgin örnekleri olarak gösterilebilir. Öte yandan Normatif Elitizm modern zamanlara ilerleyişle birlikte demokratik değer ve pratiklerin ilerleyişi sonucunda büyük ölçüde terk edilmiştir. (Heywood, 2012:228-229) Bu başlık altında, ilk çağ filozoflarından Platon, Orta Çağ İslam bilginlerinden Farabi ve İbni Haldun gibi Elitist görüşleri olan üç düşünürün, Normatif Elitizm çerçevesindeki görüşlerini ele alacağız.

#### 1.2.1.1. Platon

Platon şüphesiz siyaset bilimi için önemli filozofların başlıcalarındandır. Onun "*Devlet*", "*Devlet Adamı*" ve "*Yasalar*" gibi ortaya koyduğu eserler siyaset bilimi ve sosyoloji alanında önemli yer tutmaktadır. Bu eserlerden, Platon'un yönetime dair düşüncelerinin en net anlatıldığı kitabı olan devlet kitabında Platon, hocası Sokrates'ten devraldığı eşitsizlikçi yapıyı geliştirip sistematize etmiştir. Sokrates'ten devraldığı bilginlerin yönetimi düşüncesinin temellerini sağlamlaştırarak daha kapsamlı bir fikir haline getiren Platon, kendine kadar olan Yunan düşünce geleneğinden önemli oranda beslenmiş olsa da ortaya koyduğu kapsamlı sistematik onun öz başarısıdır. (Şenel, 1999:140)

Platon eski Yunanda, demokrasinin ve sınıf mücadelesinin önem kazandığı bir zaman dilimine denk gelen hayatında, eski polislerin bu karmaşadan kurtulabilmesi gayesi ile keskin bir sınıf ayrımına dayanan seçkinci-aristokratik- bir yönetim sistemi tasarlamıştır. Doğuştan gelen bir eşitsizliğin mevcut olduğu inancına sahip olan Platon, çökmekte olan aristokrasiyi ayakta tutabilmeyi amaçlamıştır. Demokratik yönetimi saçma bulan ve karşı olan Platon'a göre, akıllı-bilge azınlığın yönetimi ideal yönetimdir. (Göze, 2017:22) Ya filozoflar kral olmalı yahut krallar filozof olmalı diyen Platon'a göre, filozofluğun faziletlerine sahip olmayan avama, devlet çıkarları teslim edilemez. (Karadaş, 2018:44)

Devlet isimli kitabında, Platon'un kurguladığı sınıflı toplum yapısını, onun seçkincilik anlayışını ve yönetici sınıfı olan siyasal elit hakkındaki düşüncelerini öğrenmek mümkündür. Organizmacı bir paradigmayla toplumun oluşumunu kurgulayan platon, toplumun üç sınıftan teşekkül ettiğini ileri sürmüştür. Buna göre ilk sınıf olan üreticiler,

yani halk, mal ve servet biriktirir. Bu mal ve servet birikimi neticesinde bahsedilen mal ve servetin korunması için bekçiler-koruyucular sınıfının doğacağını, yöneticilerin ise bu ikinci sınıf olan koruyucular sınıfı arasından belirlenmesi gerektiğini savunmuştur. (Platon, 1999:371a-378a) Platon, avamı bu sistemin doğru olduğuna inandırabilmek için bir beyaz yalanın şart olduğunu dile getirmiştir. Bu beyaz yalanı da açıklayan Platon, tanrıların yöneticileri yaratırken mayasına altın tozu karıştırdığını, bu yüzden de onların toplumun en kıymetlisi olduğunu, ikinci sınıf olan koruyucuların mayasına ise gümüş tozu karıştırdığını ve son olarak üçüncü sınıf olan üreticilerin mayasına da demir ve tunç tozu karıştırıldığı gibi metaller üzerinden bir metafora başvurmuştur. (Platon, 1999:396b-398a)

Şahısların doğal yeteneklerinin yanında eğitimin de büyük önem arz ettiğini söyleyen Platon, savaşçı sınıfı için sıkı bir ruhsal ve fiziki eğitim ön görürken, yönetici sınıfında bulunması gereken manevi özelliklere ve eğitime de değinmiştir(Göze, 2017:26-27) Yönetici olacak olan filozofun, idareyi talep etmeyeceğini, bilakis idare için çağrılması gerektiğini ve bir yöneticide olması gereken bütün vasıflara haiz olan insanların çok nadiren bulunabileceğini dile getiren Platona göre, filozoflar toplumun içindeki çok küçük bir azınlıktır ve onlar idareyi ele almadıkça toplumsal sorunların ardı arkası kesilmeyecektir.(Göze, 2017:28)

Doğanın işleyişine uygun olarak kurulan devletin akıllı olmasını kendisini idare eden seçkin ve küçük bir azınlığa borçlu olduğunu varsayan Platon, gerçek bilgeliğin de bu sistemde saklı olduğunu belirtmiştir. (Platon, 1999:429a)

### **1.2.1.2 Farabi**

Platon gibi organizmacı bir anlayışa sahip olan Orta Çağ İslam bilgini Farabi, her insanın yaratılış gereği eksik doğmakta olduğunu ve bu sebepten dolayı her insanın, birçok diğer insanla bir araya gelip, topluluk halinde yaşamaya muhtaç olduğunu savunmuştur. Ona göre her insan, mükemmelleşme ihtiyacını, ancak çeşitli insanlarla yardımlaşma gayesi ile bir araya gelmeleri neticesinde sağlayabilir (Farabi, 2001:79)

Bu çeşitli insanların bir araya toplanması ile ortaya çıkan toplumun iki guruba ayrıldığını belirten Farabi, toplumun ya eksik ya da kâmil olabileceğini belirtmiş, kâmil olanları ise kendi içinde, büyük orta ve küçük olmak üzere üç guruba ayırmıştır. Büyük topluluğu

dünyadaki bütün insanlar, küçük topluluğu ise bir devletin-milletin topraklarında yerleşik şehir halkı olarak nitelendirmiştir. Bu noktadan hareketle, bütün vatandaşlarının saadete ulaşmak maksadıyla birbirlerine yardımcı olduğu şehirlerin faziletli yani fazıl şehirler olacağını savunan düşünür, zaten saadete ulaşmak amacıyla bir araya gelen her topluluğun fazıl bir topluluk olacağını El Medinet'ül Fazıla isimli eserinde dile getirmiştir. (Farabi, 2001:79-80)

Şehri bir vücuda benzeten Farabi, onun tıpkı vücudun azaları gibi azalarının olduğunu ve bu azaların gerçekte olduğu gibi metaforunda da ölene kadar vücudun sağlığını muhafaza için çalışması gerektiğini savunur. (Farabi, 2001:80)

Farabi'nin seçkin görüşleri ise bu metaforun devamında gözlemlenebilmektedir. Ona göre bir vücudun içinde nasıl daha yukarı kademede-daha önemli ve daha aşağı kademede-daha önemsiz organlar var ise, şehirlerde ve yönetim sürecinde de aynı durum söz konusudur. Bahse konu metaforunda Farabi, kalbin ve başın yaradılış itibarıyla farklı işlevleri ve farklı görevleri olduğu ve bir organın emriyle hareket eden daha düşük mertebede organlar bulunduğu gibi, şehirlerde ve yönetim sürecinde de durum böyledir. İnsanlar arasındaki eşitsizliğe vurgu yapan Farabi, vücut metaforunda olduğu gibi liderlik görevindekiler ile derece olarak ona yakın olan kişilerin olabileceğini, reise yakın olan bu kişilerin de mertebeye olarak daha aşağıda olan kişilere emir verebileceğini ve bu durumun silsile halinde devam ederek, nihayet en alt derecede olan ve hiç kimseye emir veremeyip yalnızca emir alan avam tabakasına kadar süregeldiğini ifade etmiştir. Riyaset-liderlik vazifesinde bulunan kişilerin tıpkı vücudun hâkim uzvunda olduğu gibi en mükemmel ve bulunduğu yere göre en tam, iş birliği içinde olduğu diğer uzuvlar içerisinde en yüksek paye sahibi olması gerektiğini savunmuştur. (Farabi, 2001:80-82)

Devletlerin yöneticilerin karakterinden ve tutumlarından etkilendiğini belirten Farabi, devletin liderinin hata içinde ya da kötü karakterli biri olması durumunda devletinde aynı kaderi paylaşacağını dile getirmiştir. Bu noktadan hareketle Farabi, yalnızca filozofların hükmettiği bir devletin iyi devlet olabileceğini söylemiştir. (Hayajeh, 1987:521)

Yukarıda belirtilen filozof reisin; kavrayış kabiliyeti, kuvvetli hafıza, uyanıklık ve zekilik, güzel konuşma, adalet, itidalli olma ve benzeri on iki güzel hasletin bulunması gerektiğini belirten Farabi, bu on iki özelliğin bir insanda toplanmasının az rastlanır bir

husus olması hasebiyle eğer bir şehirde böyle birine rastlanmaz ise en azından altı özelliği bulunduran birinin reislikte bulunması, bunun da bulunamaması halinde bahse konu şartların bulunduğu çeşitli kişilerin bir araya gelip hükümet edebileceğini de ifade etmiştir.(Farabi, 2001:87-90)

Son olarak belirtmekte fayda vardır ki, Platondan ve Platon'un öğrencisi Aristo'dan oldukça etkilenen, hatta döneminde doğmuş olsa idi Aristo'nun öğrencisi olacağını ifade eden Farabi, Aristo ve Platonun görüşlerini, İslami bir bakış açısıyla İslam alemine sunmuştur. Bu sebeptir ki normatif elitizm paradigmasına sahip olduğu belirtilmektedir.

### **1.2.1.3. İbni Haldun**

Bir İslam düşünürü olan İbni Haldun'un yetkinliği, doğu batı fark etmeksizin sosyal bilimlerin tüm otoriteleri tarafından kabul edilmektedir. Ona batılı yazarlar tarafından, sosyolojinin öncüsü ve tarihin felsefesini yapan adam sıfatlarının yakıştırılması bu kabulün bir göstergesi niteliğindedir. (Göze, 2017:100)

Mukaddime isimli eseri ile sosyoloji ve siyaset bilimi gibi sosyal bilimler alanlarında önemli tespitlerde bulunan İbni Haldun, bu eserinde coğrafyanın insan üzerine etkileri, devlet ve devlet yönetimi, liderlik, sosyoloji ve siyaset ile ilgili görüşlerini açıklamıştır.

İbni Haldun, bahsi geçen eserinde, diğer normatif elitizm kuramcılarının aksine, filozofların kral olması gerekliliği ve hâkim elitin filozoflardan teşkil olması inancına sahip değildir. İbni Haldun'a göre esas olan, tebaaya yani yönetilenlere yumuşak huyla muamele etmektir. (Yaşar, 2018:513) Yöneticilerin kişiliği ile devletin kişiliğini birbirinden ayıran düşünür, devleti, topluluk başkanlığının üstünde görmektedir. Zira başkanlık sadece yüceliktir ve bu yüceliğin etkisinde olanlar sadece emirlere uymakla yükümlü olan tebaası bulunan şahıstır. Lakin onun kararlarına uyanlar üzerine baskısı ve eziciliği yoktur fakat devlet, başlı başına bir ezicilikle egemen olan ve ezicilikle hüküm yürütendir (Göze, 2017:105-106)

Devletin asabiyyeye dayandığını ve asabiye ile ayakta durabileceğini öne süren İbni Haldun'a göre bu asabiye ile birbirine bağlı olanlar devletin koruyucularıdır. Yakınlık bağı olan asabiye içerisinde, bir yakının diğer tüm yakınlardan baskın geleceğini ve

hepsinden güçlü olanın diğerlerine hükmedeceğini belirten İbni Haldun, bu üstün gelen kişinin herkesi kendi gücü etrafında topladığı zaman devleti kuracağını dile getirmiştir. (Göze, 2017:107)

Buradan yola çıkarak yönetici elitin yakınlık bağına ihtiyaç duyduğu ve yönetenin ise yönetici elit içerisinde birinci elit olmak için mutlak güce sahip olması gerektiği görüşüne varmak mümkündür.

Devlet kurmayı sosyal hayatın bir gerekliliği olarak gören İbni Haldun, şeref ve yüceliğin de kurulacak devletin temelini oluşturduğunu ifade eder. Siyaset ve devleti, halkın yönetimi ve korunması için bir kurul olarak gören düşünür, devlet başkanını ise, tanrının hüküm ve emirlerini yeryüzünde uygulayan, tanrının dünyadaki gölgesi olarak tanımlar. (İbn Haldun, 1997:363-364)

İnsanlar için hayırlı olanın, tanrının koyduğu kanunlar olduğunu, zira insanların kendileri için koyacağı kanunların kendi heva ve hevesleri doğrultusunda koyulacağını ve tanrının yaratıcı olması hasebiyle insan için hayrı ve şerri en iyi bilen olduğunu söyleyen Haldun, Eğer bir kişide devleti idare edebilecek kadar asabiyet yani, akrabalık-yakınlık bağı- var ise ve devleti koruyacak kadar gayret, kudret ve kuvvet de mevcut ise bir de tanrının hüküm ve emirlerini uygulayacak güzel ahlaka ve adalete sahip ise o kişi hükümdar olmaya layık olan kişidir.(İbni Haldun, 1997:364)

Devletin de tıpkı insanlar gibi, doğup büyüdüğünü, gençliğinin, yaşlılığının ve nihayetinde de ölümünün olduğunu savunan İbni Haldun devlette egemenlik için tek olmayı zorunlu tutar ve nasıl ki gökte tek tanrı var ise yerde de tek yönetici olmalıdır düsturunu kabul eder.

Devletin mevcut olabilmesi ve bu mevcudiyeti sürdürebilmesi için salt siyasal iktidarın varlığını yetersiz gören düşünür, egemenliği de siyasal iktidarın yanında olmazsa olmaz olarak yerleştirir. Hatta bir safhada, egemenliği tam manasıyla tesis edebilmek için hükümdar, gerekirse baskı ve şiddete baş vurmaktan çekinmemelidir. (Yaşar, 2018:519)

Yönetici sınıfı, hükümdarın vasıfları, yönetimin nasıl olması gerektiği, ideal bir devletin olmazsa olmazları gibi devlet ve siyaset hususunda neredeyse her noktayı tefekkür eden



İbni Haldun, daha önce de bahsedilen Mukaddime isimli eserinde, bu fikirlerini detaylı bir şekilde aktarmıştır.

### **1.2.2. Klasik Elit Teorisi**

Toplumu, filozofların veya seçkin bir azınlığın yönetmesi gerektiği düşüncesi, bundan öncesinde de aktarıldığı gibi eski Yunan döneminden Orta Çağın sonlarına kadar dile getirilen bir düşüncedir. Fakat bu düşünceler Platon ve Farabi açısından yalnızca fikir boyutunda kalması, İbni Haldun' un görüşlerinin ise yönetici elitten ziyade elite mevcut olması gereken özellikler ve elitin akrabalık bağı içerisindeki rolüne odaklanması sebebiyle esasen normatif elitizm kuramı, siyaset bilimi ya da sosyolojiden ziyade siyaset felsefesinin konusudur.

Klasik Elitizm Teorilerinin kuramcıları ise, bahse konu bu fikirleri sosyolojik bir yaklaşımla, bilimsel bir çerçeveye oturtan ve zaten toplumların eski zamanlardan beri küçük bir azınlık olan yönetici elitlerin yönetiminde olduğunu savunmuş ve bu alana yönelik bilimsel tespitler ve çalışmalarda bulunmuşlardır.

Klasik Elitizmin en önemli isimleri olan Vilfredo Pareto, Gaetano Mosca ve Robert Michels bu seçkin azınlığı farklı şekillerde isimlendirmiş, Pareto bu azınlığa "*yönetici seçkinler*", Mosca "*yönetici sınıf*", Michels ise "*oligarşi*" olarak tanımlamıştır.

#### **1.2.2.1. Gaetano Mosca**

Elit kavramını kullanmasa da Gaetano Mosca, elit teorisine, "*The Ruling Class (Yönetici Sınıf)*" eseri ile önemli katkıda bulunmuş düşünürlerdendir. Elit kavramından ziyade yönetici elit ya da siyasal elit kavramlarını yeğleyen Mosca, en az gelişmişinden ileri medeniyet seviyesine ulaşmış olanlara kadar tüm toplumların aslında iki sınıftan oluştuğunu savunmaktadır. Bunlar yöneten sınıf ve yönetilen sınıftan ibarettir. Mosca' ya göre her daim azınlıkta bulunan yönetici sınıf, siyasal işlevlerin tümünü tekeline almak suretiyle hükümet etme işini tekeline alır ve tabiri caizse iktidarın tüm nimetlerinden faydalanırken, çoğunlukta olan yönetilen sınıf ise, birinci sınıf tarafından yönetilir ve birinci sınıfın yönetim için ihtiyaç duyduğu canlılığı ve maddi geçim araçlarını tesis eder. Öte yandan Mosca, pratik hayatta herkesin bu yönetici sınıfı kabul ettiğini iddia eder. (Mosca, 1939:50)

Bahsi geçen siyasal azınlığın, seçim ya da ayıklanma yöntemleri ile çoğunluğun içinden yüceltiğini ifade eden Mosca, yönetici sınıfın toplumsal hayatta büyük bir güce ve etkiye sahip olmasının sebebini onların çoğunluktakilerin aksine iyi organize olmasına bağlar. (Arslan, 2003:4)

Seçkinleri, buldukları toplum içinde, gerçekte ya da en azından görünüşte, sahip oldukları kabiliyetler vesilesi ile saygınlık kazanmış ve etkileyicilik unsuruna sahip kişiler olarak tanımlayan Mosca (Kapani, 2007:124-125) yönetici sınıfın yetiştirilme şartları ve süreci üzerine de eğilmiştir. Bu yetiştirilme sürecinde en önemli unsurun yönetici adayının idarecilik kabiliyeti olduğunu söyler. Bu kabiliyete sahip olanların her çağda ve her yerde yönetici olmak için en uygun kişiler olduğunu savunan düşünür, bu kabiliyete ilaveten, egemenlik iradesi ve gerekli özelliklere sahip olma şuurunun da es geçilmemesi gerektiğini öne sürmüştür. (Mosca, 2004:251)

“*Siyasi Doktrinler Tarihi*” isimli kitabında, demokrasiden aristokrasiye kadar tüm yönetim biçimlerini toptan reddeden Mosca’ ya göre özünde tek bir yönetim tarzı vardır. O da oligarşidir. Bütün rejimler aslında dolaylı ya da dolaysız olarak bir oligarşiye kapı açmaktadır. Zira tüm bu yönetim sistemlerinde yönetici sınıf yine seçkinlerden müteşekkildir. Diğer taraftan, Mosca’nın teorisine göre zaten diğer tüm sistemler birer sapmadır ve asıl olan oligarşidir. Yönetici sınıfın çoğunluk tarafından oluşturulduğu demokrasi gibi sistemler ise liyakatsiz yöneticileri idareci yaparak, kendi kendilerini yıkıma mahkûm etmektedirler. (Mosca, 1968:272-273)

Başlangıçtaki katı görüşlerini ilerleyen süreçte yumuşatan Mosca, yönetici sınıfın çoğunluk olan yönetilen sınıfı kontrolü altında tutmak için farklı yöntemleri olduğunu belirtmiştir. Bunlar içinde bulunulan şartlara göre hile ve şiddet yolları olabileceği gibi, gelişmiş toplumlarda olabileceği gibi hukuki yollarda olabilir. Öte yandan hiçbir usul ve yol, Mosca’ ya göre yönetilen sınıfı tam manası ile kontrol altında tutmak ve mutlak surette bir hakimiyet sağlamak için yeterli değildir. İşte bu husustan hareketle Mosca, siyasal sınıfın alt sınıftan gelen tepkilere açık olduğunu ve değişime uğrayabileceğini savunmuştur. (Kapani, 2007:125)

**Mosca’nın Elit Deveranı:** Yönetici sınıfın, değişmez, daimî ve kapalı bir sınıf olmadığını vurgulayan Mosca, her milletin, entelektüel, ekonomik, askeri ya da moral

şartları sürekli olarak değiştii için politik kuruluşların da değişime uğradığını söylemiştir. (Mosca, 2004:251)

Toplumun hiyerarşisinin tepesindeki sınıfın daimî olarak orada kalmak istemesi doğaldır fakat buna rağmen her yönetici sınıf, yerini başka bir yönetici sınıfa bırakmaya mecburdur. Bu noktada ise yönetici sınıfın değişimi meydana gelir. (Kapani, 2007:125). Yönetici sınıfın değişmesinde iki eğilim olduğunu belirten Mosca, bunları "*Aristokratik Eğilim*" ve "*Demokratik Eğilim*" olarak tanımlar. (Mosca, 2004:251)

Aristokratik eğilim ile yönetici sınıfın değişimi konusunda Mosca, henüz istikrarlı bir hal alamamış devletlerin topyekûn bir taarruz akabinde yeni istilacı kadronun yönetici sınıfının, fethedilen ülkenin yönetici sınıfı yerine tamamen yerleşmesi şeklinde olabileceğini aktarmıştır. Ki bu durumda istilacıların başarısı, eski yönetici sınıfın kendi içinde birlik sağlayamaması ve iç çekişmeler dolayısıyla yıkılmak üzere olmasından, işbirlikçilerden veya fethedilen ülkedeki yönetici sınıfının umursamazlığından kaynaklı olabilir. Diğer taraftan Mosca, medeniyetin ilerlemesinden dolayı barbar kavimlerin yaşam alanının daraldığını ve bu şekil istilaların azaldığını belirtmiş ve bahse konu değişimin, kimi ülkelerde yeni bir takım politik akımların zorlaması ve eski idareci sınıfının da zaaf göstermesi ile birden vuku bulan şiddet hareketleri yoluyla olabileceğini de eklemiştir. (Mosca, 2004:252-253) Mosca'nın ifadelerini özetlemek gerekirse, aristokratik yönetici sınıf değişimi iki yolla meydana gelir; işgal ve ihtilal.

Demokratik eğilim yoluyla yönetici sınıf değişimi için ise Mosca, özellikle modern Avrupa toplumlarında yönetici sınıf kademelerinin açık tutulmasından dolayı yönetilen sınıflardan şahısların, üst yönetici sınıfa yükselmesinin önünün tıkayan engellerin ya kaldırıldığını ya da azaltıldığını ve eski mutlakiyetçi rejimlerin yavaş yavaş modern temsili devlete evrilmesi ile neredeyse tüm siyasal güçlerin ve sosyal değerlerin yönetime katılmasının mümkün kılındığını aktarmıştır. Burada Mosca aynı zamanda toplumun yönetiminde bahsettiği gelişmelerin yönetici sınıfı, popüler oy hakkı ve bürokratik atamalar vesilesi ile iki kola ayırdığına dikkat çekmekte ve bu ayrılmanın da devletin egemenlik yetkilerini dağıtmayı olanaklı kıldığını söylemektedir. (Mosca, 1939:474-475)

### 1.2.2.2 Vilfredo Pareto

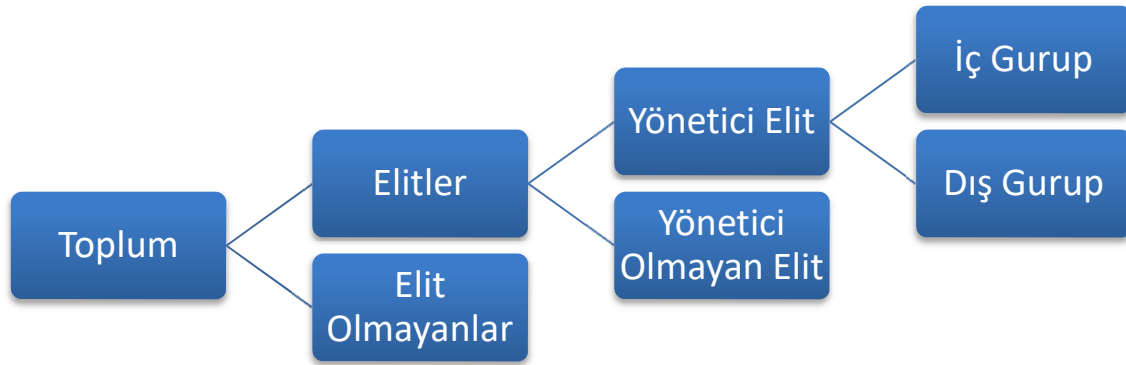
Tarihin aristokratlar mezarlığı olduğunu söyleyerek çarpıcı bir tespitte bulunan Pareto, Mosca'nın izinden giderek yönetici sınıf kuramını geliştirmiş ve ilk defa elit kavramını kullanan klasik kuramcı olmuştur.

Her toplumsal kesimin en başarılılarının kendi içerisinde bir aristokrasi oluşturduğunu(Kışlalı, 2000:330) savunan Pareto, kuramını şu şekilde formüle etmiştir; kişilerin eylemlerinin tüm alanlarında her şahsa becerisine dayanarak okul sınavlarında olduğu gibi puan verelim ve bu yolla bir derecelendirme yapalım ve bu derecelendirme neticesinde örnek olarak en becerikli avukata 10 puan verirken müşteri bulamayan avukata ise 1 puan verelim-sıfır not almak için tamamıyla bir aptal olmak gerekirmilyonlarca para kazanan bireye- dürüst yollarla yahut kötü yollarla kazanması fark etmez- 10 verelim, binler kazanana 6, düşkünler yurduna düşmeden zar zor geçinenlere 1 puan verelim. Düşkünlerin arasına katılmaktan kurtulamayanlara da sıfır vereceğiz. Özetle kişilerin eylemlerinin tüm alanlarında bu değerlendirmeyi yapalım. Bu işlem sonunda kendi eylem alanlarında en üstün derece notunu alanları bir sınıf içinde toplayarak onlara 'elit' adını vereceğiz. (Pareto, 1935:1422)

İnsan eylemlerinin temelinde mantıksal düşüncenin değil, duyguların yer aldığını dikkat çeken Pareto ekonomik olarak güdülenmemiş eylemler için genellikle bunun doğru olduğunu ve özellikle ticaret ve endüstri ile ilgili ekonomik faaliyetler için bunun aksi söylenebileceğini ifade etmiştir. Ona göre insan, akıl dışı güdülerle hareket etmeye itilse de eylemlerini mantıksal olarak belli bazı ilkelere bağlamaktan hoşlanır ve bu yüzden kendi eylemlerinin doğruluğunu meşrulaştırmak için bu prensipleri aposteriori olarak kabul eder. (Pareto, 2010:27) Bu güdülerini tortular olarak isimlendiren düşünür, toplumsal eylemlerin altında, uyuşma, korunma, sosyalleşme, cinsellik gibi tortuların yattığını savunmaktadır. Pareto'ya göre bir toplumun seçkinlerinin baskın tortusu eğer uyuşma olursa, toplumun yönetici eli Machiavelli'nin tanımıyla tilki karakterlilerden oluşurken, toplumun yönetici elitlerinin baskın tortusu eğer korunma olursa, yönetici elit aslan karakterlilerden oluşur.

Pareto bütün toplumları elit ve elit olmayanlar olmak üzere iki ana sınıfa ayırdıktan sonra elitleri de kendi içerisinde, yönetici elit ve yönetici olmayan elit olarak ikiye ayırmaktadır.

Esas üzerinde durulması gereken gurubun yönetici elit olduğunu ifade eden Pareto, yönetici eliti ise toplumun idaresi sürecinde doğrudan ya da dolaylı olarak önemli bir yer işgal eden, siyasal iktidarı etkileme gücüne sahip kişiler olarak tanımlamaktadır. Bu yönetici eliti aristokrasi olarak da sınıflandıran Pareto, bu sınıfa farklı sosyal kümelerin de dahil olabileceğini ifade eder. Bu durumda, bir militarist elit, dini elit, yargı eliti veya medya elitinden söz etmek mümkün iken, bu gurupların hepsinin yönetimi aynı derece etkilemediğini de vurgulamak gerekmektedir. Pareto bu bahse dayanarak yönetici eliti de doğrudan siyasal iktidarı kullanan bir iç gurup ve iktidarı etkileme gücü bulunan bir dış gurup olarak iki kısma ayırmaktadır. (Kapani, 2007:127)



Şekil 1: Vilfredo Pareto'nun Elit Sınıflandırması

Seçkinlerin üstün nitelikli kişiler olduğunu vurgulayan Pareto, onların çocuklarının ise aynı derecede üstün kişiler olamaması durumunda seçkinlerin nitelik bakımından güç kaybetmelerinden dolayı alt tabakadan yetenekli ve başarılı kişileri aralarına alabilirlerse seçkinlerin dolaşımının devam edeceğini aktarır. (Kışlalı, 2000:330) Öte yandan kısa aralıklar haricinde insanların çoğu zaman seçkinler tarafından yönetildiğini savunan Pareto'ya göre seçkinler doğal yasalar gereği sürekli olarak en güçlü kalamaz ve bir noktada tükenmeye başlar, bu noktadan sonra seçkinlerin değişimi başlar. Pareto bu durumdan hareketle insanlık tarihini sürekli devam eden yer değiştirme tarihi olarak gördüğünü açıklar. (Pareto, 2010:34-35)

**Vilfredo Pareto ve Seçkinlerin Değişimi:** Pareto, elit değişimini incelerken, bu değişimi üç başlık altında incelemeyi uygun görmüştür. Bilincimizde çok fazla çarpıtılmadan yansıyan "*krizin turmanış döneminde olduğunu ispatlayan dini duyguların yoğunluğu*" dönemi. İnsani ve fedakâr duyguların yükselişi olarak gözükken "*eski seçkinin düşüşü*"

dönemi. Ve acizlerin ve güçsüzlerin, nüfuzlulara ve güçlülere karşı haklı çıkması olarak görünen "*yeni bir seçkinin yükselişi*" dönemi. (Pareto, 2010:39)

Dini duyguların sosyal düzenin muhafazasında önemli bir rolü olduğunu belirten Pareto'ya göre dini krizlerin yükselme döneminde, spiritüalizm, okültizm gibi boş inanışlar dini duyguların artmasıyla beraber birçok mürit kazanır ve yükselişe geçerler. Kriz dönemi haricinde kimseden rağbet görmeyen bu fantezilerin küçük insan guruplarından başka kimseyi etkileyemeyeceğini belirten Pareto, bir krizin yükselme dönemine denk gelmesi halinde bu tarz inanışların eylemlerinin geniş bir alana nüfuz edebileceğini ve umumi bir hareketlenmeye sebep olabileceğini ifade etmektedir. (Pareto, 2010:47-48)

Pareto eski seçkinin düşüşü sürecinde eş zamanlı olarak kendini gösteren iki işareten bahseder. Birincisi düşmekte olan seçkinin daha yumuşak, daha ılımlı ve elindeki gücü kullanmaya daha az meyilli olması. İkinci olarak ise bu düşüş sürecine rağmen başkalarının mallarına olan tamahını ve hırsını kaybetmemesinden dolayı mümkün mertebe yasadışı yollardan zimmetine para geçirme ve milli mirası gasp etme eğiliminde olması. Bu durumun seçkinlerin mahvolacağı bir felakete yol açacağını söyleyen Pareto, iki durumdan birinin vuku bulmaması halinde seçkinlerin gelişimini sürdürebilme ihtimallerinin olduğunu belirtir. Sosyal sınıfın elindeki gücü ile onu korumak için komutasında olan güç arasında denge olması gerektiğine vurgu yapan düşünür, bu dengenin olmaması ya da bozulması halinde egemenliğin çok fazla devam edemeyeceğini söyler. Ona göre seçkinler çoğu zaman pasif cesarete sahip olmasına rağmen, onların aktif cesareti yoktur. (Pareto, 2010:60-61)

Seçkinlerin düşüş sürecinde sahte bir merhamet gösterdiğini dile getiren Pareto, lüks içindeki seçkinlerin muhtaçlara ve düşkünlere gösterdiği merhametin amacı olarak, tatlılıkla vicdanını rahatlatma çabasını işaret eder. Öte yandan bugünün pek çok arazi sahibinin, yarının sosyalisti olacağını da ekleyen Pareto, bunları aynı kaptan yemek yemekle sorumlu tutmaktadır. (Pareto, 2010:72)

İdareci sınıfın yolsuzluklarına yönetilenlerin şiddet yoluyla mukabele ettiğini dile getiren düşünür, bu şiddetin adil olmayan baskılarla düşürüldüğünü söylemiş ama yine de tam olarak kontrol altına alınmadığını da ilave etmiştir. Ona göre bu adil olmayan şiddetin

sebebi düzenin korunması amacıyla değil, ayrıcalıklı konumlarını muhafaza etmek ve hırsızlıklarını sürekli hale getirmek gayretinde olmasıdır. Yönetici sınıfın azalan gücünden bahsederken, zayıf kesimin de çoğunlukla şiddet yanlısı olduğunu fakat hiç kimsenin kokak birinden daha şiddet yanlısı olamayacağını ve güç ile sertliğin birbirinden ayrı kavramlar olduğunu da belirtmektedir. Pareto bu durumu, Roma imparatoru Neron'un şiddet yanlısı olduğu fakat güçlü olmadığı, bir diğer Roma imparatoru Trajan'ın ise güçlü olduğu fakat şiddet yanlısı olmadığı örneği ile pekiştirmiştir. (Pareto, 2010:75)

Egemen sınıfın halk olduğu inancının bir hatadan ibaret olduğunu ifade eden Pareto, öncü konumdakilerin halka dayanan yeni ve gelecek seçkinlerin bir kısmı olduğunu belirtir. Pareto, en baştan yeni seçkinler olacak olan zümrenin, geri kalan kesim ile arasındaki zıtlığın ortaya çıkacağını iddia ederek, kazançlı işlerden kar edinen işçilerin, bu meslek guruplarını ve zanaatları öğrenmek isteyenlerin sayısını sınırlı tutarak, geri kalan nüfusu bu işlerin dışında tutmaya çalıştığını ve bu meslekler içerisindeki üst sınıfların yeni seçkini şekillendirdiğini ve biçimsiz özün ise katmanlaşıp ayrıldığını gözlemlemenin mümkün olduğunu seçkinlerin yükselişi ve düşüşü eserinde işlemiştir.(Pareto, 2010:76)

Etçil hayvanlarla otçul hayvanların birbiri ile aynı özellikler taşımadığı gibi, endüstrileşmiş toplumların düzenleri ile geri kalmış toplumların da düzenlerinin aynı olmadığını savunan Pareto, batı toplumlarının modernleşme ile birlikte daha fazla endüstriyel fakat daha az savaşçı bir toplum halini aldığını ve bu durum dolayısı ile batı toplumlarındaki düzenin değişmek zorunda olduğunu vurgular. Endüstrileşen toplumlarda işçi sınıfının önünde sonunda büyük bir güç elde edeceği görüşünü öne süren düşünür, şehirlerin endüstrileşmesi ile beraber, parlamentoya daha sosyalist dokudaki milletvekillerini göndereceğini varsayar. Böylece parlamentoya giden bu grup, yeni seçkinlerin çekirdeğini oluşturur. Pareto, yeni seçkinlerin oluşmasında daha etkili olan seçim çalışmalarının ta ticari sendikalarca finanse edileceğini ve bundan dolayı da sosyalist devrimin kapitalist bir aşamadan geçeceğini belirtir. Eski seçkinlerde kaybolmak üzere olan, parlak zekâ, karizma gibi özelliklerin yeni seçkinlerde göze çarpmaya başlamasına işaret eden düşünür, bu özelliklerin yeni seçkinleri diğer insanlardan ayırt ederek sivrilmesine vesile olduğunu söyler. (Pareto, 2010:77-80)

Yükselen yeni seçkinlerin enerji dolu atılgan ve cesur olduğunu, sınıf çatışmasını açığa vurduğunu, eski seçkinin ise dayanışma gibi çocukça kavramları metheden çözülmüş bir

yapı olduğunu aktaran Pareto, eski seçkinin yeni seçkinin yumrukları karşısında başını eğerek teşekkür etmekten öteye gidemediğini ve karşılık veremediğini de ilave eder. Diğer bir nokta olarak basına dikkat çeken Pareto, yükselen seçkinlerin ortak çıkarlarını korumak için gazete sahibi olurken yiyecek bulamayacak acizlikteki insanların da onların bu çabalarını desteklediğini söyler. Diğer taraftan eski seçkinlerin elindeki basının ise ahlaki ve ortak çıkarlardan ziyade kişisel çıkarlarını korumaya hizmet ettiğini ilave eder. (Pareto, 2010:84-85)

Bir diğer özellik olarak ise, yeni seçkinin sağlam bir disipline sahip olduğunu ve aralarında bir suçlu bulmaları durumunda onu dışladıklarını lakin eski seçkinlerin ise en alçakça suçlulara bile, kendi aralarından biri olmaları durumunda, ihtiyatlı davrandığını söylemiştir. (Pareto, 2010:85)

Son olarak seçkinlerin değişimi hususunda Pareto'nun Mosca'dan farklılaştığı noktalara bakmakta fayda olacağı kanaatindeyiz. Pareto seçkinlerin dolaşımını, tortular dediği psikolojik etmenlerle açıklama yoluna giderken, Mosca ise politik sınıfın en üst zümresi olan seçkinlerin değişiminde etkili olacak olan unsurları toplumda yer alan değişmeler olarak değerlendirmekte, ona göre toplumun sosyokültürel veya sosyoekonomik yapısındaki değişmeler paralelinde toplumun üst unsuru olan seçkinleri de değiştirir. Yine Mosca yeni seçkin zümrenin yücelişini kısmen toplumda, ekonomik ya da teknolojik çıkarlar gibi yeni çıkarları temsil eden yeni güçlerin peyda olmasıyla da ilişkilendirerek, seçkinlerin değişiminin psikolojik olduğu kadar sosyolojik de bir mesele olduğunu savunur. (Bottomore, 1997:13-14)

### **1.2.2.3.Robert Michels**

Klasik elit kuramcılarında sayılabilecek bir diğer isim ise Robert Michels'tir. Fakat Michels, eliti Mosca ve Pareto gibi bütüncül bir şekilde toplumun tamamı bazında değil siyasi organizasyonlar bağlamında incelemiştir. Michels'in elit ile ilgili görüşlerini en belirgin olarak Alman Sosyalist Partisini incelediği Siyasi Partiler eserinde bulmak mümkündür. Bu eserinde Michels "*Oligarşinin Tunç Kanunu*" tezini ortaya atmış ve siyasal bilimler alanında adından söz ettirecek bir çalışma ortaya koymuştur. Bu tezinde Michels, siyasal partilerin er ya da geç dar bir elit kadro tarafından hakimiyet altına



alınacağını söylemiş ve her kim bir örgütten söz ediyorsa bir oligarşiden bahsettiğini de ilave etmiştir. (Yayla, 2003:200)

Michels bu çalışmasında daha ziyade, karmaşık organizasyonlarda elitin oluşması ve onun nitelikleri üzerine eğilmiştir. Seçkinlik hususunda önemli olanın kişisel üstünlükler değil, kişilerin örgütler içerisinde işgal ettikleri konumlar ve o konumların sağladığı iktidar gücünün kullanımı olduğunu belirten Michels, bu noktada Pareto ve Mosca'dan ayrışır. (Turhan, 1991:32)

Michels'in bahsettiği, örgütü zamanla ele geçiren küçük grup karar alma organizasyonuna bir defa hâkim olunca, bu karar alma organizasyonunun hakimiyetini ve otoritesini sağlamlaştırmaya devamlı kılmaya çabalayacaktır. Bu sürecin neticesinde de tabanından ve içinden gediği toplumdaki kopacak ve yalnızca kendi çıkarlarına yoğunlaşacaktır. Robert Michels, bu tezinin sol partilerde dahil geçerli olduğunu belirtmiş ve bunu farklı örneklerle ispatlamaya gayret etmiştir. (Kışlalı, 2000:332)

Robert Michels, çalışmasında siyasal organizasyonlardaki oligarşik eğilimin üç sebebe dayandığını belirtmektedir. Bunlar; teknik etken, entelektüel etken ve psikolojik etkenlerdir.

Teknik etkeni şöyle ifade edebiliriz; örgüt kalabalıklaştıkça kendini doğrudan doğruya yönetmesi giderek zorlaşacak ve profesyonel yönetim gerekli hale gelecektir. Zira bütün büyük organizasyonlar beraberinde teknik uzmanlaşmayı ve uzman liderliği gerekli kılar. (Turhan, 1991:32) Yirmi beş kişilik bir hemşeri derneği düşünelim, yirmi beş kişilik bu organizasyonun yönetimi, gelir gider idaresi, faaliyetleri profesyonel olmayan kişiler tarafından rahatlıkla yürütülebilir. Çünkü 25 kişilik bir derneğin gelir ve gideri belli bir oranın üstüne çıkmayacak, yönetim ve organizasyonu rahatlıkla bir başkan ve bir başkan yardımcısı tarafından yerine getirilebilecek ve faaliyetleri ise, küçük piknikler veya 25 kişinin içine sığabileceği küçük bir odada toplantıdan ibaret olacaktır. Fakat aynı hemşeri derneğin zaman içinde büyüdüğünü ve 25 bin kişiye ulaştığını varsayalım. Bu örgütün idaresi için bir başkan ve başkan yardımcısı yeterli olmayacak, çeşitli konularda uzmanlaşmış bir kurul ve bu kurulun yöneticisi olacak bir başkan gerekli hale gelecektir. Diğer taraftan bu derneğin gelir ve giderleri sadece aidatlar bazında bile muazzam derecede büyüyecek ve kurum uzman muhasebecilere ihtiyaç duyacak, yine toplantı ve

piknik örneğinden yola çıkarsak toplantıları için binlerce kişilik salonlar ve piknikleri için de büyük mesire alanları lazım olacak ve bu konularla ilgilenecek profesyonel ekipler yine örgüt yönetiminde söz sahibi olacaklardır.

Entelektüel etkenler ise, yukarıda gösterilen örnekten yola çıkarak ifade etmek gerekirse, bir örgütün organizasyon muhasebe ve faaliyet işlerini yürütecek elitler, belirli bir bilgi-birikim ve uzmanlık seviyesinde olmaları hasebiyle ve yönetilen kalabalıktan entelektüel olarak üstün olmalarından dolayı, yığın için kolayca vazgeçilemeyecek-yeri kolay doldurulamayacak- kişiler halini alırlar. Yani oligarşi, yönetilenler için kolayca vazgeçilebilecek bir olgu değildir. Bu örgütteki oligarşi eğiliminin ikinci sebebidir.

Son olarak psikolojik etkenler için ise şunları söyleyebiliriz. Michels, tabanın istikrarlı ve güçlü lider ihtiyacından ve bu ihtiyaçtan mütevellit tabanın gözünde liderin yücelmesi ve yüce kişi haline gelmesinden söz eder. Liderlerin bu şekilde algılanması ise şüphesiz onların örgütlerdeki iktidarlarını kuvvetlendirir. (Turhan, 1991:33)

Son olarak Robert Michels'in elit dolaşımı düşüncesine göz atmakta yarar vardır. Michels, bu konuda çok iyimser bir düşünceye sahip değildir. Ona göre bürokratik örgütlerin zirvesindeki idareciler konumlarını kolayca terk etmezler. Emeklilik veya diğer herhangi bir sebeple konumlarını terk etmeğe mecbur kaldıkları durumlarda ise kendi yerlerine onlar gibi düşünen veya bizzat onlar tarafından yetiştirilen kişileri yerleştirerek, makamlarında en azından gölgelerinin bulunması için elinden geleni yaparlar. Bu yolla örgütün kontrolüne örtülü olarak da olsa devam ederler. (Kanat, 2019:41)

### **1.2.3.Çağdaş Elit Teorisi**

Çağdaş Elitizmin iddiası ise demokrasinin bir yaşam tarzı değil, aslında hakim elitlerin belirlenen aralıklarla yönetilenlerce seçilmesini sağlayan bir yönetim biçimi olduğudur. Elit kavramı ile demokrasiyi bir araya getirmeye gayret eden bu düşünceye göre güç, çok sayıdaki guruplar arasında pay olmuştur. Karar alma konumundaki hükümet gücü ise baskı gurupları ya da diğer elitler tarafından sınırlandırılmaktadır. Bu görüşü savunanlara göre, bir toplumda elitlerin mevcudiyeti ve bu elitlerin karar alma sürecinde aktif bir role sahip olmaları, o toplumda daima antidemokratik bir yönetim sisteminin varlığı sonucunu doğurmamaktadır. (Kapani, 2007:132)

### **1.2.3.1. Giovanni Sartori**

Son dönemin büyük siyaset bilimcileri arasında sayılan ve siyaset biliminde adından sıkça söz ettiren Sartori'nin eserlerinde liderler ve siyasal elitler gibi kavramlar geniş yer tutmaktadır. Onun düşüncesine göre demokratik sistemlerde hakim elit guruplarının ve liderlerin oynadıkları rollere şüpheyle yaklaşmak, demokrasi ile uzlaşmadığını iddia etmek yahut onların rollerini yok saymak realist bir davranış değildir. Bunun tersine demokratik değer ve temayüllere bağlı, kabiliyetli liderlerin mevcudiyeti, sistemin başlıca teminatlarından biri sayılır. Çünkü bu kapasitedeki bir yönetici elit kadrosunun bulunmaması durumunda yığınlar demokratik olmayan karşı elitlerin otoritesi altına girme tehdidiyle karşılaşabilir. (Kapani, 2007:133)

Demokratik rejimler ile demokratik olmayan rejimler arasında bir ayrıma giden Sartori, demokratik rejimlerde elitlerin çoğul olduğunu ve topluma öncülük ettiğini, demokratik olmayan rejimlerde ise elitlerin tekil olduğunu ve topluma hükmettiğini söylemektedir. Bu noktadan hareketle Sartori, demokratik olmayan idarecilerin kendilerini atadığını ve topluma bunu onatmak istediğini, öte yandan demokratik elitlerin ise halka kendilerini seçenek olarak sunduklarını ve halkın, bu suretle, yönetmekten kaçınamayacağını ve önemli olanın ne şekilde yönetileceğinin ve ne çeşit elitlerin benimseneceğinin saptanması olduğunu söyler. (Kışlalı, 2000:334)

Halkın politik rolünün sadece seçim dönemlerinde ehemmiyet kazandığını vurgulayan Sartori, seçimlerin esas amacı olarak ise halkın yönetime iştirakinin sağlanmasını değil, yönetici elitin belirlenmesini işaret eder. (Kapani, 2007:134)

Son olarak, demokrasinin işletilmesi son derece güç olduğunu belirten Sartori'ye göre bu rejimin yozlaşmaması ve Tocquevelli' nin deyimi ile çoğunluğun diktatörlüğüne dönüşmemesi için yapılacak şey, elit liderlerin ve üstün kabiliyetlere sahip siyasal seçkinlerin ortaya çıkmasını sağlamaktır. (Kapani, 2007:134)

### **1.2.3.2. Wright Mills**

İktidar seçkinleri isimli çalışması ile seçkincilik hakkındaki görüşlerini ortaya koyan Wright Mills eserinde birçok defa iktidar eliti için karar alma mevkilerinin öneminden bahsetmiştir. Ona göre iktidar seçkinleri, ellerindeki imkanlar ve hayat tecrübeleri

sayesinde, sıradan insanların sıradan ortamlarını aşacak seviyedeki kişilerden oluşmaktadırlar. (Mills, 1974:8) Amerika örneğinden yola çıkarak seçkin olmak için prestij, servet ve ünün olmazsa olmaz olduğunu kaydeden Mills'e göre bu servet ve ün zenginlerin kendi kişiliklerinin bir mamulü değildir. Ona göre ün, servet ve iktidar sahibi olabilmek, toplumun başlıca kurumlarında ve iyi mevkilerde konumlanmayı gerektirmektedir. (Mills, 1974:17)

İktidar seçkinlerini daha sonra incelenecek üç guruba ayıran Mills, bunları siyasal elitler, ekonomik elitler ve militarist elitler olarak isimlendirmektedir. İktidar seçkinlerini oluşturan bu üç elitin de ortak gayesinin sistemi ve toplumu kontrol altında tutmak-yönetmek olduğunu ifade eden Mills, bu amaç doğrultusunda bahsedilen üç elitin beraber hareket etmeye mecbur olduklarını aktarmaktadır. Teknolojinin de gelişmesi ile birinin aldığı kararlar diğerlerini de mutlak suretle etkilediği için, bu mecburiyet artarak devam etmektedir. (Mills, 1974:15)

İktidar seçkinlerinin durumunu kavramak ve bu üç seçkin zümresinin birbiri ile iletişiminin kavranması için onlar hakkındaki üç realiteyi önemle vurgulayan Mills bu realiteleri şöyle ifade etmektedir; birincisi bu üst çerçeveyi incelerken üzerinde durulması gereken noktalardan biri çeşitli seçkinlerin kendi ortamlarındaki psikolojileridir. Mills'e göre bu seçkinler benzer kökenli ve benzer eğitilmiş kişiler oldukları için aralarında psikolojik bir birliğin bulunması, bu kişilerin benzer karakterlere bürünmesi ve birbirine karışabilmeleri gayet olağandır. Bu birlikteliğin prestij paylaşımında doruğa ulaştığının göstergesi ise kurumlar arasında bir mevkiden diğerine geçişin kolaylıkla gerçekleşmesidir. (Mills, 1974:29)

İkinci realite ise bu sosyal ve psikolojik realitenin üzerinde, siyaseti yönetenler, şirketleşmiş zenginler ve üst düzey askeri bürokratların birlikte komuta ettiği bir kurumsal hiyerarşinin varlığıdır. Bu hiyerarşinin kapsadığı alan ne kadar genişlerse bahse konu iktidar seçkinlerinin iktidar alanı da o denli büyümektedir. Bu hiyerarşilerin her birinin örgütlenme tarzı ve birbiri ile olan ilişkileri bu kurumlardaki yöneticilerin ilişkilerini de etkilemektedir. Eğer kurumlardaki hiyerarşi ve bağlantılar birbirinden kopuk ve dağınık vaziyette ise seçkinlerin de aynı kaderi paylaşması, diğer taraftan durum tersi istikamette ise, seçkinlerin ilişkilerinin sağlam, tutarlı ve seçkinlerin bütünlük içinde olması gerekmektedir. (Mills, 1974:29)

Üçüncü realite olarak Mills, iktidar seçkinleri arasındaki bu birlik ve birleşmenin sadece daha önce sayılan sebeplere dayanmadığını, çoğu zaman açık bir iş birliği olarak da ortaya çıkabileceğini söylemektedir. Askeri elitler, zengin şirket sahipleri ve siyaseti yönetenlerden oluşan üçlü üst çerçevenin gittikçe daha fazla uyum düzen ve iş birliğine sahip olduğunu ifade eden Mills bu eşgüdümlemenin sebebinin iktidar seçkinleri arasındaki iş birliği olduğunu söylemenin güç olduğunu, bu eşgüdümlemenin tamamıyla kesintisiz bir yapıya sahip olduğunun iddia edilemeyeceğinin altını çizmektedir. Ona göre bu eşgüdümlemenin sebebi çoğunlukla faydacı temellere oturmaktadır. Bu iş birliği çeşitli amaçlara ulaşmak için fırsatlar sağlamakta ve bu kurumsal ağ, biçimsel ya da biçimsel olmayan çeşitli yollarla ortak faydaya hizmet ettiği için varlığını sürdürebilmektedir. (Mills, 1974:30)

Son olarak seçkinlerin dolaşımına çalışmasında pek fazla yer vermeyen Mills'e göre daha önce belirtilen elitlerin ortak çıkarları ve paydalarının önemini yitirmesi durumunda, yeni elitler için gerekli şartlar oluşmaya başlar.(Mills, 1974:307) Öte yandan elit dönüşümün esasen elitleri tanımlayan şartlar ve onları tanımlamakta kullanılan ölçütlerin değişimi olduğunu ifade eden Mills, bu ölçütlerin elit çevre içerisinde değişmediği ve iktidar seçkinleri arasına yükselmek isteyen herkese aynı şekilde uygulandığı müddetçe seçkinlerin birbirine benzeşmeye devam edeceğini iddia eder. Bu ölçütler değişmeye başladığı andan itibaren ise elit değişimi başlamış demektir. (Mills, 1974:391)

### **1.2.3.3.Wright Mills' e Göre Seçkin Türleri**

Amerikan siyasal sistemini inceleyerek tespitlerini aktardığı kitabında Mills, elitleri üç başlık altında toplamıştır. Bunlar, siyasal elit, ekonomik elit ve militarist ya da askeri elittir. (Mills, 1974:15) Mills bu üç elitin idarede aldıkları kilit roller vesilesi ile güç ve devamlılıklarını artırdıklarını belirtmiştir. (Mills, 1974:156-157) Mills' e göre siyasal elit, siyasal yapıda mevcut siyasal kararları alan ya da uygulayan ve aynı zamanda siyasal yapı içerisindeki başlıca mevkilerde bulunan kişilerden müteşekkildir.

Amerikan siyasal sisteminden hareketle, pentagon örneğinde kişiselleştirdiği askeri eliti ise Mills, savaş beyleri başlığı altında incelemektedir. Ona göre Askerler -ki burada bahsedilen askerler üst seviye, komuta kademesindeki subaylardır- idari yapı içerisindeki birer bürokratlar olsalar da detaylı bir tetkikin gerekli olduğu bir zümredir. Zira bir sistem

her ne kadar kendini demokratik olarak addetse ve askerler de bu demokratik sistemin birer bürokratu olarak görünse bile, II. Dünya Davaşı dönemi ve sonrasındaki Amerika örneğinde olduğu gibi askerlerin politika üzerinde büyük etkileri söz konusudur. (Mills, 1974:238-244)

Son olarak Amerika'daki üç yüz büyük şirketin piyasayı ele geçirme serüveninden hareketle bu şirketlerin siyaset üzerindeki baskı gücünden söz eden Mills ekonomik elitler olarak sınıflandırdığı bu büyük sermayeli başat şirketlerin fiili olarak yönetim sürecinde yer alması dahi siyasi sistemde alınan kararları dolaylı yoldan da olsa etkilediklerini iddia etmektedir. Hatta ona göre bu şirketler bir noktada, yalnızca kendi şirketlerinin geleceğini değil, ülkenin de geleceğini şekillendirmektedirler. (Mills, 1974:11-13) Ayrıca Mills, kimi zamanlar bazı zenginlerin satın aldıkları veya kurdukları medya-iletişim kanalları vasıtasıyla popülaritesini artırarak siyasi sistemi etkileyebildiklerini ve sistemin ardındaki sahici yönetici kendileriymiş gibi toplumun algısıyla oynayabildiklerini fakat bunun onların gerçek elitlerden olduğunu göstermediğini ifade etmektedir. (Mills, 1974:118-119)

#### **1.2.3.4.Raymond Aron**

Çağdaş elit teorisyenleri arasında Fransız düşünür Raymond Aron'un da çok önemli bir yeri vardır. Aron seçkin tanımını yaparken teorik olarak halkta yahut belirli bir sosyal sınıfta olan hakimiyetin ve bu hakimiyeti kullanma yetkisinin, herhangi bir şekilde bir azınlık tarafından ele geçirilmesi şeklinde yola çıkar. Kuramsal olarak halka ait olan iktidar, siyasi sisteme hâkim olan yönetim biçimi bakımından farklı şekillerde küçük bir azınlığın eline geçer ve bu azınlık ise belirli durumlar ortaya çıkması kadar iktidarı elinde tutar akabinde ise şartlar olgunlaşınca iktidarı başka bir diğer azınlığa teslim eder. Aron' a göre aslında zaten idare biçimi karmaşık bir hal almaya başladıkça iktidarın daralma temayülü göstermesi ve bu suretle de idarenin bu küçük azınlıkça ele geçirilmesi de bir zarurettir. (Aron, 1976:40-41)

Öte yandan Aron' un görüşüne göre toplumun herhangi bir zaman çoğunlukça veya bizzat halk eliyle idare edildiği de görülmüş şey değildir. Tüm rejimler isimleri her ne olursa olsun daima bir azınlık eliyle yönetilir ve tüm sistemler bu yönüyle oligarşik bir karaktere haizdir. Zamanımızda adı ister, Marksist tarzda halk cumhuriyeti olsun ister batı tarzı

modern özgürlükçü demokrasi olsun tüm siyasal sistemler birer oligarşidir. Kalabalık ve komplike bir hal alan modern toplumlara belki halk adına yönetim olabilir lakin halk tarafından yönetim sadece bir ütopyadır. Halk adına olacak yönetim de zaten küçük bir elit azınlığın tarafından kullanılacağı için sistem yine oligarşi halini alacaktır. Sovyetler birliğinde de iktidarın işçi sınıfı tarafından kullanılması ütopyadan ileri gitmez. Sadece iktidar işçi sınıfı adına dar bir kadro tarafından kullanılmaktadır. Sonuç itibarıyla SSCB de batılı demokrasiler de aslında birer elit rejimdir. (Kapani, 2007:134-135)

Fakat Aron' a göre diğer taraftan bakıldığında, iki elitist rejim arasında büyük farklar vardır. SSCB'de elitler Komünist Parti çatısı altında birleşmiş ve yekvücut bir görüntü sergilemektedirler. Dengeleyici ikinci bir unsur bulunmadığı için iktidarı sınırsız bir yetki ile kullanabilme hürriyetleri bulunmaktadır. Batı tipi çoğulcu demokrasilere ise elitler çıkar ya da farklı itici güçlerin etkisiyle parçalanmış haldedir ve birbiri ile rekabet etmektedirler. İktidarın bu şekilde dağınık halde olması ise onun merkezileşmesini ve mutlaklaşmasının önüne geçmektedir. (Kapani, 2007:135-136)

Aron, elit oluşumunu incelerken tabakalaşmadan söz etmektedir. Ona göre bir sosyal tabakalaşmanın neticesinde şahıslar, üç aşamalı bir ödüllendirme hiyerarşisi içinde bulunurlar. Bu ödül hiyerarşisi aşağıdan yukarı doğru, geçim ve konfor, keyif ve eğlence, şan-şöhret-saygınlık şeklinde formüle edilebilir. Abraham Maslow' un ihtiyaçlar hiyerarşisi üçgenini andıran bu sistematığe göre, her tabaka bir önceki tabakadaki doygunluk seviyesine ulaşmış ve üst tabakaya yerleşmiş kişilerden oluşur. Bu tabakalaşmada idare işini ise tüm tatminlere ulaşmış olan en üst zümre üstlenmektedir. (Aron, 1992:12)

Elit değişimini ise evrimsel bir perspektifle inceleyen Aron, elit değişiminin sağlanmasının uzun bir zaman alacağını iddia etmektedir. Aron' un düşüncesine göre, bir nesil mukabilinde elit değişimini araştırmak çoğunlukla yanlış sonuçlara götürür. Çünkü teorik olarak bir işçinin üst düzey bir yönetici olması olağan ise de uygulamada bu tarz durumlarla karşılaşmak pek mümkün değildir. Aron' a göre nesiller arasında üst sınıfa çıkma, derece derece gerçekleşen bir olgudur ve iki üç nesilde bir aile, bireylerinin sınıf atlaması ile üst tabakaya mensup olur. (Aron, 1993:269)

Son olarak Aron'un siyasal sistemde kökünden bir değişme yaşanması ya da kamu organizasyonunun değişmesini bir elit değişimi olarak değerlendirmediğini belirtmekte fayda vardır. Zira ona göre elit değişimi olarak adlandırılabilcek olgu, devrimsiz dönemlerde yönetici kadroların revize edilmesidir. Devrimler ise bir elit değişimi değil politik yapının ve kamu organizasyonlarının temelli değişmesidir. Devrim olması, daha önceden sisteme yön veren değer ve yargıların bir kenara bırakılıp başka değer ve yargıların benimseneceği anlamını taşımaz. (Aron, 1993:166)

#### **1.2.3.5. Raymond Aron'a Göre Seçkin Türleri**

İlk dönemlerinde, elitleri; parlamenterler, kitle liderleri, iş adamları ve aydınlar, bürokratlar olarak beş ayrı başlık altında inceleyen Aron, ilerleyen zamanlarda kaleme aldığı eserlerinde ise dört gurup elitin varlığından söz etmektedir. Bunlardan ilki, bilim adamları ve aydınlardan oluşan ve manevi iktidar iddia eden guruplardır. İkinci gurup, siyasal iktidarı elinde bulunduran siyasi idareciler, üçüncüsü üretim araçlarını elinde bulunduran kolektif iş faaliyetlerini yönetenler ve son olarak ise kitlelerin istek dilek ve temennilerinin duyurulmasına aracı olan, kimi zaman da siyasal hayatta manevi iktidar olma arzusu güden kitle liderleridir. (Kanat, 2019:53-54)

Aron daha sonraki dönemlerinde ise seçkinleri dört başlık altında incelemeye tabi tutarak genelleştirmeye tabi tutmuştur. Aron bu dört eliti; manevi iktidar iddia eden bilim adamları ve aydınlar, siyasal iktidarı elinde tutan siyasi idareciler, üretim araçlarını elinde tutarak üretim sürecinde söz sahibi olan kolektif iş faaliyetlerini idare edenler ve kitlelerin istek dilek ve arzularının sözcüsü olan ve kimi durumlarda manevi ya da siyasal iktidara talip olan kitle liderleri olarak tanımlamaktadır. Hususiyetle adı geçirilen ilk üç seçkin üzerine eğilen Aron; bir iktidarın bu üç seçkin zümresinin desteğini arkasına alamaz ve organize bir şekilde kullanamazsa iktidarını uzun süre sürdüremeyeceğini ifade etmektedir. Çünkü bu üç seçkin zümresi arasında menfaat oydaşımı yok ise iktidara yönelik bir iş birliğinden de söz etmek güç olacaktır. Öyle ki, iktidar eğer mevcudiyetini sürdürmek istiyorsa kimi durumlarda aynı değerleri paylaşmasalar dahi dile getirilen üç seçkin gurubu iktidara yönelik oydaşımını sağlamak mecburiyetinde bulunabilir. (Köseoğlu, 2015: 62)



### 1.3.Siyasal Elit Tanımı, Tespiti ve Kapsamı

Tezin ana unsurları olan siyasi elitler, literatürde her ne kadar yalnızca parlamenterleri kapsıyor olsa da tezin içerisinde siyasi elit, literatürdeki bu kapsamdan daha geniş bir şekilde değerlendirilmektedir. Tezde bahsedilen siyasi elitin kapsamı, Mosca'nın *Yönetici Sınıf* olarak ifade ettiği, iktidarın tüm nimetlerini kullananları, Pareto'nun *Yönetici Elit* olarak açıkladığı, toplumun idaresini etkileme kabiliyetine sahip seçkinler zümresini ve Wright Mills' in *İktidar Seçkinleri* olarak sistematize ettiği, Siyasetçi-Zengin-Asker ittifakını kapsamaktadır. Bu kapsam genişletme eylemindeki amaç, bürokratik seçkinlerden medya seçkinlerine, millet vekillerinden parti aktivistlerine kadar birçok seçkin gurubunun, günümüz şartlarında baskı araçları veya siyasi hakları aracılığıyla, toplumun idaresini ve siyasi karar alma sürecini etkileyebilecek duruma gelmesidir. Bu bahisten hareketle özetle şunu söylemek mümkündür; siyasi elit, siyasi sürece etkisi olan elitler olarak değerlendirilecek olunursa, siyasi süreci farklı araçlarla etkileyen ordu, medya, şirketler, STK'lar gibi kurumları bu kapsamın dışında tutarak sadece milletvekillerini siyasi elit olarak değerlendirmek hatalı olacaktır.

Daha önceki kısımda da elitler ve elitler hakkında söylenenlere ilişkin bilgi vermişse de çalışmanın omurgasını, tüm elitler içerisinde siyasi elitler oluşturacaktır. Bundan dolayı, siyasi elit ile ilgili ayrı bir incelemede bulunmanın faydalı olacaktır. Bu doğrultuda öncelikle siyasi elitin alanı olan iktidarı kısaca tanımlamak gerekir. Zira siyasi elitten söz ederken, örneğin Vladimir Putin'in veya Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasi elitliğinden bahsedebilmenin sebebi bahsedilen kişilerin iktidarlara vesilesi ile ülkelerinin politikalarını etkileme kabiliyetlerinden dolayıdır.

İktidar' a ilişkin en genel tanım, Max Weber' in ekonomi ve toplum eserinde bahsettiği gibi, kendi iradesi ile başkalarının iradesini etkileyebilme gücüdür. Sosyal bilimlerde ise iktidarın iki yönlü bir tanımı vardır. Bir tarafı, diğer bireyleri etkileme, diğer tarafı ise daha genel manada toplu karar alımını etkilemedir. Siyasi iktidardan bahsedilirken ise, diğer bireyler değil hükümet siyasetini etkileme kabiliyetinden bahsedilmektedir. (Turhan, 1991:39)

Bu noktada etki kavramından bahsetmekte yarar vardır. Çünkü siyasette en etkin olduğu farz edilen şahısların dahi çok azı kamu siyasetini doğrudan saptayabilir. Bu nedenle, doğrudan, dolaylı ve sahte etki ayrımlarının yapılması gerekmektedir. (Turhan, 1991:39)

Bu durumu Mehmet Turhan'ın (1991:39) açıklamasından yola çıkarak şu örnekle izah etmek mümkündür. Bir hükümet tahayyül edelim. Hükümetin alacağı karara başkan kendisi de katılıyor ise burada başkanın doğrudan etkisi söz konusudur. Fakat dışarıdan bir aktör, hükümeti ve başkanı bu kararı alma noktasında etkiliyorsa ve başkan bu etkilenme neticesinde siyasi tercihlerde bulunuyorsa, burada sözü geçen aktörün etkisi dolaylıdır. Üçüncü durumda ise hükümet içerisinde bir bakan, bir kararı alma noktasında başkanı da etkiliyor ve kendisi de karar oylamasına ve sürecine katılıyorsa, bakanın etkisi hem doğrudan hem de dolaylı etkidir. Son olarak sahte etki ise, hükümetten bir bakanın, başkanın aldığı kararları açıklaması gibi bir örnekle açıklanabilir. Burada bakan, başkanın durumunu -sahte olarak- belirlemekte ve aldığı kararları etkilemektedir.

İktidar bahsinde son olarak zımni iktidar ve potansiyel iktidar kavramlarından bahsedebilmek mümkündür. Siyasi hayatta karar alırken, çok etkin şahıslar bile diğer aktörlerin de etkisinin ortaya çıkaracağı sonuçları hesaba katmalıdır. Bu hadiseye beklenen tepkiler kuralı denmektedir. (Turhan, 1991:40) Yine Mehmet Turhan'ın örneğinden hareketle durum şöyle izah edilebilir. Hatırlandığı gibi Irak'ın işgali sırasında Amerika'nın talebi ile Ak Parti hükümeti, Amerikan ordusunun Türkiye toprakları üzerinden Irak'ı işgal edebilmesi için bir tezkere hazırlanmış ve bu tezkere 1 Mart Tezkeresi olarak adlandırılmıştı. Fakat Ak Parti içinden bazı milletvekilleri tezkereyi hoş karşılamamış ve diğer bazı milletvekillerini de yanına çekerek tezkerenin meclisten geçmesini engel olmuşlardır. Bu örnek, yukarıda da belirtildiği gibi, siyasal hayatta karar alınırken birden fazla etkin aktörün ortaya çıkabileceğine işaret eder. Siyasette tepkileri beklenen kişinin iktidarlarına zımni iktidar denmektedir. Zımni iktidar çoğu zaman kendini göstermeyebilir. Siyasal karar alanlar, bu kişilerin tepkilerini tahmin etmekte yanılırlarsa, bu güçlü kişiler gerçek iktidarını gösterebilir. Hemen şunu da belirtmekte fayda vardır ki, zımni iktidar ile potansiyel iktidar farklı şeylerdir. Potansiyel iktidar, kamu politikalarını etkileme kabiliyetindeki kişinin sahip olduğu gerçek iktidarı kullanması hadisesidir. (Turhan, 1991:40-41)

İktidar kavramından hareketle bir siyasal elit tanımı yapacak olursak şunu ifade edebiliriz, kimi şahısların siyasal iktidara diğerlerinden daha fazla sahip olmasından dolayı siyasal iktidar kademesinde bir elit sınıfı oluşur, bu elit sınıfını siyasal elitler olarak tanımlayabiliriz. (Turhan, 1991:41)

Bottomore ise, günümüz modern devletlerinde ekonomik siyasal ve kültürel sahalardan birbirinden ayrı oldukları oranda karmaşık bir ilişkiler yumağı içerisinde olduğunu, zira günümüz koşullarında vuku bulan herhangi bir siyasi olayın geçerli tek bir sebeple izah edilemeyeceğini ve bu doğrultuda siyasal elitlerin yalnızca siyasal iktidarı ellerinde tutanlar olmadığını savunur. Ona göre siyasal elitler, iktidarın tüm yönleri ile yakın ilişki içerisinde. Siyasal seçkinler politik bir yapıda iktidarı ellerinde tutanlardan müteşekkildir. (Bottomore, 1997:16)

Son olarak siyasal elitin belirlenmesinde, araştırma evrenini ve örneklemini tespit için kullanılan dört yaklaşımdan kısaca söz etmek yararlı olacaktır. Bunlar; *Konumcu Yaklaşım*, *Üncü Yaklaşım*, *Kararcı Yaklaşım* ve *Sentezci Yaklaşımlardır*. (Arslan, 2007:3)

Kararcı yaklaşıma göre, siyasal elitin belirlenmesinde, iktidar ilişkilerinin haritasının devletin yüksek kurumlarında, yüksek yerlerde bulunanların incelenmesi önemli rol oynar. Bu anlayışa göre siyasal iktidar sahipleri ve dolayısıyla siyasal elitler, konumları aracılığı ile tespit edilir. (Turhan, 1991:41)

Üncü yaklaşım ise elitleri şahısların organizasyonlar içerisindeki konumlarına göre değil, iktidar açısından sahip oldukları üne göre açıklama yoluna gitmektedir. Bu teknikte araştırmacılar, siyasal elitlerin tespitinde kimin daha fazla iktidara sahip olduğu sorusunu siyasal hayatı yakından takip edenlere yöneltmek suretiyle aldıkları cevaplar doğrultusunda bir tablo çizme yoluna gitmektedirler. (Turhan, 1991:42)

Kararcı yaklaşım ise şu varsayımdan hareketle elitleri tespit etmektedir. Eğer iktidar, devlet kurumları üzerindeki etki şeklinde tanımlanıyorsa, iktidarın belirli kararlarının alınışı incelenerek, hususiyetle siyasal kararların kimler tarafından alındığı, kimlerin siyasal önerilerde bulunduğu ve kimlerin veto ettiğini inceleyerek siyasal elitleri saptayabiliriz. (Turhan, 1992:43)

Sentezci yaklaşımlar ise, bütün bu tekniklerin kimi noktalarda tıkanması ve bazı soruları cevapsız bırakması sebebi ile, kimi araştırmacıların bu tekniklerin ikisi ya da üçünün de güçlü yönlerini alarak bir sentez araştırma tekniği oluşturmasına dayanmaktadır.

## **BÖLÜM II: SİYASAL KUTUPLAŞMA KAVRAMI**

Çalışmanın bu bölümünde kavramsal çerçevenin bir diğer unsuru olan ve Amerika Birleşik Devletlerinde, 1940'lı yıllarda seçmen davranışlarına yönelik çalışmalar esnasında özgün bir kavram olduğu anlaşıl原因 olarak literatüre giren kutuplaşma kavramı üzerine bilgiler aktarılmıştır. Kutuplaşma kavramı içerisinde, konumuzun esas ilgili olduğu kavram olan siyasal kutuplaşma üzerine yoğunlaşmıştır.

Kutuplaşma kavramının tanımı ve tespiti, etkileri, fayda ve zararları gibi birçok yönünün anlatıldığı çalışmanın son kısmında ise önceki bölümde üzerinde durulan siyasal elit kavramı ile siyasal kutuplaşma kavramının ilintisi açıklanmıştır.

### **2.1.Kutuplaşma Kavramı ve Sosyal-Siyasi Kutuplaşma Ayrımı**

Kutuplaşma tanımı -özellikle siyasal kutuplaşma kastedilerek- Türk siyasi hayatını son dönemde yoğun şekilde meşgul etmekle birlikte, tezin ilerleyen kısımlarında bu husus detaylı şekilde incelenmekte olduğu için konunun teferruatına girmeyi lüzumlu görmemekle birlikte, kutuplaşma kavramının üzerinde bir anlam karmaşası olduğunu belirtmekte fayda vardır. Kutuplaşma kavramı, psikolojik kutuplaşmadan sosyal kutuplaşmaya, coğrafi kutuplaşmadan siyasal kutuplaşmaya kadar birçok ayrı başlık için bir üst başlık olması vesilesi ile genel manada tüm bu alt başlıkları ayrı ayrı ifade etmek içinde kullanılması neticesinde kutuplaşma üzerinde bahsedilen kavram karmaşasının olduğu literatür taramasında açık bir şekilde görülmüştür. Bu kavram karmaşasını çözmek için tezin ana konusu olan siyasal kutuplaşma ile sosyal kutuplaşmanın ayrı ayrı tanımlanmasını gerekmektedir.

Öncelikle kutuplaşma kavramının genel bir tanımını yapacak olursak, Türk Dil Kurumuna göre; bir toplulukta düşünce, görüş, sosyal ve siyasal konum ve tavır olarak iki karşıt grupta yoğunlaşmak olarak tanımlanmaktadır. (sozluk.gov.tr)

Bu bağlamda sosyal kutuplaşma için yapılacak en genel tanım, ekonomik yapıdaki dönüşümün, mesleki kutuplaşmanın, sosyal yapıdaki eşitsizliğin yani gelirin, eğitimin, sağlık ile ilgili ihtiyaçların karşılanmasının ve sosyal statünün aşırı derecede farklılaşmasıyla birbirinden çok uç noktalarda yaşayan, zengin ve fakir, iki grubun ortaya çıkması, orta sınıfın ise giderek yok olması durumudur. (Çirkin, 2012: 39)

Sosyal kutuplaşma, gelir kutuplaşması yani yüksek ya da düşük gelir düzeyine sahip insanların sayısında bir artış meydana gelmesi olarak tanımlanabilmektedir. Yapılan ampirik çalışmalar 80'li yıllardan beri Avrupa'da gelir kutuplaşmasının arttığını göstermektedir. Çalışan yoksul kesimin niceliğinde artış gözlemlenmektedir ve sosyal sınıflar arasında ve içinde gelir kutuplaşmasının arttığı gözlemlenmiştir. Sosyal kutuplaşma bir taraftan gelir kutuplaşmasıyla ilişkilendirilirken diğer taraftan sosyal sınıflar arasındaki farklılıklarla ilişkilendirilmektedir. (Pratschke ve Morlicchio, 2008: 3-5)

Gelir dağılımının yanında, ikili ekonomik yapı, servet dağılımı, işgücü piyasasındaki katmanlaşma da sosyal kutuplaşma kavramını açıklayacak olgular arasında bulunmaktadır. Bu problemler toplumdaki çatışmanın kaynağı olarak görülmektedir. Bu sorunlarla birlikte daha belirgin hale gelen kutuplaşma toplumdaki eşitsizliğin nüfus üzerine dağılması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni kutuplaşmanın nüfusu geniş kümelere bölmeleridir. Her bir kümenin üyeleri özellikleri (gelir, hak, servet, meslek) birçok bakımından birbirine benzerdir. Fakat farklı kümelere dahil olan üyeler birbirinden oldukça farklıdır. Büyük grupların ya da sınıfların kendi içinde oldukça homojen olduğu, fakat farklı grupların ilişkilerinin oldukça heterojen olduğu durumlarda sosyal kutuplaşma ile karşı karşıya kalırız. Yani sosyal kutuplaşma aynı grup üyelerinin birbirlerine aşırı benzerlik göstermesi, farklı gruplardaki üyelerin ise birbirinden aşırı farklı olduğu durumlarda ortaya çıkar. Mesleki değişimin karmaşık yapısı kazançlarda bir kutuplaşma yaratmaktadır. Ve sosyal kutuplaşmanın oluşması için grup sayısının az olması gerekmektedir. Eğer bir toplulukta nüfus iki farklı sınıfa bölünmüşse örneğin zengin fakir gibi yani birbirlerine çok uzaklarsa gruplar arasındaki sosyal kutuplaşma yüksektir. Bir toplumda gelir dağılımı eşitsizliği var ise Gini Katsayısı yüksek olacaktır. Estaban ve Ray kutuplaşmanın olduğu durumda zenginler ve fakirler olmak üzere iki sınıfın olacağını orta sınıfın ise olmayacağını belirtmişlerdir (Estaban ve Ray, 1994: 820-825).

Yukarıda ele alınan iki yaklaşımın ortak noktası ise her ikisinin de ortaya çıkmasının temel nedeninin gelir dağılımındaki eşitsizliğin var olmasıdır.

Özetle sosyal ve siyasal kutuplaşma kavramları, her ne kadar kimi noktalarda birbirleri ile iç içe geçmek veya temas etmek durumunda kalsa dahi, sosyal kutuplaşma tanımı daha

ziyade ekonomik değerler göz önüne alınarak yapılmaktadır ve çoğunlukla iktisat biliminin ilgi alanına girmektedir.

## **2.2.Siyasal Kutuplaşma Kavramı**

Bu kısımda, kutuplaşmadan kastedilen siyasal kutuplaşma kavramının tanımı, kapsamı, fayda ve zararları, kutuplaşmanın llme usulleri gibi birçok kavram tanımlanacak, üzerindeki tartışmalar ve farklı tanımlama metotları ile ölçüm yöntemleri gibi siyasal kutuplaşma hususundaki detaylar aktarılacaktır.

Siyasal kutuplaşma olgusu, siyasal davranış kavramı ile yakından ilgilidir. Öyle ki siyasal kutuplaşma literatürünün gelişmesi, siyasal davranışa yönelik anket metodolojilerinin gelişmesine paralel bir seyir izler. 1940'lı yıllardan itibaren Amerika Birleşik Devletleri'nde, seçmen davranışları ile ilgili araştırmalarda, seçmenler ne istiyor? Seçmenler hangi sebeplerden dolayı belirli şekillerde davranıyor? Seçmenler A ya da B partisine neden oy kullanma eğilimindedeler? Gibi sorulara cevaben gelişmeye başlayan bir literatür olan seçmen davranışlarına yönelik anketler, seçmen davranışlarını şekillendiren tutumlar ve insanların neden bu davranışlara yöneldiğine yönelik çalışmalar neticesinde kimi teoriler geliştirilmiştir. Siyasal kutuplaşma kavramının literatüre girişi bu teorilerin geliştirilmesi akabinde olmuştur.

### **2.2.1. Siyasal Kutuplaşmanın Tanımı ve Kapsamı**

Siyasal Kutuplaşma kavramının tanımı birçok araştırmacı tarafından ele alınmış ve ortaya belli başlı birkaç farklı tanım çıkmıştır. Fiorina ve Abrams'a göre kutuplaşmanın tanımı, politik görüşleri bir x, y grafiği düzleminde ele alırsak, merkezdeki görüşlerin azalarak siyasal görüşün uçlara doğru yoğunlaşması olarak değerlendirilebilir. Buna göre örneğin muhafazakâr ve liberal iki görüş olduğunu var sayalım. Kutuplaşma, ılımlı muhafazakâr ve ılımlı liberallerin azalarak, muhafazakar ve liberallerin uçlara yoğunlaşması ve radikal muhafazakar ve radikal liberallerin artması durumudur. Onlara göre kutuplaşmanın sözlüksel tanımı ise, karşıt veya çelişen ilkelerin, eğilim ve bakış açılarının eş zamanlı varlığının vurgulanması, karşıtlık içinde bulunması ve bahse konu ilke ve eğilimlerin çatışma içinde bulunması durumudur. (Fiorina ve Abrams, 2008: 566-567)

Diğer bir tanım ise siyasal kutuplaşmayı, iki farklı çatışan veya karşıt görüşlü kümenin, gurup veya gücün, biz ve onlar, doğru olanlar ve yanlış olanlar gibi varsayımlar akabinde birbirleri içerisinde yüksek düzeyde bir ötekileştirme ruh hali ile bir araya toplanması durumu olarak açıklamaktadır. (Atlee, 2004: 1)

Epstein ve Graham ise kavramı, toplumsal uzlaşma ortamının durumunun ortadan kalkması ile müzakere durumunun terkedilmesi ve bireylerin ideolojik uçlara doğru hareket ederek bu uç görüşlerde yoğunlaşması ve bunun sonucunda ılımlı merkezîyetçi görüşlerin ortadan kalkarak zihinsel ayrışmanın derinleşmesi ve ayrılmış bir toplumun ortaya çıkması durumu olarak tanımlamaktadır. Kutuplaşma görüldüğü üzere bir anlaşmazlıktan çok daha fazlasıdır. Ancak yine de iki tarafın üstünlük sağlamak için topyekûn bir savaşa girmesi kadar vahim değildir. (Epstein ve Graham, 2007: 1)

Estaban ve Schneider ise son tahlilde kutuplaşmanın tanımını şu şekilde yapmaktadır; kutuplaşma kavramı karşıt gurubun yabancılaştırılması ve gurup kimliklerinin öne çıkarılmasıdır. Diğer bir deyişle bir gurubun üyeleri, kendi kimliklerini karşıt oldukları diğer bir gurup üzerinden tanımladıkları durumlarda, o guruplardan ideolojik ve sosyal olarak ayrışırlar. Bu durum onları diğer guruplardan farklı hissetmeye yönlendirir ve bu hadiseler neticesinde kutuplaşma gerçekleşmiş olur. Onlara göre kutuplaşma içerisinde en kötüsü ise iki kutuplu kutuplaşmadır. Zira bireyler veya eyaletlerden oluşan bir toplum, bu modelin oldukça genel varsayımı altında, nüfusu eşit büyüklükte iki guruba bölündüğünde, azami miktarda çatışmaya ulaşır. Kutuplaşma içerisinde en kötüsü ise iki kutuplu kutuplaşmadır. (Estaban ve Schneider, 2008: 134)

Diğer taraftan siyasal kutuplaşma tanımlanırken dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta ise kutuplaşmanın kapsamı ve fraksiyonlaşma kavramıdır. Siyasal kutuplaşma ve fraksiyonlaşma kavramları birbiri ile karıştırılmamalıdır. Siyasal kutuplaşma, fraksiyonlaşmadan çok daha geniş kapsamlıdır. Fraksiyonlaşma az sayıdaki çok fazla gurubun bulunmasını ifade eder ve bu durum politik polarizasyonu artırırken, kutuplaşma kavramı ise çok sayıdaki az gurubun bulunmasını ifade eder. (Estaban ve Schneider, 2008: 132-133) Daha açıklayıcı olmak gerekirse, bir siyasal toplum içerisinde, örneğin 1.000.000 kişilik 10 gurubun bulunması fraksiyonlaşma olarak tanımlanırken, 5.000.000 kişilik 2 gurubun bulunması ise siyasal kutuplaşmayı işaret etmektedir.



Bu bağlamda her ayrışmanın kutuplaşma olmadığı sonucuna varıldığına göre, kutuplaşmanın tanımlanması hangi ölçülere göre yapılabilir ve kapsamı nelerdir?

Estaban ve Ray bu durum üzerine belli başlı ölçütler geliştirerek kutuplaşmanın kapsamı ve tanımında bu ölçütlerin kullanılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Onlara göre kutuplaşmanın temel ölçüsü, aşağıdaki özelliklere sahip olmasıdır;

1. Siyasal kutuplaşma sistematik bir niteliklidir ve esas olarak gurupları hayati aktörler olarak görür. Bu nedenle izole bireyler, siyasal kutuplaşmanın hesaplanmasında çok az bir ağırlığa sahip olmalıdır.
2. Toplum içindeki her gurubun kendi içerisinde homojen bir yapı alması gerekmektedir. Çünkü bu gurup içi homojenleşme kutuplaşmayı artırır.
3. Guruplar kendi içinde homojen iken diğer guruplar ile arasında yüksek derecede heterojenlik olmalıdır.
4. Kalabalık sayıdaki gurupların sayısı az olmalıdır. Bu ana gurupların sayısı azaldıkça niceliği artar ve kutuplaşma had safhaya çıkar. (Estaban ve Ray, 1994: 824-825)

Farklı gurupların bir düzlemde yerleşme şekilleri ise kutuplaşmanın bir göstergesidir. Kutuplaşmanın gözle görünür hale gelmesi, genellikle karşıt iki gurubun ortaya çıkarak büyümesi ve aralarındaki mesafenin de artması ile vukuu bulmaktadır. A, B, ve C olmak üzere üç gurubun bulunması, B gurubunun 4 milyon taraftarı, A ve C gurubunun ise 1 er milyon taraftarı bulunması durumu, yüksek oranlı bir yoğunlaşma ile birlikte düşük oranlı dağılmayı ifade ederken, A, B, C, D, E ve F guruplarının takribi 1(+,-)er milyon üyesi bulunması durumu ise yüksek oranlı bir dağılmaya karşın düşük oranlı bir yoğunlaşmayı göstermektedir. Bu noktadan bakıldığında değişik dağılım biçimlerinin bir kutuplaşma durumunu içermediği söylenebilir. Diğer taraftan A, B ve C guruplarının hepsinin 2 şer milyon taraftarı bulunması durumu ise üç noktalı bir kutuplaşmayı göstermekte olup, bu durumda yüksek düzeyli dağılım ve yoğunlaşma birlikte görülür. A ve B guruplarının 3 er milyon taraftar bulmaları durumu ise iki noktalı kutuplaşmayı göstermekte olup kutuplaşmanın en yüksek düzeyi bu örnekte görülür. Bu örnekte kamuoyu aşırı uçlardaki iki kutupta yüksek oranda toplanmıştır. (Kiriş, 2010: 15-16)

### 2.2.2.Siyasal Kutuplaşmanın Nedenleri

Siyasal kutuplaşma olgusu, sosyolojik hayatta çoğu olgu gibi, birdenbire ve kendiliğinden vukuu bulan bir olgu değildir. Bu olgu, toplumdaki bir takım coğrafi, siyasi, ekonomik ya da dini olgular gibi bazı olgularda yaşanan kırılmaların bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Birçok olgu ile ilişkisi olmasına rağmen, kutuplaşmaya neden olan belli başlı bazı olgu ve durumları şu şekilde açıklamak mümkündür.

**Coğrafya ve Yerleşim Yerleri:** Siyasi hayatta bazı partiler, belli başlı yerlerde sürekli olarak yüksek miktarda oy olması, o partinin ve daha sonra o eğilimdeki partilerin bu yerleri ve çevresini bir kale haline getirmesine ve buralara yönelik tutum ve hizmetleri değiştirmesine sebep olabilmektedir. Bu durum bu bölgelerin daha ideolojik olarak belli uçlarda homojen hale gelmesine sebep olmakta ve diğer parti ve ideolojilerin buralardan vaz geçmesine, tavır tutumlarını değiştirmesine ya da sertleştirmesine sebep olabilmektedir. Bu durum, partiler için oy kaybı olmasından dolayı, politikacılar için açık açık ifade edilememesine rağmen, taban için daha belirgin haldedir. (Epstein ve Graham, 2007: 10)

Yerleşim ayrımı olarak bakıldığında ise, insanlar kendi gurupları içerisinde ve kendilerine benzeyen insanlarla kümelenme eğilimindedir. Tercih ve değerleri kendininkine benzeyen insanlarla yoğun bağlantı içinde olması, bireylerin kendinden farklı insanlarla daha az köprü kurmasına sebep olarak, coğrafi ya da etnik kutuplaşmaya yöneltebilir. (Epstein ve Graham, 2007: 12)

**Gelir ve Eğitim:** Hem gelir eşitsizliği hem de göçün yükselişi, kutuplaşmanın yükselişine paralellik seyrederek. Ekonomik ve sosyal dengesizlik parçalanmayı şiddetlendirmektedir. Güncel politik hayatta, partilerin her biri artık belirli ekonomik ve mali politikalarla tanımlanıyor. Bunun sonucunda seçmen geliri, siyasi parti kimliğine bağlı hale gelmektedir. Daha yüksek gelirli vatandaşlar, düşük gelirli vatandaşlara göre muhafazakar olmayan siyasi aktörlere yönelme eğilimi göstermektedir. Öte yandan eğitilmiş vatandaşların bilgilenme ve siyasete dahil olma olasılıkları daha yüksek olduğu için eğitim de önemli bir rol oynamaktadır. (McCarty ve Diğerleri, 2016: 27)

**Din:** Din ile iç içe olan toplumlarda, laik kesim ile dindar kesim arasında her zaman belirli farklılıklar vardır. Buna karşılık siyasi seçkinler, kimi zamanlar, bu farklılıklardan

yararlanarak oy oranını artırmak için ötekileştirme yoluna gidebilmekte ve hedefli mesajlar gönderebilmektedirler. Dini sorunların her zaman ortak bir zemin bulmanın zor olduğu konular olmasından dolayı, bu sorunlara yönelmek kutuplaşmayı körükleyebilmektedir. (Epstein ve Graham, 2007: 11)

**Medya:** Parçalanmış bir medya pazarı, izleyicilerin kendi inançlarına uygun bilgi kaynaklarına yönelmesine imkân vererek bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde kutuplaşmaya sebep olabilmektedir. Geçmişe oranla insanların daha az gazete alması ve bilgi kaynağı olarak daha ucuz alanlara yönelmesi, medya organlarının gelirini azaltmaktadır. Bu durum medya organlarının belirli görüşteki insanları daha çok çekmek için partizan ateşini körüklemesine sebep olmaktadır. Medya ılımlı görüşler yerine daha aşırı görüşleri ön plana çıkararak sansasyon yaratmayı ve izlenme oranını artırmayı benimsemesi toplumu da kutuplaştırmaktadır. Bu durum sadece daha kutuplaşmış bir kamusal alanın oluşmasına sebep olmuyor, aynı zamanda insanları fikirlerine karşıt kaynaklar yerine fikirlerini onaylayan ve güçlendiren kaynaklara yönelmesine sebep olarak bireylerin daha radikal hale gelmesine sebep olmaktadır. (Mutz, 2006: 228-239)

**Parlamentoda Değişen Davranışlar:** Son olarak bazı bilim adamları kutuplaşmayı, en azından kısmen, parlamentodaki kurumsal davranışların değişimiyle de ilişkilendirilmektedir. Bu değişiklikler arasında, disiplin uygulama, konuşma sürelerinin artırılması veya azaltılması, gündemi kontrol etme ve komite atamasını belirleme konusunda parti liderlerinin artan gücü, kısıtlayıcı kuralların mevcudiyetinin artması ve yapıcı tartışmaların azalması gibi değişiklikler yer alabilir. (Epstein ve Graham, 2007: 12)

### **2.2.3.Siyasal Kutuplaşmanın Etkileri**

Siyasal kutuplaşma kavramı siyaset ve siyasi partiler gibi kurumları ve sosyal hayatı önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Bu etkilerin olumsuz sonuçları olacağı gibi kimi noktalarda olumlu sonuçlar da doğurabilmektedir. Bu kısımda siyasal kutuplaşmanın bazı kurumlara etkisini ve faydalı ya da zararlı sonuçlarını işlenmektedir.

### 2.2.3.1. Siyasal Kutuplaşmanın Olumlu Etkileri

Epstein ve Graham siyasal kutuplaşmanın kulağa her ne kadar bütünüyle olumsuz bir kavram gibi gelse dahi kimi olumlu sonuçlarının olabileceğini ifade etmiş ve bu olumlu sonuçları şu şekilde sıralamışlardır;

1. Kutuplaşma dalgasının gözle görünür olumlu sonuçlarından biri, güçlü ve farklı partilerin seçmenlere açık seçenekler sunabilmesidir. Kutuplaşmanın olmadığı bir ortamda, siyasi partiler giderek birbirine benzeme ve parti politikalarını daha yuvarlak ve belirsiz hale getirmeye yönelmektedirler. Oysa kutuplaşmanın bulunduğu bir ortamda siyasi partilerin seçmenlerin daha kolay anlayabileceği ve ayırt edebileceği farklı platformlar ve mesajlar sunma eğiliminde olması ve daha keskin ve belirgin politikalar sunması beklenmektedir.
2. Bazı akademisyenler, kutuplaşmış ortamlarda daha basit seçimlerin yapılacağını ve bu basit seçimlerin vatandaşların, bir seçimde neyin tehlikede olduğunu anlamalarına yardım ettiğini ve böylece onları oy vermeye, kampanyalarda çalışmaya, adaylara ve seçilmiş yetkililere fikirlerini beyan etmeye ve bu yolla politikaya katılarak demokratik sürece katkı sağlamaya teşvik ettiğini iddia etmektedirler. Bu akademisyenlere göre, artan kutuplaşma halkın siyasete katılma isteğini de artırmaktadır.
3. Kutuplaşma, siyasi görevleri netleştirme ve siyasi görevlerini yerine getiren ya da getirmeyen liderleri ödüllendirme veya cezalandırma erdeminin toplumda vücut bulmasına sebep olabilmektedir. Partiler ve politikacılar sorunlar konusunda net tavırlar takındıklarında, medya ve çıkar gurupları, vaatlerin yerine getirilip getirilmediği hususunda seçmenleri hızlı bir şekilde bilgilendirmesi, kutuplaşmış ortamlarda daha belirginleşmektedir. Zira seçmenler, politikacıların vaatlerini takip edebilirlerse, onları yerine getirmemekten sorumlu tutabilmeleri daha kolaylaşmaktadır.
4. Siyasal kutuplaşma, siyasi kampanyaları yürütülmesi için bazı avantajlar da sunabilmektedir. Siyasi partiler toplumsal konularda benzer veya belirsiz pozisyonlar aldıklarında, kampanyalar adayların yönetim felsefesinden çok kişisel özellikleri üzerine yoğunlaşma eğilimi göstermektedir. Kutuplaşma ortamlarında ise siyasi partiler birbirinden ayrılır ve adaylar, partilerinin yönetim

felsefesi, ideolojisi ve pozisyonları ile ilgili tanıtlarda bulunmaya yönelmektedir. Sonuç olarak kutuplaşma, seçmenlerin, adayların sadece tarzını, değil özünü de ayırt etmeye yardımcı olmaktadır.

5. Bir diğer olumlu sonuç olarak kutuplaşma, partizanlar arasındaki yoğun, çekişmeli tartışma süreci, vatandaşların ortak değerlerinin altın çizdiği ve derin fikir ayrılıklarını küçümsediği daha uzlaşmaya dayalı bir siyasi kültürü tercih edebilecek bazı insanlar için tatsızdır. Ancak siyaset, özgün meseleleri gündeme getirmek ve aydınlatmak için bir araç olarak kullanıldığında, uzun vadede ülkeyi güçlendirebilir. Halkın katılımını teşvik eden ve çatışmayı çözen etkili prosedürlere sahip olduğumuz sürece, güçlü, kutuplaşmış partilerle iyi işleyen bir temsili demokrasiye sahip olmak mümkün olabilir. (Epstein ve Graham, 2007: 16-17)
6. Kutuplaşma, seçmenlerin yanlış partilere üye olması, ait olmadıkları yere bulunması durumunu ortadan kaldırır. Kutuplaşmış ortamlarda, partiler söylemlerini daha kesin ve keskin bir dille ifade ettikleri için, seçmenler görüşlerine uyan partileri daha kolay tespit ederek, türdeşleri ile aynı gurubun içerisinde olmayı başarma noktasında zorluk çekmez. Özetle, siyasi kutuplaşma, seçmenlerin, kendileri için ideolojik olarak doğru partilere kaydolmasını kolaylaştırır. (Epstein ve Graham, 2007: 6)

### **2.2.3.2. Siyasal Kutuplaşmanın Olumsuz Etkileri**

Kutuplaşmanın olumsuz etkileri ise şunlardır;

1. Kutuplaşmanın en basit olumsuz sonuçlarından biri, yasama organını anlamsız tartışmalara sürüklemesi, kısır döngü şeklinde aynı tartışmaların sürekli gündeme gelmesi ve yasama organının tıkanmasıdır. Kutuplaşma kimi zaman yasama sürecini olumsuz etkileyerek ve kanun oluşturma-uygulama işlemlerini sekteye uğratabilmektedir.
2. Daha tedirgin edici bir olasılıkla kutuplaşma, partizanlık sebebiyle yasa koyma kalitesini bozabilir, ideolojik yasalar ve kutuplaşılacak kesime yönelik uygulamalar, ulusal yasaları kalitesiz ve uygulanamaz hale getirebilir.

3. Kutuplaşma, parti yandaşlığını artırma yoluyla, ılımlı ortalama vatandaşın politikaya küsmesine ve aşırı şüpheli davranışlar sergileyerek siyasete güvenini kaybetmesine ve oy vermekten vaz geçmesine sebep olabilir. Bunun neticesine ise kutuplaşmış parti yandaşlarının politik olarak daha etkin olması ve demokratik işleyişin hasar görmesi muhtemeldir.
4. Aşırı kutuplaşma, dış politikada ülkenin güveninin azalmasına sebep olabilmektedir. Bir sonraki seçimlerde başka bir kutbun iktidara gelerek, ülkenin dış politikasında kökten değişiklikler yapabilme ihtimali, dış politikada ülkenin prestijinin azalmasına sebep olabilmektedir. Buna sebep olabilecek diğer bir hadise ise, dışarıya karşı bölünmüş bir politik toplum imajı çizilmesi ve olaylara karşı güçlü bir duruş ve tek bir tepkinin verilememesidir.
5. Kutuplaşmanın, yargı bağımsızlığını da tehlikeye atma ihtimali vardır. Buna göre kutuplaşma yargı organlarının da kutuplaşmadan etkilenerek bağımsızlığını yitirmesi ve olaylara bağımsız bir şekilde bakmasının önüne geçilerek, adaletli tutum yerine ideolojik davranışlar sergilemesine sebep olabilmektedir. (Epstein ve Graham, 2007: 17-19)
6. Toplumsal yaşam, kutuplaşma sürecinde işlevselliğini kaybetme tehdidiyle yüz yüze gelebilir. Partizan guruplar toplumu manipüle ederek onları bilinçsizce hareket etmeye itebilir ve bu da toplumu ayırmaya ve çatışmaya sürükleyebilir. Kutuplaşma, merkezdekileri uçlara doğru hareket etmeye zorlamakta, ılımlı görüşleri susturmakta ve güç ve iktidar mücadelesi kapsamında ortada bulunan ara gurupları, ana guruplara katılmaya zorlayabilmektedir. (Türk, 2012: 98)

### **2.3.Parti Kutuplaşması**

Parti kutuplaşması, siyasi partilerin yüksek oranda karşıt pozisyonlara geçmesini ifade eden bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Buna göre iki karşıt partinin gözle görülür şekilde farklı politik tercihlere yönelmesi, bir partinin politik seçimlerinin diğer partininkinden bariz şekilde ayrılmasına vesile olmaktadır. Özetlemek gerekirse, kutuplaşmış siyasi partiler, farklı, kendine has siyasi düşünceleri olan ve ideolojik tabloda her biri farklı yerlerde konumlanmış partilerdir. (Jones, 2001: 127)

Yine Jones parti kutuplaşması ve partilerin meclisteki sandalye sayısının yasamanın işlevi üzerinde büyük etkisi olduğunu tespit etmiştir. Jones'e göre, ileri seviyedeki parti

kutuplaşmasının mevcudiyeti, yasamanın iş yapamaz bir hale gelmesine sebep olmaktadır. İleri seviyede kutuplaşma ortaya çıktığında bölünmüş bir iktidar ortaya çıkmakta, bu iktidar yasama işlevlerini yerine getirmekte etkisiz kalmakta ve görece mühim yasa tasarılarında muhalefetin desteğini almakta zorlanmakta yahut hiç alamamaktadır. (Jones, 2001: 137)

Buna göre parti kutuplaşması düşük olduğunda, partiler birbirlerinin önerilerine tek tip olarak karşı çıkmazlar ve her partiden oy alma olasılığının yükselmesi ile parlamentoda yasalar ve önerilerin büyük çoğunluklarla işleme girmesi olasılığı artar. Bu durum ise yasamanın tıkanmasının önüne geçer. Buna bağlı olarak ise, eğer bir siyasi parti güçlü bir şekilde iktidarda değilse, diğer partilere veto ve oylama konusunda muhtaç olduğu için siyasi parti kutuplaşması daha az vuku bulur. Fakat güçlü -buradaki güç parlamentodaki sandalye fazlalığını ifade etmektedir- bir iktidarın olması durumunda ise, diğer partilerin desteğine ihtiyaç duymadığı için tıkanma durumları yaşanmaz ve parti kutuplaşması yaşanabilir. Özetlemek gerekirse, bir parti veto korkusu olmadan mecliste gündemini geçirmek için ihtiyaç duyduğu çoğunluğa yaklaştıkça, parti kutuplaşması yasama tıkanıklığına azalan bir marjinal destek sağlar. (Jones, 2001: 128-129)

Parti kutuplaşması hususunda bir diğer görüş ise Maurice Duverger'e aittir. Duverger, siyasi partiler eserinde, iki partili sistemlerin, çok partili sistemlere göre daha az kutuplaşacağını vurgulamıştır. Ona göre iki partili sistemde, partiler meclisteki sandalyeleri paylaşırlar. Hükümet ve muhalefet, bu partiler arasında dönüşümlüdür. Hükümet ise çoğunluğun sağlanması ile kurulur ki bu iki partili bir sistemde oldukça basittir. Bu durum ise ortaya güçlü bir kabine ve istikrarlı bir çoğunluk çıkarır. Diğer taraftan çok partili sistemlerde ise, hükümet kurabilmek için çoğunlukla koalisyona ihtiyaç vardır. Bu koalisyon ise birçok durumda, birbirinden program ve görüş olarak farklı olan siyasi partiler arasında kurulur ve bu hükümet oldukça kırılğan yapıdadır. (Duverger, 1993: 277)

Sartori ise parti kutuplaşmasını incelerken kategorik bir yaklaşım geliştirmiş ve "Parties and Party Systems" kitabında, ılımlı çoğulculuk ve kutuplaşmış çoğulculuk kavramları üzerinde durmuştur. İlimli çoğulculuk kavramı, beşten az partinin bulunduğu iki partili sistemleri tanımlarken, kutuplaşmış çoğulculuk kavramı ise, ikiden fazla kutbun yer aldığı ve beşten fazla partinin siyasi hayatta aktif olduğu sistemleri tanımlamaktadır.

Siyasal kutuplaşmayı yalnızca parti niceliği ile açıklamak tüm toplumlar için geçerli bir olgu olmamakla beraber özellikle siyasi değerleri tam olgunlaşmamış toplumlarda, partileşmesine müsaade edilmemiş veya partileşmemiş alt gurupların ve ideolojik yapıların da bu model içerisinde dikkate alınması gerekmektedir. Son olarak Sartori'nin siyasi parti kutuplaşmasını yalnızca ideolojik sağ-sol şeklinde formüle etmediğini, çoğu durumda, etnik, mezhepsel ve alt kültürel boyutları da bu model kapsamında değerlendirdiğini belirtmekte fayda vardır. (Bilgiç ve Diğerleri, 2014: 166)

Estaban ve Schneider, iki partili kutuplaşmayı detaylı bir şekilde incelemiş, nüfusun iki eşit büyüklükteki parçaya bölünmesi durumunda azami miktarda çatışmaya ulaşılacağını, fakat toplumun çok parçalı bir durumda bulunması durumunda ise çatışmanın azami düzeyde seyredeceğini iddia etmişlerdir. İki kutuplu parti kutuplaşmasının en yüksek şiddet içeren çatışma biçimleri ile bağlantılı olup olmadığına ilişkin açık teorik ve ampirik sorular bulunduğunu aktaran Estaban ve Schneider, çok kutupluluk ve iki kutupluluğun hangisinin istikrar hangisinin karmaşaya sebep olduğuna yönelik tartışmaları da gündemlerine taşımışlardır. Kimi teorisyenlerin, iki kutupluluğun sistemi istikrara taşıdığını düşündüğünü, kimi teorisyenlerin ise çok kutupluluğun olması durumunda gücün kimsenin eline tam olarak geçmemesinden dolayı daha az şiddetli ve istikrara meyilli olduğunu düşündüklerini aktaran Estaban ve Schneider, iki kutupluluğun olması durumunda, karşılıklı maliyetlerin daha fazla olmasından dolayı, statükonun muhafaza edileceğini ve sistemin çatışmadan uzak duracağını iddia ederler. (Estaban ve Schneider, 2008: 134-135)

Son olarak siyasi parti kutuplaşmasının toplumda nasıl bir karşılık bulduğunu, yani ne şekillerde karşımıza çıktığını açıklamakta fayda vardır. Kiriş' e göre parti kutuplaşmanın gözle görünür hale gelmesi 4 şekilde ortaya çıkar;

- a. Tek kutup: Belirli bir oranın üzerinde yalnızca bir partinin ya da bir bloğun bulunması halidir. Bu durum aslında tek kutbun etkinliğinin olması ve diğer kutupların pek fazla varlık gösterememesinden ötürü tam bir kutuplaşma özelliği taşımamaktadır.
- b. İki Kutup: Belirli bir oy oranının üzerinde iki parti/parti bloğunun bulunması halidir. Bu durum uzak ve yakın olmak üzere iki dağılım halinde ortaya çıkabilir  
b.a. Yakın İki Kutup: İki partinin oy oranlarının at başı seyretmesi, birbirine



oldukça yakın olması durumudur. Bu durumun gerçekleşmesi, seçmenleri ikiye böldüğü için maksimum kutuplaşmanın olduğu senaryodur.

b.b. Uzak İki Kutup: En yakın iki partinin arasında büyük bir oy farkının olması durumudur. Bu durum sadece görünüşte kalan bir kutuplaşma halinde yorumlanabilir.

c. Üç Kutup: belirli bir oy oranının üzerinde üç parti/parti bloğunun bulunması durumunu ifade etmektedir.

c.a. Yakın Üç Kutup: En önde giden üç partinin oy oranlarının neredeyse aynı olması durumudur

c.b. Uzak Üç Kutup: Üç partiden birinin oy oranının, diğer iki partinin oranlarına göre oldukça fazla olması durumudur.

d. Belirli bir oy oranının üzerinde dört parti/parti bloğunun bulunması durumunu ifade eder. Bu durumda bölünme söz konusu olması dolayısı ile parti kutuplaşması açısından bir gerileme söz konusudur. (Kiriş, 2010: 184-185)

### **2.3.1.Giovanni Sartori'nin Kutuplaşmış Çoğulculuk Kavramı**

Kutuplaşmış çoğulculuk, siyasi partilerin ana meseleler üzerinde görüş birliğinin zayıf olduğu ve kuvvetli sistem karşıtı partileri bünyesinde barındıran bir sistemdir. Aşırı partilerle beraber ılımlı merkezi partilerin de var olması, sistemi çok kutuplu bir yapı haline getirmektedir. Merkez partileri sürekli olarak hükümeti ellerinde tutmak için çabalarken, aşırı partilerin sorumsuz ve demagojik söylemleri, merkez partilerini de bu yola iter. Bu durumda, iktidarın tutarlı ve cesur politikalar yürütmesi oldukça güçtür. (Kiriş, 2010: 28-29)

Sartori bu sistemin özelliklerini şu şekilde formüle etmiştir;

1. Kutuplaşmış çoğulculuğu diğer sistemlerden ayırt eden ilk özellik, yapının sistem karşıtı partileri temel alarak üzerine yapılmış olmasıdır. Bu yapı, aşırı sol ve aşırı sağ ya da diğer çeşitlerden sistem karşıtı muhalif partilerce karakterize edilir
2. Bu yapıda iki taraflı karşıtlık ve karşılıklı dışlayıcılık had safhadadır. Bu durum, iktidara karşıt partilerin kendiliklerinden bir alternatif iktidar oluşturmalarının ve güç birliği yapmalarının önüne geçer. Çünkü Karşıtlık tek yönlü değildir ve tüm

muhalefetin iktidara zıtlığı tek yönlü değildir. İktidarın muhalefeti, muhalefetin iktidarı dışladığı gibi, muhalefet kendi arasında birbirini de dışlar.

3. Tek yönlü karşıtlıktan iki yönlü karşıtlığa uzanan süreçte üç önemli faktör mevcuttur. İlk olarak bu yapı, bir siyasi partinin ya da bir gurup siyasi partinin merkeze konumlanması ile tanımlanır. Yapının ideolojik yelpazesinin sol ve sağ merkezinde birden çok partinin yerleştiği görülür. Bu durum ise iki kutuplu etkileşimi üç kutuplu etkileşime çevirir.
4. Kutuplaşmış çoğulculukta fikir birliği o kadar düşük ve fikir ayrılıkları o kadar derin hale gelir ki, sistemde bir meşruiyet bunalımı baş gösterir. Yapı merkezi temel almıştır fakat merkezde konumlanmak için siyasi alan diğer partiler zaten burayı işgal ettiği için yeterli değildir. Bu ise merkeze yerleşmek için yapılan rekabeti kızıştırır.
5. Bu sistemde zamanla merkez önemini yitirir ve radikal uçların biri ya da ikisi gittikçe güçlenir.
6. Kutuplaşmış çoğulculukta, ideolojik yapıların fazlalığı gözle görünür oranda artar. Zira fikir birliğinin sağlanamayışı, geniş bir ideolojik alan oluşturur ve bu durum, uzlaşma sağlamakta zorlanan siyasi partileri içeren bir sistemi doğurur.
7. Kutuplaşmış çoğulculukta akliselim bir muhalefet bulmak oldukça zordur. Bu durum, aşırı uçtaki partilerin çokluğundan kaynaklanır. Bu aşırı uçtaki partiler, iktidar olmaktan ziyade iktidarı ve sistem sorgulamayı düstur haline getirdiklerinden, muhalefetin yapıcı bir eleştiride bulunması durumuna az rastlanır.
8. Son olarak, kutuplaşmış çoğulculukta işten ziyade vaatler ön plandadır. Bu durum vaatlerin havada uçuşmasına sebep olmaktadır. (Sartori, 1976: 133-139)

### **2.3.2. Kutuplaşmış Parti Sistemleri ve Kutuplaşmanın Ölçülmesi**

Kutuplaşmanın ölçümünde, kutuplaşmanın öznesinin kim olduğuna dayalı olarak çok farklı ölçüm metotları bulunmaktadır. Kutuplaşmanın öznesinde, siyasi partilerin mi olduğu, seçmenlerin mi olduğu ya da siyasal elitlerin mi olduğuna bağlı olarak kutuplaşmanın ölçütleri ve ölçüm yolları farklılık arz eder.

Kutuplaşmanın ölçülmesinde en sık başvurulan yöntem Giovanni Sartori'nin "Parties and Party Systems" kitabında kullandığı yöntemdir. Bu yöntemde, tek boyutlu bir siyaset

uzayında, yani siyasi ortamda, birbirine en uzak iki partinin birbirine uzaklığının ölçülmesi ve diğer partilerin bu tabloya göre yerleştirilmesidir. Bu uzaklığın ölçülmesinde ise kullanılan yöntemler farklılık arz eder. Bu yöntemlerden ilki seçmenlere sormaktır. Zira seçmenlerin partilerin ideolojilerine yönelik algıları, onların oy verme davranışlarını şekillendirmektedir. İkinci yöntem partilerin uzmanlara sorulması ve elde edilen veriler ışığında ölçümün yapılmasıdır.

Estaban ve Ray ise (1994) 4 temel kutuplaşma özelliği belirlemiş ve bu özelliklere uyum oranında bir kutuplaşma ölçeği belirlemiştir.

Kutuplaşmanın ölçülmesi hususunda kimi araştırmacılar ise kolay yolu tercih etmiş ve yalnızca siyasi parti sayısının belirlenmesinin yeterli olduğunu düşünmüşlerdir. Onlara göre bu sayı kutuplaşmanın düzeyini ölçmek için yeterli veriyi sunmaktadır. Fakat bu yöntemin doğru sonuçları vermemesi yüksek olasılıktadır. Çünkü benzer parti sayısına sahip sistemlerde, partilerin ideolojik dağılımının farklılık arz etmesi kutuplaşmanın değerlerinin ölçümünü bütünüyle değiştirebilir. Öte yandan çok partili sistemlerde kutuplaşmanın daha fazla olduğu ise yadsınamaz bir gerçektir. (Dalton, 2008: 903-904)

Pelizzo ve Babones ise kutuplaşmayı ölçmek için basit şekilde sağın ve solun kazandığı temsilci dağılımı üzerinde durmuşlardır. Bu yaklaşım oy dağılımını ideolojik mesafeden daha yüksek oranda dikkate almaktadır. Buna yaklaşım ışığında kutuplaşma oranı, ideolojik yelpazenin merkezinde yer alan partilerin aldıkları oyların toplamının, ideolojik yelpazenin sağında ve solunda yer alan uç partilerin aldıkları oyların toplamından çıkarılarak elde edilir. Böylece bu formülde aşırı uçlarda toplanan oyların merkeze göre durumuna göre kutuplaşma oranı elde edilmektedir.<sup>1</sup> (Kiriş, 2010:47)

Kutuplaşmanın ölçülmesinde araştırmacılar çok farklı yöntem ve usuller kullanmış olsalar da bu yöntemleri şu şekilde genel bir sıralamaya koymak mümkündür;

- a. İktidardaki siyasi partinin oy oranını dikkate alarak ölçüm
- b. Uçlardaki aşırı partilerin büyüklüğünün hesaba katılması yolu ile ölçüm,
- c. Seçimlere katılan siyasi partilerin sayısının hesaplanması yolu ile ölçüm,

---

<sup>1</sup> Pelizzo ve Babones' in Kutuplaşma oranı formülü = (Aşırı sağ + Aşırı sol)- Merkez oylar

- d. Partilerin ideolojik konumlarına göre, sağ-sol, muhafazakâr-laik, sosyalist-liberal gibi sınıflandırılması yolu ile ölçüm,
- e. Partilerin söylem ve programlarının incelenmesi yolu ile ölçüm,
- f. Seçmen davranışları ve seçmenlerin partileri algılama biçimlerinin incelenmesi yolu ile ölçüm. (Dalton, 2008: 904)

#### **2.4.Siyasal Elitlerin Kutuplaşması**

Siyasal kutuplaşmanın toplumun her tabakasında görünmesiyle beraber, siyasal seçkinlerin de bundan muaf olmadığı açıktır. Hatta şunu söyleyebiliriz ki, kutuplaşma siyasal seçkinler arasında daha belirgin bir seviyede ortaya çıkar. Burada siyasal seçkinlerden kasıt, yalnızca milletvekilleri değil ayrıca parti aktivistleri ve siyasal süreçte etkili diğer aktörlerdir. (Epstein ve Graham, 2007: 2)

Siyasal seçkinlerin en başta gelenleri olan milletvekillerinin, meclisteki partizan kutuplaşması ise siyaset bilimciler tarafından meclisteki her partinin ortanca üyeleri arasındaki ideolojik mesafe olarak tanımlanmaktadır. İdeolojik uzaklık, genelde meclisteki yoklama, önerge ve benzeri oylamalardaki oylarla ölçülür. Yaygın olarak kullanılan bir sistem -1'i en liberal ve + 1'i de en muhafazakâr olarak tanımlar. Her üyeye, belirli bir oturumdaki tüm yoklama oylarını hesaba katan karakteristik bir ölçeğe dayalı olarak -1 ile + 1 arasında bir değer atanır. Her parti içinde, üyelik oylama ve temel inançlar açısından daha benzer hale geldiği; başka bir deyişle, partiler kendi içinde daha homojen hale geldiği durumlarda partiler ideolojik olarak birbirinden daha da uzaklaşır ve bu uzaklaşma neticesinde, partiler arasında köprü kuran ve önemli uzlaşmalara aracılık eden merkezçilerde de belirgin bir düşüş yaşanır. Bu düşüş en alt seviyeye indiğinde ise kutuplaşma en üst seviyeye çıkar. Meclisteki ortancaların durumu ile kutuplaşmanın seyri bir tahterevalli gibi bir seyir izler. Birinin alçalması durumunda diğeri zirveyi görür. (Epstein ve Graham, 2007: 2-3)

Aktivistler ise siyasal kutuplaşmanın en yoğun gözlenebileceği siyasal seçkinlerdir. Çünkü onlar en yoğun siyasal tercihlere sahiptirler. Onlar, kampanyalar ve sorunlar üzerinde çok çalışarak, eksik noktalara daha fazla parmak basarak, siyasette daha fazla etkiye sahip olmak, adından daha fazla söz ettirmek, bir sonraki seçimlerde parlamentoda yer almak gibi hırslara sahiptirler. Birincil aday olan aktivistleri, seçmenlerin uç

noktalardaki tutum ve davranışlarını besleyerek seçimde pusulada kendini vaz geçilmez hale getirmek istemektedirler. Bu durum genel seçimlerde ılımlı adayların ortadan kaybolmasına ve seçmenlerin iki radikal aday arasında seçim yapmaya mecbur kalması durumuna sebep olmaktadır. (Epstein ve Graham, 2007: 6)

ılımlı adayların kaybı, siyasal seçmenin gerçekte olduğundan çok daha fazla kutuplaşmış görünmesine neden olabilir. Seçmen tutumları çoğunlukla merkezci olabilirken, seçkinler yukarıda bahsedilen nedenlerden ya da farklı sebeplerden ötürü (örneğin kimi politikacılar kendi kabahatleri ortaya çıktığı takdirde, kutuplaşmanın cazibesinden faydalanarak, toplumu kutuplaşmaya iten sebepleri gündeme getirme yoluyla kabahatini unutturmaya çabalayabilir. Bu durum ‘Whataboutism/pekiyaşuculuk<sup>2</sup> olarak tanımlanır.) daha kutuplaşmış bir gündem empoze edebilir. (Fiorina ve Levendusky, 2006: 70)

Medya da aşırı uçlardaki siyasal seçkinleri göz önüne koyarak seçkinler arasındaki kutuplaşmanın artmasına ve kutuplaşmanın siyasal seçkinlerden halka sirayet etmesine sebep olabilir. Bu durumun altında yatan sebep, medya organlarının, sosyal medyanın gelişimi ile eski okuyucu ya da izleyici oranını yakalayamaması ve bu durumdan ötürü, dikkat çekici hamlelerle güncelliğini korumak istemesidir. Aşırı uçlardaki siyasal seçkinlerin ekran başına taşınması ve onların aşırı söylemlerinin sansasyon yaratması ve medya organının bilinilirliğinin artması ya da taze kalması umulur. (Mutz, 2006: 232)

---

<sup>2</sup> Whataboutism: kendi argümanlarını doğrudan çürütmeden veya çürütmeden, rakibin ikiyüzlülüğünü suçlayarak konumunu gözden düşürmeye çalışan tu quoque mantıksal yanılgısının bir çeşididir. Detaylı bilgi için: <https://en.wikipedia.org/wiki/Whataboutism>

## **BÖLÜM III: TÜRK SİYASİ HAYATINDA SEÇKİN DEĞİŞİMİ VE SİYASAL KUTUPLAŞMA**

Ak Parti döneminde kutuplaşmanın ve elit değişiminin var olup olmadığının izah edilmesi için Ak parti dönemine kadar yaşanan ve Türk siyasi hayatına büyük etkisi bulunan Tanzimat ile başlayan modernleşme sürecini ve bu süreçte siyasi hayatta ve toplumun kültür dünyasında yaşanan büyük değişimin aktarılması gerekmektedir. Çalışmanın bu kısmında, bahsettiğimiz değişim akabinde Türk siyasi hayatında yaşanan gelişmeler aktarılmış ve bu gelişmeler, daha önce açıkladığımız elit değişimi ve siyasi kutuplaşma kavramları üzerinden incelenmiştir.

### **3.1.Tanzimat'tan Cumhuriyete Türk Siyasi Hayatının Seçkinlik ve Kutuplaşma Üzerinden İncelenmesi**

#### **3.1.1.Tanzimattan Cumhuriyete Elit Değişimi**

Tezi oluşturan ana savlardan biri, Türk siyasi hayatında iki büyük elit değişiminin yaşandığı iddiasıdır. Bunlardan biri Tanzimat ile başlayan ve cumhuriyetin ilk yıllarına değin devam eden modernleşme sürecinde yaşanan elit değişimidir.

Buna göre Osmanlı'nın son döneminde yaşanan gelişmelere ve toplumsal değişimlere paralel olarak, siyasi seçkinlerin yapısında da bir değişim yaşanmıştır. (Arslan, 2003b: 3) Bu değişim süreci içerisinde meşrutiyet taraftarı, halkın siyasi sisteme katılmasını arzulayan yeni elitleri ile gelenekselci elitler arasında yaşanan mücadele cumhuriyetin ilk yıllarına kadar sürmüştür ve son Osmanlı siyasi hayatına ve Cumhuriyetin ilk yıllarındaki siyasi hayata damgasını vurmuştur. (Karpas,2010:153) Bahsedilen değişim durumu, daha önce bahsedilen, Mosca'nın yönetici sınıfın ilelebet payidar kalamayacağını ve siyasi sınıfın, toplumun sosyolojik değişimi ile beraber değişime uğrayacağı tezini destekler niteliktedir.

Modernleşme dönemine göz atmadan önce, Osmanlı klasik dönem siyasi hayatına göz atacak olursak, Osmanlı'nın insanlık tarihinin tarım medeniyetleri döneminde yükselmesi ve güçlenmeye başlamasından dolayı, dönemin diğer devletleri ile benzer özellikler göstermesi ve patrimonial bir yapıda şekillenmesi şaşırtıcı değildir. Öte yandan Osmanlı bir İslam devleti olması dolayısıyla İslam geleneklerinin de yönetiminde etkili olması söz

konusudur. Son olarak ise Orta Asya'dan yüzyıllar içerisinde Anadolu'ya akan bir Türk medeniyeti olmasının da etkisi ile Osmanlı yönetim sisteminde etkili olan üçüncü unsur ise Türk yönetim gelenekleridir. (Dursun, 2018: 2-3) Bu noktadan hareketle Osmanlı klasik dönem elitleri olarak, hükümdar, hanedan ve divan üyeleri, ulema ve Şeyh-ül İslamlar ve bir noktada da ayanlar, uç beyleri, tımar sahipleri gibi feodal liderleri saymak mümkündür.

Osmanlı Devleti, 13. yüzyılın sonunda kurulmuş ve 16. yüzyılda en parlak dönemine ulaşmıştır. 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren 18. yüzyıla kadar devlet yavaş yavaş zayıflamıştır. Devletin, önce yeni toprakları fethetme devri bitti. Sonrasında eldeki topraklarını kaybetmeye başladı. (Heper, 2011: 37) İlerleyen süreçte, Osmanlı Devleti 1699 Karlofça anlaşması ile gerileme dönemine girmiş ve bu süreçte vukuu bulan hadiseler Osmanlı'nın artık eski gücünden uzak olduğunu ortaya koymuştur. Bu süreçte devletin ıslahı ve eski gücüne kavuşması için birçok çaba gösterilmiş olsa da bu hususlar tarih biliminin alanında olup, konumuz olan elit değişimini ilgilendiren değişimler 18. Yüzyıldan bil itibar yaşanmaya başlamıştır. 18.yy. a kadar sorunlarını kendi içerisinde çözmeye gayret gösteren Osmanlı bu çabalardan bir nihayet alamayınca, yüzünü batıya dönmeye başlamış, batıdan ithal ettiği sorun çözme metotları ise modernleşme sürecini başlatmıştır. (Dursun,2018: 22-23) Pareto'nun elit değişimine yönelik tespitlerinde karşımıza çıkan, kriz-eski seçkinin düşüşü-yeni seçkinin yükselişi şeklinde cereyan eden süreçte, yukarda karşılaştırılan durumu kriz dönemi olarak adlandırmak mümkündür. Bu krizin ana sorusu ise, Tanzimat süreci boyunca gündemde olan "bu devlet nasıl kurtulur" sorusudur.

İlk dönemlerde batıya karşı yenilgilerin askeri alanda olması hasebi ile ordu merkezli bir modernleşme süreci söz konusu olsa dahi, 1820 ve 1830'lu yıllarda modernleşme genişleyerek eğitim kurumlarını da kapsamış, bu kapsamda batılı modellere uygun eğitim kurumları da eğitim sisteminde yer bulmaya başlamıştır. Bu kurumlarda yeniliklere açık yeni seçkin zümresi yetişmeye başlamış ve bu durum seçkinler arasında mesleki açıdan farklılaşmaların önünü açmıştır. (Kazancıgil, 2000: 146) Bu kurumların açılması ile oluşan yeni seçkin zümre, Pareto'nun bahsettiği gibi Osmanlı'nın yükseliş dönemindeki seçkinlerinin, üstün vasıflarını ileriye aktaramaması ve Avrupa'nın karşısında düştüğü krizden çıkabilmesi için yeni seçkinler oluşturma ve deveranı devam ettirme çabasının

mahsulüdür. Öte yandan, Osmanlı reformcularının yetiştirdiği bu yeni bürokratlar, devlet çıkarlarını önceleyen yetişmiş ve bilgili bürokrat seçkinler idi. Yani bir bakıma eski seçkinlerin modern kalıplara dökülmüş halinden ibaret idiler. Bu ise, eski seçkinlere birçok açıdan benzeyen bir ürün olarak ortaya çıkmakta idi. (Mardin,2000: 90) Dar bir toplumsal tabakadan gelen Tanzimat seçkinlerinin ve Genç Osmanlıların tersine, yeni kurulan Mühendishane, Tıbbiye, Mülkiye gibi yüksek okullarda eğitim alan sivil ve asker elitler sadece yüksek Osmanlı bürokratlarının çocukları değillerdi. Birçokları taşradan geliyordu ve kökenleri halka dayanıyordu. Mesleksen açıdan subay ve memurlara avukatlar, hâkimler ve gazeteciler katılmıştı. Bu yeni elit grupları ise eski tip Osmanlı bürokratları ile uyuşmakta sorun yaşıyor idi. (Kazancıgil, 2000: 147)

Osmanlı'da bu dönemde açılan modern okullarda eğitim görenler, yavaş yavaş mevcut siyasal sistemin ve ülkenin siyasal – sosyal durumunun arz ettiği tehlike düşüncesini geliştirmeye başlamış ve yeni bir seçkin zümre ortaya çıkmaya başlamıştır. Diğer bir deyişle, meşrutiyetin ilan edilmesini sağlayan şart ve havayı oluşturacak olan bu yeni seçkin zümre Genç Osmanlılardır. (Kızıltan, 2006: 254) Fransız ihtilali gibi çoğu Avrupa modernleşme hareketlerini tecrübe eden bu yeni seçkin zümre, Tanzimat'ın siyasi düşüncesini olgunlaştırmış ve ilk anayasasını yapıp Meclisi Mebusan' ın açılmasına vesile olmuştur. (Akgül, 2016: 57-58) Köken itibarı ile geleneksel elitlere ait zümreler ile bu zümre daha sonraları Meclisi Mebusan içerisinde geleneksel elitleri savunan taşra eşrafı ve esnafı ile yeni elit zümrenin temsilcisi sayılabilecek olan bürokratik elitler olarak iki ayrı kanatta vücut bulmuş ve çatışmaktan geri durmamışlardır. (Karpat, 2010: 62) Bu durum, Pareto' nun kriz dönemi dediği dönemi yaşayan Osmanlı içerisinde eski ve yeni seçkinlerin çatışmasının gözle görünür hale gelmesi halidir.

Bu yeni elit zümre ile geleneksel Osmanlı elitinin ikiliğinden demokrasiye yol açacak projeler doğmuş, demokrasiye hevesli bu yeni elit zümrenin tavrını direkt olarak mutlak monarşinin başı olan padişaha yöneltmesi daha sonraları bahsi geçen demokratik hamlelere kapı aralamıştır. (Turhan, 1991: 93) Bu durumun garip olan yanı ise, mutlak iktidar ve dolayısı ile padişah karşıtı olan bu yeni seçkin gurubun neredeyse tamamının sultanın bizzat açtığı ve himayesine aldığı batılı eğitim kurumlarından yetişmiş ya da sultan tarafından eğitim amacı ile batıya gönderilenlerden müteşekkil olması idi. (Mardin, 2012: 96)



Bu gelişmeler ışığında, 23 Aralık 1876 da ilk Osmanlı anayasası olan Kanuni Esasi ilan edilmiş, Heyeti Ayan ve Heyeti Mebusan meclislerinin de açılması ile Osmanlı politik sistemi modernleşme doğrultusunda değişmiş ve dönüşmüştür. Fakat daha önceleri Osmanlı'da bir seçim geleneğinin olmaması dolayısı ile mebuslar, vilayetlerdeki ileri gelenler tarafından seçilmiştir. Bu durumda ilk mebusların, halk tarafından değil yerel eşraf ve elitler tarafından parlamentoya gönderilen elitler olduğu söylenebilir. (Turhan, 1991: 98) Fakat ne yazık ki ülkenin modern politik hayatının başlangıcı sayılan bu meclis sultan II. Abdülhamit tarafından iki sene sonra 93 Harbi ve halkın siyasal kültürünün henüz olgunlaşmaması gibi bahaneler ile süresiz tatil edilmiştir.

Sultanın bu meclisi tatil etmesi ile Osmanlı siyasal sistemi nispeten eski haline dönmüş, tek gerçek siyasal elit olan sultanın doğrudan ataması ile üst düzey bürokratlar tayin edilir olmuştur. Bu dönem, yeni elit zümre ve Abdülhamid karşıtları tarafından “istibdat(baskı)” dönemi olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde, yeni elit zümrenin ikinci kuşağı olan Jön Türkler yeraltına çekilmiş, bir kısmı ise Avrupa'ya firar etmiş ve faaliyetlerini gizlilikle yürütmeye devam etmiştir. Bu yeni elit organizasyonlarından biri olan ve çoğunlukla ordudaki genç subaylar arasında taraftar bulan ittihat ve terakkiye mensup olan genç subayların 1908 yılında Rumeli'de dağlara çekilerek organize bir isyan hareketi başlatması sonucunda II. Abdülhamit, Kanuni Esasi'yi tekrar yürürlüğe koymaya mecbur kalmıştır. Abdülhamit esasen büyük bir askeri güce sahip olmasına rağmen bu gücünü küçük bir asi azınlığa karşı kullanmaktan çekinmiş olması, Pareto'nun kuramında açıkladığı, eski seçkinlerin düşüşü esnasında elindeki gücü kullanmakta tereddüt etmesi fikri ile açıklanabilir.

Bu devrim neticesinde gelişen yeni özgürlükçü siyasal ortamda birçok yeni parti kurulmuş, yapılan seçimlerde, devrimi gerçekleştiren organizasyonun partisi olan İttihat ve Terakki Cemiyeti, 54 sandalye kazanarak çoğunluğu elde etmiştir. (Karpat, 2010 :178) İttihat ve Terakki hareketi artık yeni siyasal elittir ve Pareto'nun ifade ettiği gibi yeni seçkin olmanın getirdiği disiplinli ve organize bir hareket olma özelliğini içinde barındırmaktadır.

Bu ihtilal akabinde, modernistlerden milliyetçilere, İslamcılardan bürokrat entelektüellere kadar geniş bir yelpaze yeni elit zümrenin oluşumunda yer almış, farklılıklarına rağmen ortak noktaları ise çoğunun taşra kökenli olması olan bu yeni elitler

ile birçok yeni unsur yönetici elite dahil olmuştur. Bu durum akabinde yaşanan bir başka değişim ise, siyasal organizasyon çerisinde ilerleyerek siyasal elite dahil olma imkanının ortaya çıkmış olmasıdır. Siyasal parti yoluyla yükselmeye örnek olarak, sıradan bir posta memurluğundan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin etkin kişiliği haline gelen Talat Paşa örnek verilebilir (Turhan, 1991: 111)

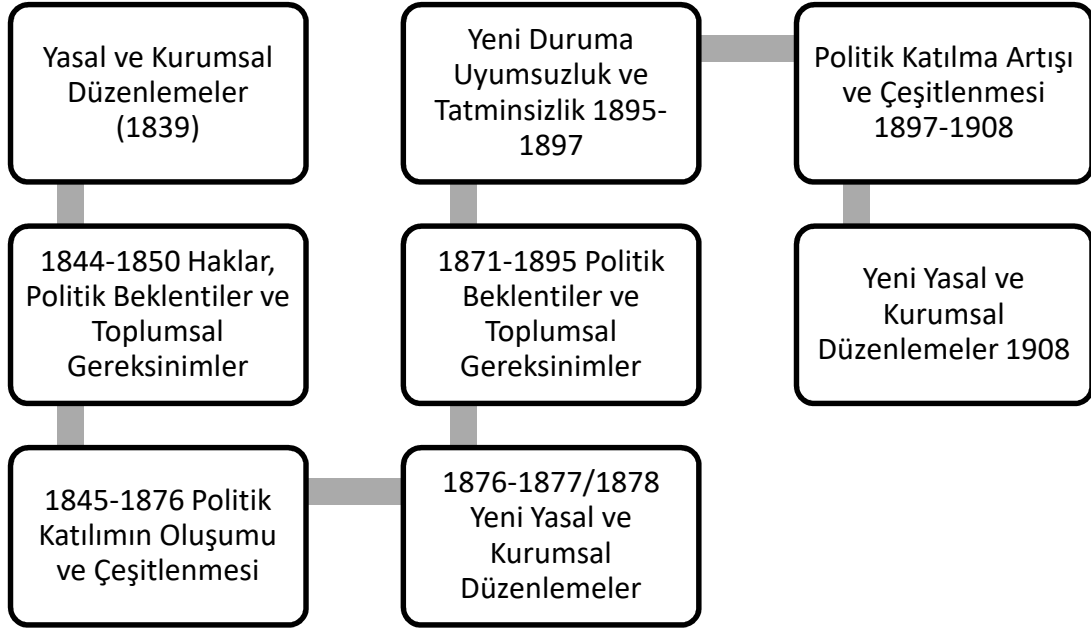
İlerleyen süreçte ise yeni iktidar eliti İttihat ve Terakki hareketi askeri disiplinin beraberinde getirdiği iyi organize olma kabiliyeti ile ülkeyi sultanı altına almış, sopalı seçimler gibi birçok skandala imza atarak ülkeyi kendi ülkü ve menfaatleri doğrultusunda Abdülhamit döneminden daha baskıcı bir yönetim ile idare etmeye başlamış ve maceracı ruhları- başlangıç seviyesindeki ulusalcılıkları ile I. Dünya Savaşına dahil olmuş ve Osmanlı'nın sonunu getirmişlerdir.

Özetlemek gerekirse yukarıda anlatılan tüm bu modernleşme sürecinin özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Elitist bir modernleşmedir.
- Bu süreç Pozitivizmin ve Elitizmin gölgesinde bir modernleşme sürecidir.
- 1789 Fransız İhtilali gibi dış kaynaklı faktörler bu sürece önemli oranda etki etmiştir.
- Batılılaşma ve bu batılılaşma yolu ile devletin modern saiklerle yeniden düzenlenerek "devletin kurtarılması" gayesi etkindir

Bu süreçte idarede, siyasette, toplum yapısında ve insanların zihin dünyalarında ciddi farklılaşmalar gerçekleşmiş, yeni kurumlar ve süreçler sisteme dahil olmuştur. Yaşanan bu değişim ve dönüşüm Cumhuriyet döneminde de hız kesmeden devam etmiştir

Bu dönemde meydana gelen siyasal değişimleri ise aşağıdaki tablo ile özetlemek mümkündür.



**Şekil 2:** Modernleşme Sürecindeki Gelişmeler

**Kaynak:** (Kalaycıoğlu ve Sarıbay, 2014: 38)

### 3.1.2. Tanzimat'tan Cumhuriyete Türk Siyasal Hayatında Kutuplaşma

Türk siyasi hayatının bugünkü kutuplaşma zeminini Osmanlı'dan miras olarak devraldığını söylemek mümkündür. Bahse konu kutuplaşmanın kökenleri, Osmanlı son dönemine ya da modernleşme sürecinin başlangıcına değin uzanmaktadır. Tanzimat ile başlayan batılılaşma hareketinin, topluda geleneksel değerlere bağlı kesimlere geleneksel değerler yerine ikame edilmeye çalışılan batılı değerleri kabul ettirme çabası kutuplaşma eksenlerinden biri olan muhafazakar-laik kutuplaşmasına yol açtığı ifade edilebilir. Bu durumu Mardin, merkez-çevre çatışması olarak ifade etmekte merkezi devlet ile özdeşleştirmekte, merkez-çevre çatışmasını da yöneticilerle yönetilenler, içeridekiler ile dışarıdakiler, siyasal elite toplumun geri kalanı arasında bir çatışma olarak ele almaktadır. Bu çatışmada merkezin amacı, merkezi otoriteyi veya devletin otoritesini sürdürmek, kuvvetlendirmek ve toplumun kenar kesimleri üzerinde hâkim kılmak iken çevre, kendi değerlerini, kültürel özelliklerini ve özerkliğini muhafaza etmeye çabalamakta, merkezi otoriteye ve onun temsilcilerine karşı negatif bir bakış açısına sahip olmaktadır. (Özbudun, 1975: 24) Bu tespitte bahse konu merkez, yeni değerler etrafında

toplanan yeni yönetici elit, çevre ise, geleneksel değerleri korumakta kararlı olan halk olarak açıklanabilir.

Bu bilgiler ışığında, Osmanlı son dönem siyasal hayatında, kutuplaşmanın ilk emarelerinin, batılılaşmanın farklı yorumlanmasından kaynaklandığını ifade etmek mümkündür. Batıda filizlenmeye başlayan pozitivism ve bireyci laik görüşlerden Osmanlı aydınları da nasibini almış, bu hadise Osmanlı'da muhafazakar gelenekselci gurup ile yenilikçi laik gurupların şekillenmesini akabinde ise siyasal elitler düzeyinde kutuplaşmanın başlamasının önünü açmıştır (Zürcher, 2015: 47). Osmanlı'nın gerileme dönemini sonlandırmak amacı ile uygulamaya koyduğu eğitim reformları, yurtdışına öğrenci göndermesi, gibi adımları iktidar ve siyasal elitler ile tebaa arasında uçurumun açılmasına sebep olmuştur. Zira yapılan yenilikler halkın talebi doğrultusunda değil, tepeden inmeci bir yaklaşımla gerçekleştirilmiştir. (Zürcher, 2015: 76)

Tanzimat dönemine değin bürokratlar, halka hizmet hakka hizmettir düsturu ile hareket eden siyasal seçkinler iken modernleşme süreci ile oluşmaya başlayan yeni siyasal seçkinler halkı geri kafalı olarak nitelendiren, İslam'ı yeniliklere engel teşkil eden bir unsur olarak kabul eden halktan kopuk kişiler olarak yetişmişlerdir. Halka yakın olan elitler medrese mezunu kişiler iken, halktan kopuk yeni siyasal elitler ise modern eğitim kurumları olan mekteplerden mezun olan kişilerdir (Karpat, 2015: 41). Bu durum ise devamında, bu iki elitin kutuplaşmasını ve bu kutuplaşmanın yavaş yavaş halka inerek halkın Tanzimat reformlarını desteklememesine sebep olmuştur.

Bu sürecin organize haldeki ilk siyasal elit gurubu Genç Osmanlılardır. Genç Osmanlılar, Tanzimat döneminde yetişen kuşaklardan olup toplumun desteğinden büyük oranda mahrumdurlar. Bu çerçevede onların temel gayesi sistemde köklü bir değişiklik yapmak değil, bunun yerine ılımlı bir padişahı başa getirerek Osmanlı iktidarı ile toplumu arasında bir sözleşme yapılmasını ve bu vesile ile devleti Batı'nın baskılarına karşı dirayetli hale getirmektir. (Ahmad, 2007: 46-47)

İlerleyen süreçte, yeni elitlerin baskısına dayanamayan merkezi hükümetin 1876 da Kanuni Esasiyi yayımlaması ile bu elitler Bâb-ı Âli'de temsil imkânı bulmuştur. Bu yeni anayasa ile açılan meclis, yenilikçi laikler ile gelenekselciler arasındaki kutuplaşmayı meclise ve meşru siyasi arenaya kanalize etmiş olsa da meclisin ömrünün kısa sürmesi

neticesinde, yenilikçi kadroların tekrar yer altına inmesiyle mücadele ve kutuplaşma tekrar illegal zeminlere kaymıştır.

II.Abdülhamit yönetiminde yenilikçilerin istibdat olarak adlandırdığı, Osmanlı'nın tekrar mutlakıyetçi bir yapıya dönüşmesi, bu yeni elitler ile gelenekselciler arasındaki kutuplaşmayı artırmış ve gizli yeraltı cemiyetleri kurulmaya başlanmıştır. Bu cemiyetlerden en önemlisi ve önde geleni olan Jön Türkler daha sonra Türk siyasi hayatına temel oluşturacak partilerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. (Türk, 2017: 96) Jön Türkler iki ana unsurdan oluşmaktadır. Bunlardan birincisi daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyetine dönüşecek olan Ahmet Rıza Bey kanadıdır. Diğer kanat ise daha sonra Ahrar Fırkasına dönüşecek olan Prens Sabahattin'in Teşebbüs-ü Şahsi ve Ademi Merkezi Cemiyetidir. Bu iki cemiyetin ayrıştığı başlıca konu, mutlakıyetin askeri bir ihtilalle değişmesinin gerekli olup olmadığıdır. Prens Sabahattin kanadı istibdatın toplumsal şartların bir mahsulü olduğunu ve yeni bir istibdat yönetiminin oluşmaması için ademi merkeziyet etrafında toplumsal şartların iyileştirilmesi gerekliliğini, çok lazım gelirse dost bir ülkenin desteğine başvurulması yolunun izlenmesini savunurken, Ahmet Rıza Bey kanadının görüşleri ise askeri ihtilal üzerine kuruludur. Bu görüşün kaynağı ise, ordunu müdahalesinin olmadığı bir değişim durumunda iç karışıklıkların baş göstererek ülkeyi dağılmaya sürüklemesi endişesidir. (Kiriş, 2010: 66-67) İttihat ve terakkinin bu tutumu ilerleyen süreçte Türk siyasi hayatındaki yeni elitlerin de zor şartlarda askeri darbeye başvurma alışkanlığını doğurmuş ve bu zihniyet ile yeni elitler cumhuriyet döneminde de askeri darbelerden yana tavır alma alışkanlığı edinmiştir. (Karpat,2015 :102)

1908 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti mensubu bir gurup askerin dağlara çekilerek isyan etmesi ve cemiyet mensubu subayların ülkenin her tarafından tehdit dolu telgraflar çekerek saraya baskı kurması üzerin II. Abdülhamit Kanuni Esasi'yi tekrar yürürlüğe koymuş ve Osmanlı tekrar meşruti sisteme dönüş yapmıştır. Aynı yıl yapılan seçimlerde İttihat ve Terakki Cemiyeti mecliste çoğunluğu eline almış, Ahrar Fırkası ise gözle görünür bir başarı elde edememiştir.

Bu yeni süreçte kutuplaşma etkisini azaltmak yerine artırmaya başlamıştır.1909 yılında, İttihat ve Terakkinin yönetime tam anlamı ile hakim olamaması, baskıcı uygulamaları ve

muhalefeti sindirmeye yönelik çabalarının akabinde, hükümete yönelik sert yazıları ile tanınan gazeteci Hasan Fehmi'nin öldürülmesi kutuplaşmayı doruklara çıkarmış ve 31 Mart Vakası olarak tarihe geçen eski elitlerin desteklediği ayaklanma baş göstermiştir. Olaylar, İttihat ve Terakkinin merkezi Selanik'ten duyulunca Mustafa Kemal önderliğindeki Hareket Orduları ile karşı devrim girişimi etkisiz hale getirilmiş karşılıklarında yer alan liberal ve muhafazakar muhalefetin bu tür kalkışmasına engel olsalar dahi İttihatçılar bu temellerden beslenen muhalefetin yeniden örgütlenmesi ve etkili olmaya devam etmesini önleyememişlerdir. (Ahmad, 2007: 66-67)

Farklı eksenlerde devam eden Osmanlı'daki kutuplaşma devletin yıkılışına değin devam etmiş, Halaskar Zabitan darbe girişimi, Bâb-ı Âli baskını, politikacı ve gazetecilere yönelik suikastlar, sürgünler gibi sonuçları berberinde getirmiştir. Temelde, yeni elitler- eski elitler, batıcı-İslamcı, muhafazakâr-laik kutuplaşması olarak değerlendirilebilecek bu kutuplaşma zemini İstiklal Savaşı döneminde dahi kendine toplumun zihninde ve siyasi arenada yer bulmayı başarmış, Osmanlı Devleti tarihe karışsa dahi kendini Cumhuriyet dönemine devredebilmeyi başarmıştır.

### **3.2. Cumhuriyet ve Tek Parti Dönemi Türk Siyasi Hayatının Seçkincilik ve Kutuplaşma Üzerinden İncelenmesi**

#### **3.2.1. Tek Parti Dönemi Türk Siyasi Hayatında seçkincilik**

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşından yenik ayrılması ardından İstanbul'un işgali ile Mustafa Kemal'in zihin dünyasında Anadolu'da yeni bir meclisin kurulması fikri olgunlaşmış (Kongar, 2008: 81) ve Osmanlı Mebusan Meclisi'nin dağıtılmasından kısa bir süre sonra Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanmıştır.

Osmanlı'dan arta kalan askeri ve bürokratik elitlerin eliyle yürütülen kurtuluş savaşı sürecinde TBMM'de savaş şartlarına rağmen Birinci Gurup ve İkinci Gurup adı altında iki farklı siyasal elit toplanmıştır. Birinci gurup, Mustafa Kemal'in öncülüğündeki devletçi seçkinci gurup idi. Bu gurubun en önemli özelliği, Kurtuluş Savaşının omurgasını oluşturması ve yerel liderlerle iş birliği yapabilmeyi de başarmış olmasıdır. Türk siyasi hayatında ilk defa devletçi seçkincilerin yerel önderlerle iş birliği yapabilmiş olması kayda değer bir durumdur. Öte yandan, Mustafa Kemal'in gurubu, esasen Osmanlı

siyasal yapısını da değiştirme niyetinde olmasına rağmen, askeri eylemlerde yerel halkı örgütlemekte yaşayacağı sıkıntılarını göz önüne alarak bu planlarını başlangıç safhasında gizli tutmuşlardır. İkinci Gurup ise gelenekçi liberallerden oluşmakta idi. Bu gurubun ana özelliği, gelenekselci elitlerden oluşması, hilafet ve saltanat yanlılarını bünyesinde barındırması ve genel olarak Mustafa Kemal'in otoriter kişiliğinden endişelilerin toplandığı gurup olması idi. Birinci TBMM'nin dağıtılarak II. TBMM'nin kurulması sürecinde İkinci Gurup tasfiye edilmiş ve devletçi seçkincilerin öncülüğünde cumhuriyete geçiş sağlanmıştır. (Kongar, 2008: 136-138)

Cumhuriyetin ilanı hususu, başlı başına Türk siyasi hayatı için köklü bir dönüşüm olmuştur. Çünkü bu süreç, siyasal iktidarı kullanma yetkisinin kadiri mutlak sultanlardan alınıp toplumun henüz cumhuriyet standartlarını, kültürel ve sosyolojik olarak sağlayamadığı bir ortamda, millet egemenliğine teslim edilmesi sürecidir. Bu süreç ilerleyen safhada, az önce bahsedilen sebeplerden ötürü cumhuriyet sistemine hazır olmayan milletin toplumsal inşası süreci halini almıştır. Cumhuriyetin ilanı mevzusu iktidarı o an elinde tutan gurubun bir seçimi olarak meydana gelmiş ve milletin bu mefhuma uyum sağlayabilmesi için radikal değişimler ve uygulamalar, bahse konu gurubun eliyle gerçekleşmiştir. Cumhuriyetin akabindeki tek parti döneminde ise aynı gayeden dolayı mecburi bir kültür değiştirme süreci halka dayatılmış ve süreç, kültür değişimi ile sınırlı kalmayıp tüm toplumun ve iktidar elitlerinin de cumhuriyeti kuran gurubun zihinsel yapısına uygun hale dönüştürölmesi şeklinde devam etmiştir. (Dursun, 2018: 50-51) Bu bilgiler ışığında tek parti sürecinin demokrasiden uzak olduğunu ifade edebiliriz. Zira Sartori'nin de ifade ettiği gibi demokraside elitler, kendilerini bir seçenek olarak sunarlar, çoğulcu bir yapıya sahiptirler ve topluma öncülük ederler. Demokratik olmayan sistemlerde ise tek parti döneminde olduğu gibi seçkinler tekildir ve topluma yukarıdan aşağıya doğru bir baskı uygulayarak dönüştürmeye çalışır ve hükmederler.

Bu sürecin mimarları, elbette ki topraktan biter gibi biri birden belirmemiştir. Onlar, Jön Türkler' den beri entelektüel bir elit tarafından toplumun aşağıdan yukarıya değil yukarıdan aşağıya doğru dönüştürölmesi fikrini miras olarak Osmanlı reformistlerinden devralmışlardır. (Zürcher, 2015: 48-50) Bu yeni Kemalist seçkinler, yukarıdan aşağıya doğru uyguladıkları dönüşüm sürecinde keskin bir radikalizm yolunu tercih etmiştir. Bunun durumun altında ise, modern bir ulus devlet kurma iddiasına sahip bu seçkinlerin,

geleneksel İslami düzenin geri kalmışlığından kurtulup, toplumu muasır medeniyetler seviyesine ulaştırmada (Dursun,2018: 51-52) toplumun her halükârda dönüşeceğine olan inançları ve bu doğrultuda seçkinlerin öncülüğü ile sürecin hızlanması gayreti yatmaktadır.

Yukarıda bahsedilen süreç içerisinde siyasal yapının egemen gücü birinci guruptan Halk Fırkasına dönüşen asker ve sivil bürokratlardan müteşekkil elitlerdir. (Kongar, 2008: 99) Bu bürokrat elit, toplumun henüz cumhuriyeti kavrayacak değerlere sahip olmaması ve topluma kendi değerleri aşılabilmek için örgütü kurmuş, bu doğrultuda iktidara el koymuş ve 1950 yılına kadar tek parti yönetimini sürdürmüştür. Bununla birlikte, yerel eşraf, toprak ağaları ve kentlerdeki bir gurup küçük burjuva ekonomik çıkarları doğrultusunda bu iktidarı desteklemiştir. (Turhan, 1991: 119)

Altı ok olarak ifade edilen yeni seçkinlerin değerlerinin topluma empoze edilmesi sürecinde kimi zamanlar kısa süreli muhalefet denemeleri yapılsa dahi, Takrir-i Sükun gibi uygulamalar ile karşı elitlerin teşebbüsü bastırılmış, İnönü döneminde ise devlet sistemi bürokratik bir zemine oturtularak bürokrat tercihinde, yeni değerler sistemine ve siyasal yapıya (Halk Fırkası) bağlılık ehliyet ve liyakatin önüne geçmiş, siyasal seçkinlerle bürokratik seçkinler, devlet ile parti adeta iç içe geçmiştir. (Heper, 1974: 109-110) Yani Halk Partisinin örgütlenmesi giderek geniş bir hal almış ve Michels'in bahsettiği oligarşinin tunç yasası tebarüz etmiştir. Bu oligarşi içerisindeki elitleri, daha önceki elitler gibi aydın kesim olarak görmek tam manasıyla doğru olmaz zira bu süreçteki elit olmak üstün meziyetlere değil, Michels'in de bahsettiği şekilde örgüt içerisinde bir yel işgal etmeye ve o yerin getirdiği iktidar gücüne dayanmakta idi.

Bu durumun 1950 yılına kadar devam ettiğini ifade etmekle beraber, tek parti sürecindeki dönüşümün, halkın ekonomik ve sosyal refahının yükselmesinden ziyade, yeni toplumsal değerlerin inşası, tek parti rejiminin kurulması ile eski döneme ait yapı, kurum ve elitlerin tasfiye edilerek yeni bir kültür ve çağdaş bir medeniyet oluşturma gayelerine yönelik olduğunu belirtmekte fayda vardır. (Dursun, 2018:55)



### 3.2.2. Tek Parti Dönemi Türk Siyasi Hayatında kutuplaşma

Osmanlı'nın I. Dünya savaşındaki yenilgisi ve milli mücadelenin başlaması-TBMM'nin açılması sürecinde yaşanan ilk siyasal kutuplaşma, İstanbul hükümeti ile Ankara hükümeti arasındadır. Bu durum yer yer çatışmalara sebep olarak bir iç savaş görüntüsü vermiş olsa dahi çoğu noktası elitler arası kutuplaşmanın bir örneği niteliğindedir. Zira her ne kadar usulde farklılık gösterse de iki hükümetin de gayesi devletin kurtarılması ve sultanın güvence altına alınması olmuştur. Bu süreçte İstanbul hükümeti Mustafa Kemal'i ve yoldaşlarını fetva yolu ile sıkıştırmaya gayret etmiş ve isyancı olarak ilan etmiş, buna mukabil Ankara hükümeti ise İstanbul hükümetinde görevli yetkililer hakkında idam cezasına kadar varan sembolik mahkumiyetler ilan etmiştir. (Tunaya, 1999: 59)

Bu dönemin esas kutuplaşma eksenini ise I. Meclis'te başlayan ve daha sonra zaman zaman durulup zaman zaman kuvvetlenen, devletçi-seçkinci-modernleşmeci görüş ile liberal-geleneksel-muhafazakâr görüş çatışmasıdır. İleriki süreçte seçimlerin yenilenecek, muhafazakâr-gelenekselci İkinci Gurubun üyelerinin büyük kısmının meclise tekrar alınmaması ve İkinci Meclisin bu minval üzerine dizayn edilmesi, daha sonraları İslamcı laik kutuplaşmasının da temellerini oluşturacak birtakım değişimlere sebep olmuştur. Birinci Mecliste partileşmenin henüz belirgin olmamasına rağmen, Birinci ve İkinci gurupları birer siyasi hareket olarak değerlendirirsek, Atlee' nin tanımıyla biz ve onlar şeklinde iki gurubun oluştuğunu ve gurup kimliğinde yoğunlaşmanın olduğunu gözlemleyebiliriz. Bu durum kutuplaşmanın varlığını göz önüne sermektedir. Öte yandan Estaban ve Ray' in kutuplaşmanın en önemli göstergelerinden biri olarak kalabalık gurup sayısının az olması iddiasını da kutuplaşma zemininin birinci ve ikinci gurup adı altında oluşması sebebiyle destekler niteliktedir.

1924 yılında ise Mustafa Kemal eski İslamcı elitlerle en büyük hesaplaşmasını yaşadı. Hilafetin ilgası akabinde Hindistan Müslümanlarının da desteği ile muhafazakarların tepkisi büyük bir siyasal kutuplaşmaya sebep olmuştur. Çünkü hilafet Türk toplumunun İslam dünyası ile bağlarını temsil etmektedir ve ulus devleti sınırları dışındaki krizlerin ortasına sokmaktadır. Kemalistlerin koparmak istediği bağ tam da budur. (Ahmad, 1995: 81-82)

Bu dönemde Halk Fırkasının elitlerinin yeni siyasal seçkinler sınıfı olarak merkezi ele geçirmesi ve yeni değerler sistemini çevredeki halka dayatması, eski İslami değerler yerine yeni laik değerleri ikame etme çabası tepki ile karşılanmış bu tepkiler, yeni seçkinler tarafından cumhuriyet rejimine yönelik bir tehdit olarak algılanmış ve sert yaptırımlarla bastırılmaya çalışılmıştır. Yeni bir ulus kimliği geliştirmeye çalışan Kemalist seçkinlerden oluşan merkez için çevrenin yeri taşra olarak görülmüş ve tepkileri de ihanet ile özdeşleştirilmiştir (Mardin,1990: 47-51)

Bu yeni elit guruba karşı tek parti döneminde iki muhalif ses yükselmiştir. Bunlardan ilki, tam bir muhalefet hareketi olarak değerlendirilebilecek olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasıdır. TCF'nin halkın dini hassasiyetlerine saygılı olduğunu belirtmesi, Kemalist rejim tarafından meydan okuma olarak algılanmış ve karşı devrim endişeleri ile siyasal kutuplaşma tavan yapmış, Kürt-İslamcı Şeyh Sait ayaklanması akabinde çıkarılan Takrir-i Sükûn kanunu ile partinin kapatılması süreci hızlanmış ve ilk organize muhalefet hareketi ezilmiştir. (Ahmad, 1995: 86-87) İkinci muhalif ses ise bizzat Mustafa Kemal'in isteği doğrultusunda kurulan, başlangıçta her ne kadar yeni elitlerin ve yeni siyasi düzenin karşıtı olarak kurulmasa da zamanla kutuplaşmanın etkisi ile yeni merkezden memnun olmayanların partisi halini alan, kurucularının TCF ile aynı sonu paylaşma endişeleri altında kendini fesheden, Serbest Cumhuriyet Fırkası olmuştur. (Tunaya, 1995: 624) TCF ve SCF 'nin kuruldukları ve mecliste çalıştıkları süreç içerisinde toplumsal uzlaşma zemininin ortadan kalktığını ve isyanların baş gösterdiğini göz önüne alacak olursak, cumhuriyet dönemi boyunca zihinsel ayrışmanın devam etmesi vesilesi ile bu dönemde yaşananları da kutuplaşma olarak değerlendirmek pekala mümkündür. Öte yandan bu dönemde yaşanan yasamadaki anlamsız tartışmalar ve meclisin Takrir-i Sükun gibi ideolojik temelli ve demokratik kaliteden yoksun yasalar çıkarması kutuplaşmanın olumsuz sonuçları olarak değerlendirilebilir.

Özbudun ise yeni merkezi oluşturan asker-sivil bürokrat elitlerin toplumun inanç ve değerlerine yönelik baskıcı tutumuna rağmen halkın kendi inanç ve kültürel özelliklerini muhafaza etmekte dirayet gösterdiğini ve yeni elitlere karşı olumsuz tutumlar sergilediğini ifade etmiş (1975: 24) ve merkez sürekli modernleşmecilerin elinde olduğunu, bu yeni merkezin yeni bir ulus yaratım sürecinde halka dinsel yönü de mevcut bir görüş birliği kazandırdığını ancak onu denetim altına aldığını, siyasal elitlerin güç

mücadelesi içerisinde muhalefetteki elitlerin halkın hassasiyetlerinden yararlandığını ve bunun kimi zamanlar siyasal kutuplaşmayı artırdığını aktarmıştır (1975:46). Bu dönemde yaşanan kutuplaşmanın temel olarak laik-dindar kutuplaşması olarak gün yüzüne çıktığı aşikardır. Yukarıda yaşanan durum Epstein ve Graham'ın din temelli kutuplaşma tasvirine uygun bir kutuplaşma zeminidir. Bu tanıma göre din temelli farklılıkların siyasal seçkinler tarafından kullanılması sonucunda siyasal kutuplaşma, siyasal seçkinlerin çıkarlarını besleyecek şekilde tırmandırılır. Yukarıda aktarılan gelişmeler ise bu olguya tam olarak uyan bir örnek mahiyetinde karşımıza çıkmaktadır.

Özetle tek parti dönemi için bir değerlendirme yapılacak olursa, yeni elitlerin görüşleri doğrultusunda toplumsal dönüşümün temel dinamikleri olan muasır medeniyet mefkûresi doğrultusunda batılı değerlerin tesisi için tarihsel birikim tasfiye edilmiş ve bunun yerine materyalist-pozitivist yeni değerler yerleştirilmesi yolu izlenmiştir. Kemalist yönetimin Batı modelli modern ulus devlet inşa etme projesi, geleneksel toplum düzenini bir nebze de olsa devam ettirmek isteyen çevrelerle çatışmayı gündeme getirmiş, kutuplaşmayı artırmıştır. Bu dönemde uygulamaya koyulan aşırı laik uygulamalara ve izlenen politikalara yönelik tepki, Kemalist devrime yönelik karşı refleks halini almış olacak ki, yapılan ilk serbest seçimlerde iktidar el değiştirmiştir. (Dursun, 2018: 53)

### **3.3. 1945-1960 Arası Dönem Türk Siyasi Hayatının Seçkincilik ve Kutuplaşma Üzerinden İncelenmesi**

#### **3.3.1. 1945-1960 Arası Türk Siyasi Hayatında seçkincilik**

Türkiye'nin demokratik düzene ve çok partili hayata geçiş süreci birden ve nedensiz şekilde, kendi kendine ortaya çıkan bir durum değildir. Bu durumun altında yatan birçok sebep bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Batı dünyasının etkisidir. Bu dönemde II. Dünya Savaşı sonlanmış ve savaştan demokrat cephe başarılı çıkmıştır. Bu şartlar altında Türkiye SSCB ile Batı Bloğu arasındaki tercihini Batıdan yana kullanmış ve durum, eski Nazizm-Faşizm esintileri içeren rejimden demokratik rejime geçişi mecbur kılmıştır. İkinci sebep, halkın tek parti düzenine ve devletçi seçkin cephenin uygulamalarına yönelik olumsuz tepkileridir. Üçüncü sebep, o zamana kadar uygulanan devletçi politikalar ve savaş ekonomisinin de etkisi ile kapitalist sınıfın ortaya çıkmasıdır. Kemalizm'in etkisine ek olarak bu üç sebep, Demokrat Parti'nin oluşmasında ve çok

partili hayata geçilmesinde etkilidir. Bu sebeplerin ışığında Demokrat Partinin kurulmasında dönüm noktası toprak reformu olmuştur. Toprak reformu sırasında CHP ile karşıt görüşleri paylaşan Bayar, Menderes, Köprülü ve Koraltan partilerine yönelik bir dördümlü karar isimli bir cephe oluşturmuş, toprak reformundan rahatsız olan toprak sahipleri ve kapitalist sınıfın da desteğini arkasına almışlardır. Süreç, bu dördümlünün CHP'den ayrılıp DP'yi kurmasına kadar uzanmıştır. (Kongar, 2008: 144-145)

1946 yılında yapılan genel seçimlerde açık oy gizli sayım gibi şaibeli bir yöntem izlenmiş, seçimler, şaşırtıcı olmayan şekilde CHP'nin lehine sonuçlanmıştır. (Zürcher, 2015: 318) İttihat ve Terakki geleneğinin bir devamı olarak CHP'nin 1912 sopalı seçimlerine benzer bir süreç yaşatması devletçi seçkinin, iktidardan vazgeçmemekte ne kadar ısrarcı olabileceğinin kanıtı niteliğindedir.

Demokrat Parti 1946 yılından itibaren, liberal gelenekçi cephenin bir partisi olarak zuhur etmesine rağmen düşünce ve çıkar farkı gözetmeksizin başlangıçta sosyalistler dahil ülkedeki bütün karşıt guruplarca desteklenmiştir. 62 milletvekili bulunan DP mecliste Kemalist elite büyük tartışmalar yaşamış, ortamın gerginleşmesi üzerine Cumhurbaşkanı İnönü 12 Temmuz Beyannamesi ile CHP ye karşı DP'nin yanında olduğunu açıkça belirtmiştir. Bu hamlesi ile İnönü DP'nin TCF ve SCF ile aynı kaderi paylaşmasının önüne geçmiştir. Türk demokrasi tarihi açısından bir dönüm noktası olan bu hadisenin akabinde 1950 seçimleri yapılmış, DP seçimden büyük bir zaferle çıkmıştır. Seçimleri kazanan Demokrat partinin aslında devletçi seçkinin çabaları ile yaratılmış olmalarına rağmen – çünkü kurucu kadrolar CHP'nin içinde uzun yıllar siyaset yapmış kişilerden müteşekkildir- devletçi seçkinin iktidarı 1950 seçimleri ile son bulmuş yerini gelenekçi liberallere kaptırmışlardır. (Kongar, 2008: 146-149) 1950 de yaşanan bu yönetici elit değişimi, Mosca'nın elit değişimi tanımlarından demokratik yönetici elit değişimine karşılık gelmektedir. Ve yeni elitlerin kendilerini halka bir seçenek olarak sunması sebebi ile de Sartori'nin yaklaşımına dayanarak sistemin demokratikleştiğini iddia etmek yanlış olmaz.

Önceleri bürokrasinin desteği olmadan seçimi kazanmanın zorluğunun çekincesi altında bürokrasiye geçmişteki uygulamalarından dolayı soruşturmaya tabi tutulmama garantisi verilse de (Ahmad, 1995: 155) yeni iktidarın güvenoyu alması akabinde zamanla ordunun üst kademesi ve bir kısım bürokratlar tasfiye edilmiş, tüm bürokrat(sivil-asker) ve

aydınlara karşı pozisyon alınmıştır. Bahsedilen gelişmenin altında, bu gruhun eski Kemalist elitleri barındırması ve CHP destekçisi olmaları, CHP'nin demokrasi inancına karşı oluşan güvensizlik, son olarak ise halktan başka hakimiyet kaynağının olmadığına yönelik inançlar gibi sebepler yatmaktadır. (Kongar, 1985: 164-165) Ancak şunu da eklemekte fayda vardır ki Demokrat Parti iktidarı süresince, her ne kadar eski bürokratik gelenek zayıflamış ve elitlerin pozisyonunda bir değişim yaşanmış olsa da 50'lerin sonunda dahi sivil bürokrasi ve eski elitlerin etkisi tam olarak kırılmamıştır. (Heper, 1974: 140) Yani söyleyebiliriz ki tüm değişme çabalarına rağmen Michels'in de ifade ettiği gibi bürokratik elit değişimi kolayca cereyan eden bir hadise değildir. Çünkü bürokratik örgütlerin zirvesindeki kişiler konumlarını kolayca terk etmek istemezler. Emeklilik gibi mecburi süreçler neticesinde konumlarını terk etmeye mecbur kaldıklarında ise, yerlerine ya bizzat yetiştirdikleri yahut kendileri gibi düşünen, kendilerinin gölgesi olan kişileri bırakmaktadırlar. Bu durum cumhuriyet tarihi boyunca neredeyse istisnasız her zaman bu şekilde olmuştur.

1950 seçimleri ile başlayan ve 10 yıl devam eden DP iktidarının siyasal elitleri değiştirdiğini ve profesyonel ve uzman bir politikacı sınıfının ortaya çıkmasında etkili olduğunu ifade edebiliriz. (Turhan 1991: 181) Bu durumda Robert Michels'in dile getirdiği oligarşinin tunç kanunu teorisinin etkisi büyük olmuştur. Çünkü kalabalık örgütlenme anlayışı, örgütün oligarşi haline gelmesine sebep olan etkenlerden teknik etkeni her daim tetiklemiş, kalabalıklaşan örgütler bu etkenle uzmanlaşmaya ve profesyonelliğe ihtiyaç duymuşlardır.

1950-60 arası süreçte Kemalist bürokrat ve aydın elitlerin sistemdeki etkileri azalmıştır. Zira DP iktidarı, ticaret ve sanayinin gelişmesi ile güçlenen ve filizlene yeni burjuva sınıfının içerisinden çıkan yeni siyasal elitlerin etkisi altında olmuştur. Bu şekilde, siyasal sahnede bir tarafta asker-bürokrat-devletçi gelenekçi aydınlardan müteşekkil Kemalist elitler, diğer tarafta ise seçimle işbaşına gelmiş siyasetçilerden ve toplumsal desteği büyük oranda arkasına almış gelenekçi liberal elitler olmak üzere iki karşıt elit ortaya çıkmıştır. (Çaha, 1997: 261)

DP iktidarı zaman zaman yaşanan ekonomik krizle ve oligarşi halini alarak, toplumla bağını koparması ile beraber toplumsal desteğini de kaybetmeye başlamış, seçimlerde kendine oy vermeyen bölgeleri cezalandırma yoluna gitmiş, basına yönelik sansür ve

baskı uygulamalarında bulunmuş ve hakimlerin teminatını sağlayamayarak yargı bağımsızlığını ortadan kaldırmıştır. Bu güç zehirlenmesi durumu DP'den kopuşlar yaşanmasına vesile olmuştur. DP'nin demokratik ilkeleri görmezden gelerek çoğunluk baskısı oluşturması ve tek parti dönemi benzeri icraatlarda bulunması aslında çok şaşırtıcı bir durum değildir. Zira bu dönemdeki siyasetçiler de tek parti döneminde yetişmiş ve o dönemin tezgahından geçmiş siyasetçilerden oluşmaktadır. (Kongar, 1985: 244) DP iktidarı kendine karşı oluşan güçlü muhalefeti kontrolü altına almakta zorlanınca, Tahkikat Komisyonu gibi geniş yetkili ve demokrasi dışı kurumlar oluşturmuş, bu komisyonlarda partinin şahitlerini görevlendirerek raporlar hazırlatmış ve bu süreç boyunca meclis tartışmalarının basında yayınlanmasına da engel olmuştur. Üniversitelere de müdahale eden DP profesörlerin siyasetle ilgilenmesini engellemeye kalkışınca öğrenci olayları patlak vermiş, Olayları bastırmak için çağrılan ordu namlusunu hükümete çevirmiş ve 27 Mayıs 1960'ta ordu yönetime el koymuştur. (Zürcher, 2015: 348-350)

27 Mayıs askeri ihtilali, yukarıda belirtilen hadiselerin de etkisi ile ordunun büyük kısmının ve ordu harici pek çok farklı seçkin zümresinin de farklı dürtülerle desteklediği toplumsal bir eylem haline gelmiştir. (Kongar, 2008: 169)

Cumhuriyetin demokrasiyi tatil eden ilk askeri müdahalesi olarak siyasal literatürde yer edinen 27 Mayıs 1960 askeri darbesi, nedensellik açısından çok partili hayata geçiş süreci beraberinde gelen yeni yönetim tarzından kaynaklı memnuniyetsizlik temelinde filizlenmiştir. İktidarın mühim bir kısmı olan askeri ve sivil bürokrasi elitleri 1946'dan sonra hakimiyetini eşraf ve yeni burjuvaziden kurulu bir birlikteliğe kaptırmış; iktidarın yeni sahipleri ise, aydın zümre olarak tanımlanan bürokratik seçkinler sınıfının beklentilerinin aksi yönünde toplumu idare etmeye kalkmıştır (Turhan,1991:187)

### **3.3.2. 1945-1960 Arası Türk Siyasi Hayatında Kutuplaşma**

1946-1950 arasındaki siyasal kutuplaşmanın Osmanlı mirasına dayandığını söylemek mümkündür. Bu dönemdeki kutuplaşmanın cepheleri olan DP tanzimattan beri varlığını koruyan gelenekçi liberal kesimin temsilcisi, CHP ise cumhuriyet ile idareyi ele alan ve merkez konumuna gelen yenilikçi laik kesimin temsilcisi olarak vücut bulmuşlardır.

Kronolojik bir başlangıç yapacak olursak, dönemin ilk siyasal kutuplaşması, 1946 seçimlerinden sonra gerçekleşmiştir. Mecliste azınlıkta bulunana gelenekçi-liberal cephe Demokrat Partinin maruz kaldığı muamele tarihe 12 Temmuz Beyannamesi olarak geçen İnönü'nün öncülüğünde eski elitlerin muhalefetin meşruiyetini kabul ettiği belge ile hafifletilmiş, kutuplaşma azaltılmaya çalışılmıştır. Buna mukabil DP'nin seçimlerde "devri sabık yaratmama" taahhüdü yumuşamaya katkıda bulunmuştur. Fakat DP bu taahhüdünü yerine getirmemiş, iktidar olduktan sonra kimi zamanlar geçmiş hadiseleri gündeme getirmiş ve muhalefet ile sorunlu bir ilişki geliştirmeyi tercih etmiştir. (Dursun, 2018: 101-102)

CHP'den iktidarın devralındığı 1950'den 1960'a kadar iktidarı elinde bulunduran DP Türk siyasi hayatında merkez sağ geleneğinin başlangıcı olmuş, Osmanlı'yı reddeden yenilikçi laik, devletçi seçkin cepheden karşıtı durmuş dine ve gelenekselliğe bağlı cemaatçi kültürü desteklemiştir. (Kahraman, 2012: 269) Bu destek DP'nin de gelenekselciler tarafından desteklenmesi sonucunu doğurmuş ve Osmanlı son döneminin ana kutuplaşma eksenini olan modern-geleneksel kutuplaşması Türkiye siyasi hayatının da ana kutuplaşma eksenini olmasının önünü açmıştır. Devletçi seçkin elit CHP kanadında kamplaşırken DP ise bu cepheden rahatsız olanları etrafına toplamış ve Ahmad (1995) bu durumu ABD'deki Cumhuriyetçi-Demokrat kutuplaşmasına benzer bir kutuplaşma ortamı olarak değerlendirmiştir. Bu durum Duverger'in iki partili kutuplaşma örneğini akıllara getirmektedir. Fakat Duverger'in düşünceleri iki partili kutuplaşmada, kutuplaşmanın ılımlı olacağı, zira partilerin sırayla başa geçeceklerine olan inançlarından dolayı gerilimden uzak duracağı görüşü, bu noktada hatalı olarak görünmektedir. Burada en azından Türk siyasi hayatı için geçerli görüş, Estaban ve Ray' in iki partili kutuplaşmanın maksimum gerilime sebep olacağı görüşüdür.

1946-1960 arasındaki dönem boyunca CHP ile DP arasındaki bölünme geleneksel ve dini değerlerin çok yahut az vurgulanması ile alakalı olup döneme etki eden kutuplaşma eksenleri ideolojik değil kültürel ve sosyolojik çerçevededir. (Kahraman, 2012: 341) CHP'nin 1933-45 arası dönemde laikliği dayatan ve geleneksel değerleri tümüyle reddetmeye ve ondan kopmaya yönelik amaçlayan politikaları yerine ezanı tekrar Arapça okutulmasını sağlayan, Köy Enstitüleri ve Halk Evlerini kapatıp, İmam Hatip Liseleri ve cami açan DP arasındaki kutuplaşma seçmen tabanına da nüfuz etmiştir. Katı laik olan

devletçi seçkin cephe, hükümeti, İslamcı muhafazakârlara fazla taviz vermekle itham etmiştir. (Hale, 2014: 133).

Bu dönemin iktidar muhalefet ilişkilerini özetleyen kelimeler olarak karşılıklı güvensizlik ve hoşnutsuzluğu seçebiliriz. Bir tarafta 27 yıl boyunca memleketi tek başına idare etmiş CHP, iktidarı ve sistemdeki hakimiyetini kaybetmekten ve muhalefete geçmeyi içine sindiremezken, halkın desteği ile iktidara kavuşan DP ise karşısında bir muhalefetin bulunmasına tahammül edememiştir. Bu ahval üzere son derece kutuplaşmış bir ortamda geçen 1957 seçimleri sonunda, DP ekonomik sıkıntıların da etkisi ile bir nebze halk desteğini kaybetmekle beraber tekrar tek başına iktidar olurken, muhalefet bu seçimden güçlenerek çıkabilmeyi başarmıştır. (Dursun, 2018: 109)

1957'den sonra azalan desteğin de endişesi ile DP muhalefete karşı tavrını daha da sertleştirmiş, uyguladığı basın sansürleri, tahkikat komisyonları, profesörlere yönelik disiplin icraatları ve siyasal elitler arasındaki çıkar çatışmaları siyasal kutuplaşma haline evrilmiştir. DP ve CHP söylem ve politikaları ile kutuplaşmayı alabildiğine artırmış, bürokrasi, ordu ve akademi DP ye karşı saf tutmuş, kutuplaşma toplumdaki huzursuzluğu artırarak çatışma sokağa taşmış, darbenin önü açılmış ve nihayetinde ordu 27 Mayıs günü yönetime el koyma geleneğini başlatmıştır. Bu süreçte iki partinin de yasama organını sonu gelmeyen tartışmalara sürüklemesi ve seçmenlerin iki kutupta toplanması, dışlayıcılığın artarak fikir ayrılığının had safhaya ulaşması, Sartori'nin belirttiği kutuplaşmış çoğulculuk örneği olarak karşımıza çıkmakta ve kutuplaşmış çoğulculuk neticesinde baş gösteren meşruiyet krizine askerinin el attığı görülmektedir.

Davut Dursun'a göre, bu dönemde Türk siyasal sisteminde merkez ile kenar (çevre) arasındaki fay hattının karşıt değerler ve ilkeler üzerinden yükselmesi ve her iki kesimin de temsilcilerinin demokratik tutumlara öncelik tanımaması darbeyi beslemiştir (2001:37).



### **3.4. 1960-1980 Arası Dönem Türk Siyasi Hayatının Seçkincilik ve Kutuplaşma Üzerinden İncelenmesi**

#### **3.4.1. 1960-1980 Arası Türk Siyasi Hayatında Seçkincilik**

Askeri müdahalenin ardından darbeyi gerçekleştiren düşük rütbeli subaylar daha kabul görür olabilmek için başlarına, DP'yi daha önceden de eleştiren Cemal Gürsel'i getirmiş ve darbeyi gerçekleştiren topluluğun ismini Milli Birlik Komitesi olarak ilan etmişlerdir. MBK içinde otoriter, demokratlar ve devrimciler olmak üzere üç grup barındırmakta idi. (Kongar, 2008: 157) Neticede demokrasi yanlılarının baskın çıkması ile 1961 yılında yönetim sivillere teslim edilmiş oldu. Yapılan yeni anayasa ile demokrasiyi korumak adına, yeni kurumlar getirmiş, yasama meclisi üzerine Anayasa mahkemesi getirilerek anayasanın egemenliği teminat altına alınmış diğer taraftan yasama, meclis ve senato olmak üzere ikili bir yapı haline getirilmiştir.

Yapılan ilk serbest seçimlerde memleketi kontrol eden iktidar seçkinlerinin tüm kontrolcü ve baskıcı uğraşlarına rağmen CHP'nin, Demokrat Parti'nin devamı olarak kurulan Adalet Partisi'ni cüzi bir fark ile geçmesi ise, ülkedeki genel eğilimin tescili olmuştur. CHP, toplam oyların yüzde 36,7'sini (173 sandalye) alarak, yüzde 34,7'lik (158 sandalye) oy oranına sahip AP'nin ancak bir nebze üzerine çıkmış ve bundan dolayı büyük hayal kırıklığına uğramıştır. Yine Demokrat Parti'nin devamı sayılabilecek diğer bir parti olan Yeni Türkiye Partisi yüzde 13,7 ve muhafazakâr CKMP yüzde 13,4 oranında oy almıştır. (Zürcher, 2013: 358)

1961 seçimleri sonrasında parlamentoya giren milletvekillerinin sosyal kökenlerinin mercek altına alınmasından elde edilecek en önemli bulgu ise, Türkiye'de 1960'lardan sonra siyasal seçkinlerin toplumu daha yüksek bir oranda temsil eder hale gelmiş olmasıdır. (Turhan, 1991: 230) Bu, toplumdaki çoğulculuğun siyasal seçkinlere de sirayet ettiğinin bariz göstergesidir. Diğer bir elzem değişim ise bu dönemden sonra 27 Mayıs'tan çıkarılan derslerle, yeni seçkinlerin sivil ve hususiyetle de askeri seçkinler arasından müttefikler arayışına girmesidir. Bunun sonucu olarak başlayan yol ayrırımları, ordunun siyasi iktidara yaptığı 12 Mart müdahalesiyle daha da belirginleşmiştir. (Kışlalı, 2000: 311)

1961 ile 1965 yılları arasında, devletçi seçkinci CHP ile gelenekçi liberaller arasındaki ortaklık ile üç hükümet kurulmuş, üçüncü İnönü hükümetinin düşmesi ile bu kısa süreli siyasal ortaklık sona ermiştir. İnönü hükümetlerinin bu süreçteki en büyük işlevi ise rejimin sivilleşmesi işleminin tamamlanması olmuştur. (Kongar, 2008: 163-164)

Türkiye’de 50’li yıllardan itibaren köylerden kentlere yaşanan göçler bir işçi sınıfının oluşmasına önayak olmuş, artık Türkiye sol örgütlenmeler için hazır hale gelmiştir. Meclise girebilmeyi başaran Türkiye İşçi Partisi de bu gelişmelerin doğurduğu bir sonuç olarak gün yüzüne çıkmıştır. Soldaki bu gelişmeler gelenekçi liberallerde dahil sağdaki gurupların tepkisi ile karşılaşmıştır. Diğer taraftan, devletçi seçkinci kanat TİP’i ve sol görüşlerini ya desteklemiş ya da bunlara yatkınlıklarını belirtmiştir. Bunun altında yatan temel neden solcuların halkın desteğini alabilmesi fakat devletçi seçkincilerin artık bu destekten mahrum kalması olmuştur. (Kongar, 2008: 167) TİP’in meclise girerek Türk siyasi hayatında etkili bir konuma gelebilmesini Pareto’nun öngörülleri kapsamında değerlendirmek pekala mümkündür. Ona göre modernleşen ve endüstrileşen toplumlarda işçi sınıfı güçlenir ve parlamentoya kendini temsil edebilecek vekilleri yollar. Bu durum ise parlamentonun yapısını TİP örneğinde de olduğu gibi değiştirebilir.

1960’li yıllara gelindiğinde Kongar’ a göre CHP, laik Kemalist değerlerin sisteme iyice yerleşerek merkezi değerler halini alması olarak tanımlanabilecek olan tarihsel vazifesini tamamlamış, gayesini gerçekleştiren parti-ordu ittifakı sona ermiştir. Devletçi-seçkinci cephe artık çözülmeye başlamıştır. CHP bu minval üzere seçkinci intibandan kurtularak “ortanın solu” ilkesi ile halk desteğine yönelik, daha demokratik bir düşünce yapısı oluşturmuştur. (Kongar, 1985: 366) Rejimin ve Kemalist elitin üzerine bina olduğu üçlü saçı ayağı olan ordu, bürokrasi ve CHP’den bürokrasiyi, Kemalist elit, tayin yolu ile büyük oranda gelenekçi liberallere, CHP’yi ise sola kaptırmıştır. Kemalist elitin ve laik değerlerin tek savunucusu olarak kalan ordu yani militarist elit, bu noktadan sonra, merkezde yalnız kalmanın tedirginliği içerisinde düşerek etrafına yönelik daha şüpheli ve daha gergin bakmaya başlamış, bu durum ise ordunun korunma tortusunu giderek güçlendirmiştir.

Altmışlı yıllar, merkez-çevre zaviyesinden değerlendirecek olursak, çevredekilerin oy ve seçim mekanizması ile merkeze girdikleri ve bu konumda etkili olmaya gayret ettikleri yıllar olmuştur. Adalet Partisi yüksek bir oy oranı ile çevreyi merkeze taşımış olsa dahi

kanuni düzenlemeler bu gücün merkezde etkili olmasının ve merkezin çevrenin istekleri doğrultusunda şekillenmesinin önüne geçmiştir. AP her fırsatta anayasadan şikâyet etmiş ve bu anayasa ile toplumun idaresinin mümkün olmadığını belirtmiş fakat merkezi güçlerden biri olan CHP, aydın ve bürokrat seçkinler ise anayasanın bir sorunu olmadığını yalnızca AP'nin anayasayı uygulamak istemediğini savunmuştur. Bu tartışmalar 12 Mart 1971 muhtırası ile nihayete ermiş merkezin içerisindeki bölünmeler ve merkezi güçler arasındaki rekabet sistemin restorasyonunun önünü açmış, çevredekilerin önemli bir kısmı merkeze destek verse de anayasanın üçte biri çevre eliyle değiştirilmiştir. (Dursun, 2018: 335)

Yetmişli yıllardaki gelişmeler merkezle çevre arasındaki rekabetten ziyade çevrenin kendi içerisinde bölünerek şiddetli bir rekabete girmesi ve gelenekçi liberal elitlerin parçalanması şeklinde olmuştur. Bir taraftan merkez ve kenar, gelenekçi liberaller ve devletçi seçkinler arasındaki çatışma devam etmiş diğer taraftan ise çevrenin ve gelenekçi liberal seçkinlerin kendi içerisinde parçalanması siyasi hayata yeni bir yapı ve hareketlilik kazandırmıştır. Çevredeki kesimlerin kendi içerisindeki çatışmanın dozunun artarak silahlı çatışma haline alması, merkezin ve devletçi seçkinlerin yönetime yeniden müdahale etmesinin önünü açmıştır. Bu hadiselerde merkezin ve devletçi seçkinlerin rolünün ne olduğu veya rolü olup olmadığı sorusu ise karanlıkta kalan sorulardandır. Sonuç itibarı ile bu çalkantılı dönem, merkezin tekraren kendini tahkim etmesi ve çevrenin merkezden uzaklaştırılmasının alt yapısını oluşturmuştur. 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi, daha önceki merkez çevre ilişkilerini yeniden düzenlemiş ve farklı bir yapı oluşturma yolunu seçmiştir. (Dursun, 2018: 335-336)

Son olarak seçkin kuramları içerisinde 12 Eylül darbesini inceleyecek olursak mutlaka değinilmesi gereken husus, Pareto'nun bahsettiği korunma dürtüsüdür. Pareto daha önce bahsedildiği gibi toplumdaki iktidar seçkinlerinin iki tortu ile hareket ettiğinden söz etmiştir. Bunlar korunma ve uyuşma tortusudur. Türk iktidar seçkinlerinden en baskın olanı Türk Silahlı Kuvvetleri, her zaman kendini rejimin koruyucusu olarak görmüş ve rejimin tehlikede olduğunu düşündüğü anlarda, rejimi ve kendilerini koruma tortusu ile aslan karakterine bürünmüş ve yönetime müdahale etmekten geri durmamıştır. Bu durum, Türk siyasi hayatında çok partili hayata geçişten sonra nerdeyse her on yılda bir askeri ihtilalin yaşanmasına sebep olmuştur.

### 3.4.2. 1960-1980 Arası Türk Siyasi Hayatında Kutuplaşma

Türk siyasi hayatında 1961 anayasasının kabulü ve sivil demokrasiye geçiş ile kutuplaşmanın eksenini sağ-sol kutuplaşması olarak belirlemiştir. TİP ve MHP'nin kurulması ve CHP'nin de merkez sol olarak yeniden konumlanması bu eksenin oluşmasında etkili olmuştur. Bu dönemde kurulan partilerden TİP aşırı solu, mevcudiyetini devam ettiren fakat ekseninin ortanın soluna kaydıran CHP ise ılımlı solu temsil etmiştir. Sağda ise AP merkez sağı MHP ise aşırı sağı temsil etmiştir. Üçüncü bir kanat olan ve sağcılarca sola yakın olmakla, solcular tarafından ise gericilikle suçlanan Milli Nizam ve sonrasında Milli Selamet Partisi olmak üzere Millî Görüş ise İslamcı kesimin temsilcisi olmuştur.

Yaşanan bu durum, her ne kadar kutuplaşmadan ziyade fraksiyonlaşma gibi görünse dahi gurupların kendi içerisindeki kimliklerinin oldukça homojen, guruplar arası kimliğin ise heterojen olması ve gurupların nicelik itibarı ile oldukça kalabalık guruplar olması itibarı ile durum, fraksiyonlaşmadan çok kutuplaşma emareleri taşımaktadır.

Küçükömer ise durumu farklı bir açıdan değerlendirerek, Türkiye'de sağ ve solun yanlış tanımlandığını iddia ederek batıdakinden farklı anlaşıldığını öne sürmüştür. Ona göre solculuk ezilen kesimlerden taraf olmak manasında kullanılıyorsa, esas itibarı ile Menderes solcu, İnönü ise sağcıdır. Ona göre Osmanlı'dan itibaren statükoyu kendini sol cepheye konumlandıran devletçi seçkinciler yani laikçi kesim (İttihat ve Terakki Cemiyeti, TBMM'deki Birinci Grup, CHP) savunurken, yenilik arayışlarını ve değişimi ise sağ cepheye konumlanan dindar muhafazakâr kesim (Hürriyet ve İtilaf Fırkası, TBMM'deki İkinci Grup, TCF, SCF, DP, AP) savunmuş, siyaset sahnesinde de bu ahval üzere temsil edilmişlerdir (Küçükömer, 2014: 83-86).

Bu dönem içerisinde, 1973'e değin mecliste aktif bulunan sekiz parti bulunurken, 73-77 döneminde altıya inmiş, 77 yılından sonra ise altıya düşmüştür. Bu durumun üzerinde etkisi olan iki sebep vardır. Birincisi 1961 Anayasasının tesis ettiği özgürlükçü ortam, ikincisi ise ABD-SSCB taraftarlığı sebebi ile sağ sol kutuplaşmasının etkisinde kalan dönemin siyasi hayatıdır. Neticede özetle 1960-80 arası dönemin ılımlı çoğulculuk ve kutuplaşmış çoğulculuk arası bir sistemde seyrettiğini söyleyebiliriz. (Özbudun, 1981: 232)

Diğer taraftan, merkezi temsil eden sol partilerden özellikle CHP'nin halk ile bağlarını büyük oranda koparmış olmasından dolayı çevreyi temsil yükümlülüğü sağ partilerin eline kalmıştır. Aydınların devletçi seçkin paradigmaya sahip olmalarından ötürü yeni filizlenen orta sınıfı ve halkı içselleştiremedikleri gibi, bu kesim de devletçi seçkin aydınlara karşı mesafeli durmuş, aydın-üst sınıf ve kentliler CHP saflarında toplanırken, köylü, işçi ve kenar mahalle mensuplarından müteşekkil alt sınıf ise AP ve diğer sağ partilerin çatısı altında toplanmayı yeğlemiştir. (Zürcher, 2015: 366)

1960'lardan sonra sol hareket dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye'de de etkisini artırmış, 1961 anayasasının mutfağında görev almış olan devletçi seçkin aydınlar ile akademisyenler, kendini toplumun motor kuvveti ve direksiyonu olarak addetmiş, yukarıdan aşağıya Kemalist öğelere sahip sol bir devrimin gerçekleştirilmesi fikrini savunmuşlardır. Çeşitli dergiler ve STK (Yön, Aydınlık, Devrim, Dev-Genç, Dev-Yol) çatıları altında toplanan bu aydınlar, zinde güçlerin de yardımı ile bahsettikleri devrimin gerçekleşeceğine inanmış ve 1970lerden itibaren yasadışı örgütlenmelere giderek silahlı eylemlerde bulunmaya başlamışlardır. Diğer tarafta ise sağ cephe ve özellikle MHP Turancı fikirleri ile ve komünist tehditten kurtulma gayesi ile paramiliter bir yapıya bürünmüş ve sol örgütlerle silahlı çatışma yolu ile mücadele etmeye başlamış, sağ sol kutuplaşması bu doğrultuda bir iç savaş haline gelmiştir. (Zürcher, 2015: 368-372)

Bu dönemde kutuplaşmanın arttığı bir diğer göstergesi ise, ılımlı merkez partilerinin oylarının, gittikçe aşırı uçlara doğru kaymış olmasıdır. Sağ kesimde Adalet Partisinin oyları gittikçe Milliyetçi Hareket Partisi ve Milli Selamet Partisine doğru mobilize olmuş, solda ise Cumhuriyet Halk Partisi birliği sağlamış gibi görünmesine rağmen, kutuplaşan sol kesimin devrimi demokrasi ile yapamayacakları düşüncesi ile gerilla hareketlerine başlamasından dolayı, durum oy ile ölçülemez bile silahlı mücadeleye başlayan örgüt ve militanların sayısındaki artış ile tespit edilebilir. Bu dönemdeki siyasal kutuplaşmalar ise, siyasal seçkinler olan parti liderlerinin arasındaki uzlaşmazlıklar ve çekişmelerden kaynaklanmış, durum Türkiye'de o dönemin siyasal kutuplaşmasının müsebbibinin siyasal seçkinler düzeyinde, siyasal çıkarlar üzerindeki anlaşmazlıklar olduğunu gözler önüne sermiştir. Tüm bu hadiseler, temelinde Epstein ve Graham'ın din temelli kutuplaşma olarak ifade ettiği kutuplaşma çeşidi içerisinde değerlendirilebilir. Onlar din temelli kutuplaşmada, siyasal seçkinlerin gerilimi tırmandırmada önemli rolü olduğunu

ifade etmişlerdir ki aktarıldığı gibi bu öngörü de gerçekleşmiştir. Öte yandan toplumun giderek aşırı uçlara toplanması ve uzlaşma zemininin artık kaybolarak kutuplaşmanın silahlı çatışmaya dönüşmesi durumu kutuplaşmanın beklenen olumsuz sonuçlarından ve sağ-sol çatışması bu sonuçların siyasi hayattaki ilk akla gelen örneklerindedir.

Neticede ise Türk Silahlı kuvvetleri, artan anarşi ve istikrarsızlıktan dolayı memnuniyetsizliğini 1971 yılındaki gibi sadece bir muhtıra ile ifade etmemiş, cumhuriyetin koruyuculuğu misyonunu üstlenen ordu 27 Mayıs'ta olduğu gibi 12 Eylül 1980 de de namlularını siyasal düzene çevirmiş ve yönetime el koymuştur.

### **3.5. 1980-2002 Arası Dönem Türk Siyasi Hayatının Seçkincilik ve Kutuplaşma Üzerinden İncelenmesi**

#### **3.5.1. 1980-2002 Arası Türk Siyasi Hayatında Seçkincilik**

12 Eylül darbesi ile yönetime el koyan ordu, sivillere karşı olan güvensizliğini göstermiş ve tüm partileri kapatmış, parlamentoyu dağıtmış, parti önderlerini tutuklamış ve hemen hemen tüm meslek kuruluşları ile sendika konfederasyonlarının faaliyetlerini askıya almıştır. 16 Eylül'de verdiği basın konferansında Kenan Evren, makul bir süre içerisinde demokrasiye dönüleceği gibi muallak bir ifade vererek, 1961 darbecilerinden daha uzun bir süre yönetimi ellerinde tutacaklarının sinyali vermiştir. (Ahmad, 1995: 256-257)

1980 ihtilalinden sonra Türk siyasi hayatında büyük değişimlerin yaşandığını ifade edebiliriz. Bu dönemde Türk ekonomisi daha liberal bir yapıya bürünmüş, sivil toplum ise kendini, 1982'de hazırlanan kazuistik anayasanın da etkisi ile 80 öncesi dönemin özgürlüğünden uzak bir vaziyetin içinde bulmuştur. Kenan Evren, bundan sonra cumhuriyetin izleyeceği yol konusunda daha farklı bir yöntem izleyerek, gençlerin anarşiden uzak kalması için Türk-İslam sentezini işaret ederek, meydanlarda ayetler ve hadisler okumaya başlamış ve devletin artık dine eskisi kadar soğuk bakmaması gerektiğine yönelik sinyaller vermiştir.

Bu gelişmeler doğrultusunda 1983 yılında seçimler yapılarak demokrasiye dönülmüştür. Darbe öncesinin siyasal aktörlerinin yasaklı olduğu 1983 seçimlerine yalnızca Turgut Özal'ın Anavatan Partisi, Necdet Calp'ın Halkçı Partisi ve eski bir asker olan Turgut Sunalp'in Milliyetçi Demokrasi Partisi katılabılmıştır. Bu seçimde, bizatihi modern

sanayi burjuvazisinin ve küçük Anadolu burjuvazisi koalisyonu olan ANAP, AP, MSP ve MHP seçmenlerinin desteğini alarak siyasal iktidarı devralır. (Zürcher, 2015: 406) Anadolu burjuvazisinin yükselmesi ve iktidarı devralan sağ zihniyeti tesis etmesi durumu Mosca'nın toplumsal değişme ile elitlerin değişiminin yaşanacağı tezi ve Pareto'nun modernleşme ve zenginliğin yayılması akabinde oluşan burjuvazinin farklı bir elit oluşturarak parlamentonun yapısını değiştireceği tezlerinin Türk siyasal hayatındaki örnekleri olarak aktarmak mümkündür.

1983–89 arası döneminde seçilenler ile devletçi seçkinler mücadelesinde, seçilenlere avantaj sağlayan ve rahat hareket edebilme imkanı tanıyan kozlardan biri Kanun Hükmünde Kararnameler olmuştur. KHK'lar devletçi seçkinleri atanmışları çoğu noktada seçilenlere karşı çaresiz bırakmakla birlikte yasama icraatlarında da seçilenlerin, seçkinlerin devlet işlerine müdahale etmekte kullandıkları maşaları olan bürokrasiye olan bağımlılığını azaltmıştır. Özetle KHK'lar kanunların bürokratik kurum işlem ve süreçler esnasında işlevsiz hale gelmesinin önüne geçmiş ve yasamanın hızını artırmıştır. Diğer taraftan bu dönemde, bütçe ve planlama vesayetinden kurtulmak için örtülü ödenek ve bütçe dışı fonlar sağlanmış, siyasal elitler olması gereken seçilmişler bu bütçe dışı fon ve ödenekler sayesinde ekonomik bağımsızlık kazanarak devletçi seçkinleri elitlere mahkumiyetten kurtulmuştur. Bütün bu gelişmeler ışığında söylenebilir ki yeni siyasal seçkinler, 1980'li yıllarda siyasal alanda oldukça rahatlamışlardır. (Ertunç, 2004: 471) Bu noktada yönetici elitlerin KHK mekanizmasını geliştirmesinin sebebini açıklamak için Michels'in tezine dönmek gerekmektedir. Çünkü Michels'in de dediği gibi bu dönemde bürokratik elit değişimi, eski bürokratların yerine daha önce de belirtildiği gölgelerini bırakmaları sebebi ile tam manası ile gerçekleşmemektedir ve bu da siyasi seçkinlerin her merhalede önünü tıkamaktadır. Bu tıkanmalardan bunalan yönetici seçkinler kurtuluş yolunu KHK'larda bulmuştur.

Özal cumhurbaşkanı olduğu zaman da farklı tarzını ortaya koymuş ve cumhurbaşkanını halkılaştırarak, devlet adamı olmak yerine millet adamı olmayı tercih etmiştir. Farklı uygulama ve tarzı ile kitle desteğini arkasına alan Özal'ın namaz kılmak, oruç tutmak gibi toplumun hassasiyetlerini de dikkate alarak hareket etmesi, devletçi seçkinleri için tahmin edilememiş bir sorun olarak algılanmıştır. Bu sorun gittikçe büyük bir hal alır ve devletin her kademesinde devletçi seçkinlerin ifadeleri ile “çarıkılıkların evlatları” arzı

endam etmeye başlar. Bakanlık gibi devletin yüksek kurumlarından üniversite kürsülerine kadar her kademede artık “çarıklıların evlatları” koltukları işgal etmeye başlamıştır. Bu noktadan sonra artık Devletçi seçkinler bile birçok ortamda konuşmalarına “Aslında ben de Müslümanım, benim babamda hacı, annem baş örtülü” gibi cümlelerle başlamak mecburiyeti hissederler. Bu cümlelerin altında yatan mana ise, “toplum benim seçkin görüntüme aldanmasın, ben de halkın değerler ve hassasiyetlerini göz önünde bulunduran birisiyim” mesajıdır. Bu gelişmelerin yanında ekonomik güçte de büyük bir merkez kayması yaşanmış, Anadolu Kaplanları olarak bilinen Anadolu burjuvası iktidarın ekonomik gücünü zorlamaya, ekonomik kaynaklarına ortak olmaya başlamıştır. (Ertunç, 2004: 472–474)

1980-2002 arasında yaşanan bir diğer önemli gelişme ise Özal’ın vefatının ardından gelen siyasi süreçte yaşanmıştır. ANAP’ın Özal’ın ardından toplumsal desteğini yitirmesi ve çok kutuplu bir hal alan siyaset sahnesinde kurulan kısa süreli koalisyonlar ve kriz sürecinin ardından 1995 genel seçimlerinde Türkiye, bambaşka bir sosyo-politik çıkmaz ile karşı karşıya kalmıştır. Kemalist modern değerler üzerine kurulan yeni Türkiye’de çevreye itilen değerlerden biri olan İslam’ın siyasal temsilcileri, dini söylemleri ile beraber iktidara yürümüş bu durum yeni krizlere kapı aralamıştır.

1995 genel seçimlerinde İslamcı Refah Partisi, %21,4’lük bir oy oranı ile ülkenin en büyük siyasi partisi haline gelmiştir. Muhafazakâr burjuva destekli bu yeni siyasal elitin ekonomik alandaki başarılı icraatları, iktidarları süresince kendini göstermeye başlamıştır. İlk defa denk bütçenin uygulandığı bu dönemde ekonomik istikrara yönelik olumlu gelişmeler sağlanırken Refah Partisine, radikal dinci, irticacı, gerici gibi ithamlarla hükümet, laik düzeni alaşağı ederek yerine teokratik bir düzen kurmaya çalışmakla suçlanmış ve politik veya sosyal tüm sahalarda Refah’a yönelik bir yıpratma kampanyasına girişilmiştir. İktidar seçkinlerinden ekonomik elitler ve askeri elitler, bu süreç içerisinde ittifaka girişmiş, ekonomik elitler, elinde bulundurdukları medya kuruluşları aracılığı ile Mills ’in de belirttiği gibi toplumun algısı ile oynayarak Refah Partisini rejim için tehlikeli bir unsur olarak lanse etmiş, askeri seçkinlerin hükümet aleyhindeki söylemlerini sık sık basına taşımış ve toplumu germişlerdir. Militarist seçkinlerin Kemalist rejimi koruma tortusunu harekete geçiren, medyanın da desteği ile 28 Şubat 1997’de yapılan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısında gündeme gelen



iddialar, militarist elitler ve yerleşik bürokratik elitler tarafından hükümete dayatılan muhtelif kararlarla siyasi kriz haline gelmiş, bu kriz gittikçe derinleşmiş ve hükümet düşürülmüştür. Tarihe, “post modern darbe” olarak geçen bu sürecin ardından kurulan güçsüz koalisyon hükümetleri ile istikrarsızlık yeniden görülmeye başlamış, siyasal kutuplaşma had safhaya çıkarak, toplumun muhtelif kesimleri arasında topyekûn bir sosyal çatışma halini almıştır. (Zürcher, 2015: 428-433)

### **3.5.2. 1980-2002 Arası Türk Siyasi Hayatında Kutuplaşma**

1980 darbesinden demokratik sisteme dönüş yapılan 1983 yılına kadar Türk siyasi hayatında herhangi bir alan ya da ekseninde kutuplaşmanın varlığından söz etmek gerçekçi olmaz. Zira bu dönemde siyaset tamamen yasaklı hale gelmiş ve ordu, sosyal ve siyasi hayatın tek kutbu olarak idareyi sürdürmüştür.

1983 seçimleri ile demokratik sisteme dönülmesi ile birlikte ise Türk siyasi hayatı özellikle 90’lı yıllarda, muhafazakâr-laik, Kürt-Türk çatışmaları ekseninde çok kutuplu bir kutuplaşmaya tanık olmuştur.

Demokratik hayat geçişle beraber, ilk dönemde siyasal sahnede boy gösteren en önemli aktör ANAP olmuş, ANAP partinin konumunu ana sağ ve merkez sağ olarak tanımlasa da tüm ideolojileri içerisinde barındırdığını iddia etmiştir. ANAP kadrolarını, eski merkez sağ AP, İslamcı MSP ve aşırı sağ sayılan MHP üyelerinden oluşturmuş, sosyal adalete güvenen, geleneksel değerlere bağlı ve muhafazakar milliyetçi yapıya sahip bir kurum haline gelmiştir (Ahmad, 1995: 227)

1970’lerde ortaya çıkan Marksist Kürtçülük, terör örgütü PKK şeklini alarak 80’lerin ortalarından itibaren yeniden harekete geçmiş, bu vesile ile bir yanda süren muhafazakâr-laik kutuplaşmasına Kürt-Türk çatışması da dahil olmuş, bu çatışma zaman zaman muhafazakâr-laik kutuplaşmasının bile üzerine çekerek bu iki kutbun kimi noktalarda beraber hareket etmesine bile sebep olmuştur. (Hale, 2014: 335) Türkiye bu şartlar altında 90’lı yıllara giriş yapmış ve cumhuriyetin ilk yıllarından beri yeni merkezin çevrede tutmaya çalıştığı İslamcılar ve Kürtler 90ların kaotik ortamının ve siyasal istikrarsızlığının da yardımı ile siyasal sahneye ekişinden çok daha güçlü bir şekilde dönüş yapmış bu ise çok yönlü, yüksek düzeyde bir kutuplaşmanın önünü açmıştır.

Bu dönemde zuhur eden İslami kimlik ve Kürt kimliği bir noktada birleşerek İslami-Kürt duyarlılığına yönelik bir politika haline gelmiş, bu durum merkez denilen devletçi seçkinci laik kesim tarafından şiddetle tepki görmüş ve bahsedilen kimlik sağ cephe tarafından temsil edilir hale gelmiştir. (Kahraman, 2012: 229).

1995 yılına gelindiğinde ise Türk siyasi hayatının ana kutuplaşma eksenlerinden biri olan İslamcı-laik/gelenekçi-yenilikçi kutuplaşmasını doruklara çıkaran gelişmeler yaşanmıştır. Erbakan liderliğindeki RP, muhafazakâr seçmenden oluşan RP tabanının organize biçimde yüksek düzeyde örgütlenerek yürüttüğü çalışmalar ve partinin “adil düzen” tesis etme vaatleri sayesinde önce 1994 Belediye seçimlerinden, ardından 1995 genel seçimlerinden birinci parti olarak zaferle çıkmış, partinin öngörülemeyen en büyük başarısı ise metropol bölgelerinde olmuştur. Parti artık sadece küçük işletmeler ve taşra burjuvazisinin değil aynı zamanda kentlerde yaşayan ve sosyal adaletin düştüğü durumdan memnun olmayan alt sınıfın da partisi durumuna gelmiştir (Zürcher, 2015: 424-425). Bu başarının ardından yerleşik iktidar seçkinlerinden medya, ordu ve aydınlar Türkiye’yi, İranlaşma ve teokratik rejime geçiş endişelerini kullanarak kaosa sürüklemiş, Erbakan hükümetinin İran ile iyi ilişkiler içine girmesi ve cemaat liderlerini başbakanlık konutunda ağırlaması gibi hadiseleri bu iddialarına ispat olarak gündeme getirmişlerdir. Aydınlar-medya-ordu ittifakı, halkı medya aracılığı ile İslamcıların rejime yönelik bir tehdit olduğu algısına sürüklemiş ve 28 Şubat süreci olarak anılan post modern darbeye giden yolun taşları adım adım döşenmiştir.

Medyanın kutuplaşmaya katkıda bulunması, daha önce siyasal elit kutuplaşması başlığı altında incelenen, medyanın aykırı görüşleri gündeme taşıyarak ve uçlardaki siyasal aktivistleri ekrana çıkararak sansasyon oluşturmaya, izlenme oranını artırma amacı ile kutuplaşmayı tırmandırması görüşünün kanıtı niteliğindedir. Daha öncesinde medyanın, radikal siyasi aktivistleri göz önüne taşıyarak sansasyon oluşturma ve izlenme-okunma oranını artırmak ve ideolojik amaçlarla toplumu kutuplaştırmak gibi aktivitelerde bulunarak kutuplaşmaya katkıda bulunabileceğini söylemiştik. 28 Şubat sürecinde medyanın, Hasan Mezarıcı gibi aşırı uçtaki siyasal elitleri gündeme taşıması, laiklik yanlısı militarist elitleri manşetlere taşıması bu iddianın kanıtı niteliğinde sunulabilir. Öyle ki muhafazakar değerlere sahip halk RP’yi birinci parti konumuna getirerek siyasal iktidarın teslim edilmesini sağlasa da, yerleşik iktidar seçkinlerinin medyadaki organları ve sözcüsü Bilgin ve Doğan gruplarının TV’leri ve Cumhuriyet, Hürriyet ve Milliyet gibi

gazetelerin saldırgan bir üslupla hükümet aleyhine yayınları, Atatürkçü Düşünce Derneği gibi Kemalist-laik STK'ların çalışmaları, RP milletvekillerinden bazılarının Atatürk'e yönelik hakarete varan beyanları ve infial yaratan bazı söylemleri neticesinde halihazırda İslamcı bir başbakanın rahatsızlık duyan ve İslami eğilimi olan subayları ihraç eden ordu için 28 Şubat sürecine uygun ortamı hazırlamıştır. (Kahraman, 2012: 229-230)

28 Şubat süresi boyunca laiklik karşıtı cephe olan İslamcı ve muhafazakarların sistemden çıkarılarak güçsüz hale getirilmesi için eğitim alanında çeşitli engellemelere girişilmiş, İmam Hatip okullarından mezun olanların üniversitelere girerek devletin kurumlarında görev alamaması için 8 yıllık zorunlu eğitim ve katsayı engeli gibi suni engeller çıkarılmıştır. Bunun esas amacı, muhafazakar ve İslami eğilimlerdeki kişilerin devlet mekanizmasına "sızarak" sistemi ele geçirmelerini engellemek olmuştur. (Zürcher, 2015: 430-431). Korunma tortusu ile gerçekleştirilen bu eylemleri, kimi devlet organlarının tarafsızlığını kaybetmesi ve daha sonrasında oluşan siyasete güven kaybı gibi kutuplaşmanın olumsuz sonuçları bağlamında değerlendirmek mümkündür

28 Şubat sürecinde yürütülen bu program ve uygulamalar neticesinde Erbakan hükümeti iktidardan uzaklaştırılmış, Refah Partisi kapatılmış, Erbakan siyasi yasaklı duruma getirilmiş ve RP'li siyasetçilerden Erdoğan, okuduğu şiirden dolayı hapse atılmış, yeşil sermayenin temsilcisi olarak görülen Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneğine yönelik davalar açılmıştır. Fakat Erbakan bütün bu gelişmelere rağmen, siyasal kutuplaşmada bir azalma olmamış siyasi tansiyon bulunduğu sıcaklıkta devam etmiş, koalisyonların doğurduğu siyasal bunalım ve ekonomik düzensizlik 2002 yılına kadar devam etmiştir.

## **BÖLÜM IV: AK PARTİ DÖNEMİ SEÇKİN DEĞİŞİMİ VE SİYASAL KUTUPLAŞMA**

Çalışmanın esas kısmı olan bu bölüme, daha önce aktardığımız kavramsal çerçeve ve tarihsel süreç üzerinden, Ak Parti döneminde yaşanan siyasal elit değişimi ile iktidar seçkinlerinin, Tanzimat sürecinden sonra gelenekçi cephe tarafından geri alınması ve bu durumdan kaynaklandığını düşündüğümüz siyasal kutuplaşma tartışmalarına değinilmiş, elde edilen bulgular, önceki bölümlerden de elde edilen bilgiler ışığında bilimsel titizlikle incelenmiş ve varılan sonuçlar aktarılmıştır.

### **4.1.2002-2011 Dönemi Ak Parti İktidarında Seçkinlik ve Siyasal Kutuplaşmanın İncelenmesi**

90'ların kaotik ve karmaşık ortamını geride bırakarak 2000'li yıllara giriş yapan Türkiye'nin siyasi hayatında da önemli değişiklikler yaşanmıştır. Milenyuma giriş ile beraber, Türk siyasi hayatına yeni kurumlar ve aktörler dahil olmuş, Türk siyasi hayatı, geçmişe dayalı fakat geçmişten farklı bir şekilde seyretmeye devam etmiştir.

Bu yeni sürecin en önemli aktörü olan ve Türk siyasi hayatının son 20 yılına damgasını vuran parti ise Adalet ve Kalkınma Partisi Olmuştur. Ak Parti, Türk siyasi hayatı açısından değerlendirildiğinde son derece istisnai bir hareket olma özelliğine haizdir. Zira 2018 yılına kadar 5 genel seçim, 3 yerel seçim, 3 referandum ve 1 cumhurbaşkanlığı seçimi kazanmıştır. (Miş ve Aslan, 2018:7) 2018'den sonra yapılan 2 seçimi de ilave edersek 15 seçimden namağlup olarak ayrılan Ak Parti hem Türk hem de dünya siyaseti açısından eşine ender rastlanır bir örnek olarak hem takdire şayan hem de incelemeye değerdir.

Öte yandan 20 yıllık bir iktidar süreci ile birlikte Ak Parti dönemi, Tanzimat sürecinden sonraki en geniş çerçeveli seçkin değişimine sahne olmuş olması ve tezin ana savlarından birinin de yaşanan bu seçkin değişiminin kutuplaşma söylemini tetiklediği iddiası olması sebebi ile daha önceki bölümler gibi kutuplaşma ve seçkin değişimini ayrı ayrı incelemek yerine paradoksal bir biçimde birbirini etkileyen bu iki girift ögenin birlikte değerlendirilmesini uygun görülmüştür.

#### **4.1.1.2002-2007 Arası Ak Parti İktidarı Dönemi Seçkincilik ve Siyasal Kutuplaşma**

2000'li yıllara girildiğinde Türk siyasi hayatı, başlangıçta 90'lı yılların bakiyesi olan problemlerle uğraşırken diğer taraftan küresel ekonomik krizle boğuşmakta idi. Bu süreçte, devletçi seçkinci cephe, gelenekçi liberal cepheyi tamamen sindirmenin eşiğine gelmiş, karşısına yeni bir parti ile çıkan Milli Görüş hareketini, ikinci defa parti kapatma cezasına tabi tutmuş ve Milli Görüş hareketinin 4. Partisi olan Fazilet Partisi de kapatılmıştır. Fakat fazilet partisinin kapanmadan önceki 1. Olağan kongresinde, Milli Görüş hareketinde daha önce hiç yaşanmayan bir hadise meydana gelmiş ve Erbakan'ın desteklediği Recai Kutan'a karşı, partide yenilikçi olarak tanımlanan genç kuşak Milli Görüşçüler 2. bir aday olarak Abdullah Gül'ü Çıkarmıştır. Gül her ne kadar bu kongrede liderliği göğüsleyemese de 521 oy alarak yenilikçilerin neredeyse partinin yarısının desteğine sahip olduğu görülmüş ve Ak Parti'nin temelleri için bir kanaat oluşmuştur.

14 Ağustos 2001 tarihinde Milli Görüş hareketinden ayrılan bu genç kuşak yenilikçiler Recep Tayyip Erdoğan önderliğinde birleşerek Adalet ve Kalkınma Partisi'ni kurmuşlardır. Kuruluşun ardından kendini, Milli Görüş hareketinden ayrı bir yere konumlandıran Ak Parti, ısrarla içinden çıktığı Milli Görüş gibi İslamcı olmadığını dile getirmiştir. (Çaha, 2008: 235)

Kuruluşunun ardından daha olağan kongresini bile yapma imkanı bulamayan Ak parti 2002 seçimlerine hazırlanmaya başlamıştır. Bu seçim sürecinde Ak Parti, 90'lı yılların kutuplaşmış ortamından sıyrılmak, kutuplaşmanın taraflarından biri olmaktan kurtulabilmek ve yerleşik iktidar seçkinlerinden ordu ve bürokrasinin şüphelerini bertaraf edebilmek için yeni bir ideolojiyi benimsediğini açıklamış ve bu ideolojiyi Muhafazakar demokrasi olarak tanımlamıştır. Ak Partililer hem seçim beyannamelerinde hem parti programında hem de önde gelenlerinin beyannamelerinde kendilerinin İslamcı değil muhafazakar demokratlar olduğunu ısrarla ifade etmişlerdir. (Çaha, 2008: 241)

Diğer taraftan Ak Parti, kendilerini Almanya'daki Hristiyan Demokratlar gibi örneklendirirken, Müslüman Demokrat şeklinde yapılan tanımlamalardan ise uzak durmuştur. (Ayhan, 2007: 94) Bu durumda, yerleşik iktidar seçkinlerinin tepkilerinden uzak durarak kutuplaşmanın objesi olmaktan sakınma çabasını gözlemlemek mümkündür.

Kuruluşundan itibaren iktidara geldiği güne kadar Ak Parti, Tunceli hariç 80 ilde miting yaparak topluma inmiş ve her kesimle temas ederek, kutuplaşma zeminini diyalog zeminine kaydırmayı amaçlamıştır. (Ayhan, 2007: 98) Bu temasın meyvesini 2002 seçimlerinde %34 lük bir oy oranına ulaşarak toplayan Ak Parti, Milli Görüş hareketi içerisinde çıkması dolayısı ile zaten kendilerine son derece şüpheli bakan iktidar seçkinlerinin tedirginliklerini gidererek yeni kutuplaşma ortamlarına mahal vermemek adına laikliğe saygı duyduğunu ve iktidara geldiklerinde tüm vatandaşların hayat tarzlarına saygı duyacaklarını ifade etmişlerdir. (Çınar, 2002: 43) Bu durumu, Adnan Menderes'in, iktidara geldiklerinde devri sabık yaratmayacağına yönelik taahhütte bulunarak devletçi seçkincilerin desteğini alma çabası ile özdeşleştirmek pekala mümkündür.

2002 seçimlerine kadar olan kısa dönemi, daha önceki teorik çerçeve zaviyesinden inceleyecek olursak; Türkiye Cumhuriyeti'nin büyük bir ekonomik krizin pençesinde olması, öte yandan 90'lardan beri süregelen kutuplaşma ve siyasal krizler, Pareto'nun tanımladığı kriz dönemine oldukça örtüşmekte ve yeni seçkinin yükselişi-eski seçkinin düşüşü için ortam hazırlamaktadır. Ak Parti ise bu ortamdan yeni siyasal elit olarak sıyrılmış ve iktidarı eline almıştır. Öte yandan Ak Parti'nin, seçim yolu ile yönetici sınıfına yükselerek yeni siyasal elit olması süreci, seçim vesilesi ile olduğu içindir ki, Mosca'nın demokratik yönetici sınıf değişimine sadece siyasal elit olarak temel bir örnek sayılabilir.

İktidara gelmesine rağmen genel başkanı ve hareketin önderi Recep Tayyip Erdoğan okuduğu şiir sebebi ile hala hapiste olduğu için hükümeti kurma görevi Abdullah Gül'e kalmıştır. Daha sonra CHP'nin de desteği ile meclise sokulabilen Recep Tayyip Erdoğan yeni bir kabine kurarak Başbakanlık koltuğuna oturabilmiştir.

İktidara geldiği güne kadar başörtüsü sorununu gündeme getirmeyerek eski kutuplaşma konularını tekrar ısıtmak istemeyen Ak Parti, iktidar olduktan sonra ilk olarak bu sorunla yüz yüze kalmıştır. Cumhurbaşkanı'nın bir dış seyahate uğurlanması sırasında Başbakan'a vekalet eden Ak Partili Meclis Başkanı Bülent Arınç' ın başörtülü eşini de uğurlamaya getirmesi, ordu mensupları tarafından hoş karşılanmamış ve ufak çaplı bir protokol krizi yaşanmıştır.(webarsiv.hurriyet.com.tr) Daha sonraları yaşanan birkaç ufak çaplı krizden de olayın farklı boyutlara varacağını anlayan Ak Partililer hem yerleşik

seçkinlerin tepkisini çekmemek hem de yeni bir kutuplaşma zeminini oluşturmamak için eşlerini artık devlet toplantılarına getirmemeyi tercih etmiş, öte yandan yerleşik seçkinleri ve toplumu da durumun normalliğine alıştırmak için dış geziler gibi laik seçkinlerin gözlemlerinden uzak faaliyetlere eşleri ile beraber çıkmayı tercih etmişlerdir.

Bu süreçte basın ise, tahrik edici haberlerden uzak durmamış ve MGK toplantısının yapılmayacağını ve ordu ile hükümet arasında gerginlik olduğunu ifade ederek neredeyse MGK'yı bir derbi maçı haline getirmek için çabalamışlardır. Durumun sebebinin ise daha önce Siyasal Elit Kutuplaşması başlığı altında da ifade edildiği gibi medyanın sansasyon amacı ile toplumu kutuplaşmaya yönlterek okunma ve takip edilme oranını artırıp, yerleşik iktidar elitlerinin maddi manevi desteğini sağlayarak, ekonomik ve siyasi rant sağlama çabası olarak değerlendirmek mümkündür.

MGK toplantısı öncesinde Erdoğan sorunların çözümü için gerginlik, didişme ve çatışmadan değil diyalogdan taraf olduklarını belirtmelerine rağmen MGK toplantısı Ak Partililerin istediği gibi gerçekleşmemiştir. Gergin bir ortamda gerçekleşen MGK toplantısının ardından, Wright Mills' in tanımı ile iktidar seçkinlerinden Türkiye'de en etkin konumda olan militarist elitler -yani ordu mensupları- laikliği korumak için daima hizmette olduğuna yönelik beyanatlar vermiştir. (hurriyet.com.tr) Özbudun ve Hale bu süreci; hükümete yönelik, TSK'nın laikliğin ve üniter devletin korunması gayesi ile baskı kurması olarak değerlendirmiş, fakat ordunun, hükümetin meşruiyetini ve politika belirleme haklarını kabul ettikleri kontrollü uyuşmazlık dönemi olarak ifade etmişlerdir. (Özbudun, Hale, 2010: 141)

Yaşanan bu gerginlik akabinde, 28 Şubat sürecinde yerleşik iktidar seçkinleri ve özellikle de ordu ile karşı karşıya gelmenin ne gibi sonuçlar doğurduğunu anımsayan Ak Parti, bu elitlerle direkt bir şekilde karşı karşıya gelmekten kaçınmış, hem ordu ve yerleşik elitlerin gözündeki şüphelerini giderebilmek hem de kutuplaşmadan kurtulabilmek için AB süreci, uyum paketi gibi kurumsal çerçeveler üzerinden muhatap olmayı tercih etmiştir. (Demirhan İçinde Yılmaz, 2011: 61-62) Öte yandan Ak Parti, bir taraftan bu AB süreci ile orduyu kendine karşı ılımlı hale getirmiş, diğer taraftan AB paketlerinin özgürlükçü ve demokratik gölgesi altında siyasal alandaki askeri vesayeti kırmak için MGK'nın yapısını değiştirme ve yetki sınırlandırması gibi usullere yönelmiştir.

Ak Parti, iktidar olduktan sonra bir diğ er sınavını ise 2004 yılında hazırladığı 5171 sayılı kanun ile vermiştir. Bu kanun ile hükümet, 90'lı yıllardan beri yaşanan İmam-Hatiplilerin üniversiteye girişindeki katsayı sorununu ortadan kaldırmak istemiş fakat kanun teklifi Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından Anayasanın 2. Maddesine aykırı olduğu gerekçesi ile veto edilmiştir. Yasa tasarısı sürecinde CHP'liler meclisi terk etmiş ve yasayı bir "karşı devrim yasası" olarak değerlendirmişlerdir. YÖK başkanı, TSK mensupları ve çeşitli akademisyenler de yasa aleyhinde beyanatlar vermiş ve tasarının geri çekilmesini istemişlerdir. Ak Parti, geniş kapsamlı elit değişimi için attığı bu ilk adımdan, yerleşik elitlerin sert tepkisi ile karşılaşınca yasayı aynı şekilde meclisten geçirerek Cumhurbaşkanı'na sunma imkanı olmasına rağmen, kutuplaşma oluşturmamak ve yerleşik elitlerin tepkisini çekmemek için vaz geçmiş ve 2005 yılında tekrar uzlaşma sağlanamayınca ileri bir tarihe kadar durumu gündeme getirmemiştir.

Yukarıda aktarılan süreç için değerlendirme yaparken, Wright Mills in değerlendirmelerine başvurmakta fayda vardır. Medya, ordu, CHP ve akademisyenlerin duruma benzer bir şekilde ve aynı dürtülerle tepki verdiğinin görülmesinin sebebi, Mills'in de dediği gibi iktidar seçkinleri arasındaki psikolojik benzeşme ve bütünleşmeye yönelik iş birliği kavramları ile açıklanabilir. Diğ er yandan, Aron' un elit değişimini, yönetici kadroların değişimi olarak açıkladığını hatırlanması elzemdir. Zira İmam Hatiplilerin katsayı engeli olmaksızın üniversitelere girebilmesi, kadroların değişimi sırasında onları potansiyel adaylar haline getireceği için, yerleşik iktidar seçkinleri duruma karşı çıkmış, suni bir kutuplaşma zemini oluşturarak tasarının geçmesini engellemişlerdir.

Bu tartışmalar altında Ak Parti 2007 yılına kadar gelmiş ve 2007 yılı Ak Parti için en önemli kırılmalardan birinin yaşandığı yıl olmuştur. Bu sene içerisinde yapılacak olan Cumhurbaşkanlığı seçimi için Ak Parti'nin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ü aday göstermesi büyük krizlere kapı aralamıştır. Yerleşik iktidar seçkinleri, 1982 Anayasası ile iktidar elitlerinin bir kısmını oluşturan yüksek makamlı bürokratları atama yetkisini Cumhurbaşkanı'na vermiş olması (Demirhan içinde Yılmaz, 2011: 62) sebebi ile Cumhurbaşkanlığına Abdullah Gül'ün gelmesi endişesine kapılmışlardır. Bir yandan yeni gelen Genelkurmay Başkanı Yaş ar Büyükanıt öncülüğündeki askeri elitler, siyasi elitlere karşı kaybettikleri alana yeniden hakim olmak istemiş (Cizre, 2008, 147) diğ er yandan



CHP ve diğerk Kemalst seçkinler, cumhurbaşkanlığı makamının ele geçirilerek yeni iktidarın topyekun bir elit değışimine yönelik bir fırsat elde etmesinin önüne geçmek istemişlerdir.

Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanı olmasının önüne geçmek isteyen laik elitler, seçimden iki hafta önce Atatürkçü Düşünce Derneğı öncülüğünde Cumhuriyet Mitingleri düzenleyerek, toplumu kutuplaştırmak ve 28 Şubat benzeri bir sivil toplum müdahalesi için gayret sarf etmişlerdir. Kendi alanlarının daralmasından endişe eden laik elitler ve askeri elitler de bu mitinglere destek vermiş, Genelkurmay Başkanı, laik sisteme sözde değıl özde destek veren bir Cumhurbaşkanı istediklerini belirtmiştir. Tüm bu hamlelere rağmen Ak Parti ve Abdullah Gül geri adım atmayınca, seçimin ilk turunun gerçekleştiğı 27 Nisan gecesi ordu, Genelkurmay sitesinden muhtıra niteliğindeki bir belge yayınlıyarak ordunun laikliğı her zaman koruyacağını ve bundan kimsenin şüphesi olmaması gerektiğini belirtmiş ve hükümeti üstü kapalı olarak tehdit etmiştir. CHP ise ordunun bu tutumunu desteklemiş, Genel Başkan Yardımcısı Onur Öymen Genelkurmay ile tespitlerinin aynı doğrultuda olduğunu ve bu tespitlerin altına imzasını atacağını ifade etmiştir.

Ak Parti'nin taviz vermeksizin Cumhurbaşkanlığı için Gül üzerine ısrar etmesi ve Genelkurmay'ın hiyerarşik olarak hükümetin altında olduğunu hatırlatarak askeri vesayete karşı çıkması, Kemalst yerleşik eliti yargısal manevralara yönlendirmiş, CHP ve Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer de bu manevralarda etkin rol oynamıştır. (Özbudun, Hale, 2010: 141)

Muhtıra ile umduğunu bulamayan laik elitler, Eski Yargıtay Başsavcısı Sabih Kanadoğılu'nun cumhuriyet gazetesinde yazdığı yazıyı referans alarak 367 krizi gibi suni bir kriz çıkararak Cumhurbaşkanlığı seçimlerini Anayasa Mahkemesine götürmüş, yargı elitleri olan Anayasa Mahkemesi de Cumhurbaşkanlığı seçimlerini iptal etmiştir. Bu süreci iç mekanizmalar ile halledemeyeceğinin farkına varan Ak Parti, çözümü millet desteğinde aramış ve ülkeyi erken seçimlere götürmeyi seçmiştir.

Cumhurbaşkanlığı krizini değıerlendirirken şunları söylemek mümkündür:

- Siyasal kutuplaşmanın olumsuz etkilerini değıerlendirildiğı daha önceki kısımda, siyasal kutuplaşmanın yargı bağımsızlığını tehlikeye atabileceğini ifade edilmişti.

Anayasa Mahkemesinin aldığı mesnetsiz karar bu durumun belki de en açık örneklerinden biri olarak yakın dönem Türk siyasi hayatında karşımıza çıkmaktadır.

- 2007 yılına kadar olan süreç içerisinde, mecliste yalnızca Ak Parti ve CHP'nin olması Sartori'nin iddia ettiği gibi kutuplaşmayı azaltmadığını aksine Estaban ve Ray 'in dile getirdiği gibi tırmandırdığını gözler önüne sermiştir
- Siyasal elit kutuplaşması altında incelendiği gibi bu süreçte de medya ve siyasal aktivistler (ADD) toplumu alabildiğine kutuplaştırarak rant elde etme ve konumlarını koruma yoluna girmişlerdir.
- Özellikle Cumhuriyet Mitingleri sonrasındaki süreçte, CHP, ordu, bir takım medya ve kimi STK'ların Wright Mills 'in de ifade ettiği gibi iş birliği ve oydaşma yoluna gittiği görülmüştür.
- Kemalist seçkinlerin toplumu giderek kutuplaştırmayı tercih etmesi, hükümet aleyhinde sert söylemlere girişmesi ve hatta bir noktada darbe ile tehdit etmesi fakat fiili bir icraata geçememesi durumunu, Pareto'nun dile getirdiği, düşmekte olan seçkinin ılımlılığını kaybetmesi fakat güç kullanmaya da tereddüt etmesi görüşü ile açıklamak mümkündür
- Durumun Sartori'nin ifade ettiği kutuplaşmış çoğulculuk teorisi içerisinde değerlendirilmesi munasıptir. Zira tıpkı Sartori'nin tarif ettiği gibi muhalefet aklı selim olma hüviyetini bir noktada kaybetmeye başlamış, fikir ayrılığını giderek derinleşmiş ve bir meşruiyet krizi ortaya çıkmıştır. Bu meşruiyet krizini Ak Parti ülkeyi seçime götürerek çözümlene yoluna gitmiştir

#### **4.1.2. 2007-2011 Arası Ak Parti İktidarı Dönemi Seçkincilik ve Siyasal**

##### **Kutuplaşma**

22 Temmuz 2007 de yapılan seçimlerde, Adalet ve Kalkınma Partisi %46'lık Türk siyasi hayatında eşine az rastlanacak bir oranla seçimin galibi olmuştur. Ak Parti'nin bu başarısı, devletçi seçkinin cepheye, vesayet ve toplumsal gerilim üreten politikalara duyulan bir tepkinin mahsulü olmuştur. (Altun, 2009: 6) Bu seçim ile halk desteğinin arkasında olduğunu gösteren Ak Parti, Türk siyasi hayatında militarist elitlerin son sözü söyleme geleneğine bir gedik açmış ve devletçi seçkinin hamlelerine karşı başa çıkamadığı durumlarda çoğunlukla bu şekilde olduğu gibi seçime gitme yolunu benimsemiştir.

Seçimlerden başarı ile çıkmasının ardından Cumhurbaşkanlığı seçimi süreci tekrar gündeme gelmiş fakat Ak Parti farklı bir sorun ile karşı karşıya kalmıştır. 2007 genel seçimlerinde Ak Parti oy oranını artırmasına rağmen, MHP'nin de meclise girebilmesi ile milletvekili sayısı düşmüş ve seçim için gerekli toplantı yeter sayısı olan 367 sayısına daha da uzaklaşmıştır. Bu sorun, MHP'nin toplantıya katılacağını açıklaması ile aşılmış, akabinde yapılan seçim ile Abdullah Gül Türkiye'nin 11. Cumhurbaşkanı olmuştur. Seçimin ardından ilerde tekrar aynı sorun ile karşılaşmak istemeyen Ak Parti durumu halkoylamasına götürmeye karar vermiş ve 21 Ekim 2007 de yapılan Anayasa değişikliği referandumunda %68 gibi yüksek bir oranda kabul oylarının çıkması ile Cumhurbaşkanlığı seçiminin doğrudan seçim yolu ile yapılmasına karar verilmiştir.

Cumhurbaşkanlığı seçimi ile siyasal elitin bir başka unsuru olan Cumhurbaşkanlığı makamını da elde etmeyi başarabilen yeni siyasal seçkinler, bu makam aracılığı ile devlet elitlerinin imtiyazlı konumlarını yeni siyasal elitlere açmanın yöntemine ulaşabilmiştir. Bu seçim neticesinde iktidar seçkinlerin bir kısmının özerkliği zarar görmüş, nitelikleri ise dönüşüme açık hale gelmiştir. (Demirhan İçinde Yılmaz, 2011: 63-64)

2007 seçimlerinden sonra yaşanan ilk kriz ise başörtüsü sorunu başlığı altında ortaya çıkmıştır. Ak Parti kuruluşundan itibaren içinden geldiği Milli Görüş hareketinin aksine, Kemalizm'i eleştirmiş fakat reddetmemiştir. (Bölükbaşı, 2012: 179) Öte yandan Ak Parti'nin laiklik anlayışı, Kemalizm'in laiklik anlayışından her zaman daha yumuşak olmuş ve Ak Parti, İslam'ı kamusal alandan dışlamayan bir laiklik anlayışına sahip olduğunu ifade etmiştir. (Ayhan, 2007: 98) Bu anlayış doğrultusunda, Başörtüsünün kamusal alanda daha serbest hale gelebilmesi için bir Anayasa değişikliği teklifi hazırlayan Ak Parti, MHP'nin de desteği ile 411 oy ile bu değişikliği meclisten geçirmeyi başarmıştır. Fakat Anayasa değişikliği, medyanın da "411 el kaosa kalktı" biçiminde tahrikleri ve Deniz Baykal'ın "anayasayı değiştirmek isteyen idamı göze alır" şeklindeki tehditleri ile beraber CHP'nin Anayasa Mahkemesine Başvurusu akabinde AYM tarafından iptal edilmiştir. AYM karar safhasında, Anayasa değişikliğinin iptali için kurulu iktidarın anayasa ile sınırlanmış olduğunu belirtmiş fakat kendisinin de bir kurulu iktidar olduğu gerçeğini göz ardı etmiş ve anayasal sınırları hiçe saymıştır. (Arslan, 2009: 6) Bu hadiseleri değerlendirecek olursak, medyanın toplumu kutuplaştırdığını ve kutuplaşmanın olumsuz sonuçlarından biri olan yargı bağımsızlığının kaybının tekrar

nüksettiğinden söz etmek mümkündür. Diğer taraftan CHP genel başkanının hükümeti idam ile tehdit edecek kadar ileri gitmesinden yola çıkarsak durumun Epstein ve Graham'ın kutuplaşma tanımına son derece uyduğunu söyleyebiliriz.

Yukarıda dile getirilen başörtüsü sorununa yönelik Anayasa değişikliği teklifinin ardından Ak Parti bambaşka bir sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bu Anayasa değişikliği teklifini gerekçe gösteren Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Abdurrahman Yalçınkaya, "Ak Parti'nin laikliğe aykırı eylemlerin odağı haline geldiği" gerekçesi ile AYM'ye kapatma davası açmıştır. Anayasa Mahkemesi, laikliğe aykırı eylemler olarak (a) üniversitelerde yürürlükte olan başörtüsü yasağını (b) kuran kurslarında uygulanan yaş kısıtlamasını ve (c) İmam Hatip liselerine yönelik katsayı engelinin kaldırılması için yapılan girişimleri göstermiş, (Arslan, 2009: 16) fakat yeterli çoğunluğa ulaşamadığı için azınlık kararı ile kapatma kararını reddetmiş, Ak Partiye hazine yardımıyla mahrum bırakılma cezası verilmiştir. "Yargı darbesi" olarak değerlendirilebilecek olan bu karar, militarist elitlerin 27 Nisan denemesi ile yönetime müdahale imkanını yitirmesi akabinde bu görevin üst yargı elitlerine devredilerek 367 kararı gibi benzer bir yargı müdahalesinin yolunu açma mücadelesi olarak değerlendirilebilir.

Bu süreç Ak Parti ve Türk siyasi hayatının yakın dönemi için önemli kırılma noktalarından biri olmuştur. 2008 yılında kapanmanın ve siyasi yasaklamanın eşiğine kadar gelen Ak Parti, devletçi seçkinlerin karşısında kendini siyasi arenada yalnız hissetmiş ve yeni bir ittifak arayışı içerisine girmiştir. Ak Parti, Cumhurbaşkanlığı krizinin de etkisi ile bürokratik direnişe karşı bir denge unsuru olarak karşısına çıkan, daha önceleri Ecevit gibi devletçi seçkin liderlerle arasını hoş tutmuş ve bürokratik kadrolarda hizmet verecek kadar mensuplarının eğitime destek vermiş bir hareket olan Gülen Hareketi ile ittifaka yeşil ışık yakmış, hatta bir noktada konjonktürel durum itibarı ile bu ittifaka mecbur kalmıştır. (Aras, 2017: 9) Bu durum başlangıçta Ak Parti'nin yerleşik iktidar seçkinlerine karşı avantaj sağlamasına sebep olsa da daha sonra devlet yapısını tümünden sarsan ve devleti daha önce eşi görülmemiş bir tehlikenin içine atan büyük bir kriz oluşturmuştur.

2009 yılına gelindiğinde ise yeni başkan Yusuf Ziya Özcan başkanlığındaki YÖK, daha önce çözüme kavuşturulamamış sorunlardan biri olan katsayı sorununu ortadan kaldıracak bir karara vararak İmam Hatip mezunlarının üniversitelere girişini

kolaylaştıran bir düzenlemeye gitmiş, fakat İstanbul Barosu yürütmeyi durdurmaya yönelik Danıştay'a baş vuruda bulunmuştur. Danıştay 8. Dairesi, kararı, oy birliği ile durdurmuştur. Bu durumun akabinde YÖK farklı katsayı uygulamasına yönelerek önce katsayı farkını en aza indirmiş, ardından 2011 yılında ise 2012'den itibaren geçerli olmak şartı ile katsayı uygulamasını tamamen rafa kaldırmıştır.

Aynı yıl içerisinde Ak Parti, Türkiye'nin en eski sorunlarından biri olan Kürt Sorununa da el atmıştır. 2005 Diyarbakır konuşması ile bu sorunun çözümüne yönelik sıcak mesajlar veren Recep Tayyip Erdoğan 2009 yılında DTP lideri Ahmet Türk ile görüşerek Kürt Açılımını gayri resmi olarak başlatmış, daha sonra 15 Kasım'da "milli birlik ve kardeşlik projemiz bir hedeftir. Demokratik açılım süreciyle bu hedefe ulaşacağız" ifadelerini kullanarak süreci resmen başlatmıştır. Bu süreçte kendine has bir yöntem izleyerek PKK'yı demokratik siyaset alanına çekmeye gayret gösteren (Özden Gökşin, 2019: 127) Ak Parti, uzun süre bu çabasını sürdürmüş fakat bir neticeye ulaşamamıştır.

2010 yılına gelindiğinde ise Adalet ve Kalkınma Partisi, sistemde önünü tıkayan mekanizmaları değiştirmek adına anayasa değişikliği için kolları sıvayarak bir paket hazırlamış ve hazırlanan paket Cumhurbaşkanı tarafından halkoyuna sunulurken, %57 ile kabul edilmiştir. Yapılan değişiklik ile 11 asıl 4 yedek üyeden 17 asıl üyeye çıkarılan AYM mensuplarının 14 ünün Cumhurbaşkanıca seçilmesinin önü açılmış, HSYK yapısı değiştirilmiş, Askeri Yargının görev alanı daraltılmış, Parti kapatmalar zorlaştırılmış ve beraberinde birçok yenilik getirilmiştir. (anayasa.gen.tr)

12 Eylül 2010 referandumu yeni seçkinlerin en büyük zaferi olmuş ve seçkinlerin değişimi için gerekli şartlar sağlanmaya başlanmıştır. Bu değişiklik ile yeni elitlere, Üniversite yönetim pozisyonları, yargı bürokrasisi ve yüksek bürokratları değiştirme hakları tanınmış ve/veya genişletilmiştir. 2010 yılında yaşanan anayasa değişikliği referandumu ile Ak Parti daha önce kadro değişiminden öteye götüremediği ve kadroları halka açamadığı süreci neticelendirmiş, elit değişimini ve elit tekelinin kırılarak, elitlerin çoğullaşmasının önünü açmıştır.

Yukarıda özetlenen süreç boyunca desteğini kümülatif bir şekilde artırarak ilerleyen Adalet ve Kalkınma Partisi, 2007 yılında başlayan ve ordu-medya-siyaset arasındaki

karmaşık ilişkiler ağı şeklinde cereyan ettiği var sayılan Ergenekon süreci gölgesinde 2011 yılında ülkeyi olağan seyrinde seçime götürmüştür.

Bu dönemi genel olarak bir değerlendirmeye tabi tutacak olunursa, varılan bulguları şu şekilde sıralamak mümkündür;

- Vilfredo Pareto'nun tanımladığı şekli ile yönetici elitleri etkileme gücüne sahip iç guruplar ve dış guruplar, yeni siyasal seçkin olan Ak Parti'ye muhalefeti sürdürmüştür. Bu elitler içerisinde dış gurup olarak adlandırılabilir olan medya, toplumu kutuplaşmaya sevk ederek eski seçkinlerin, devletçi reflekslerle korunması için iç guruplar olan ordu ve yargı erklerini harekete geçirerek seçkinlerin, yeni seçkinler lehine değişimini engellemeye gayret etmişlerdir.
- 2010 Anayasa değişikliği ile iktidar seçkinlerinin bir unsuru olan yüksek bürokrasi makamlarının birçoğunun, yeni elitler tarafından şekillendirilmesinin ve halka açılmasının önündeki engellerin kaldırılması ile Gaetano Mosca'nın elit deveranı kavramında açıkladığı gibi, yönetici sınıfı kademeleri alt kademelerden üst kademelere doğru açılarak oy hakkı ve atama gibi yöntemlerle elit değişimi mümkün kılınmıştır.
- Yine bu referandum yolu ile Michels'in bahsettiği bürokratik örgütlerdeki elit değişimine sebep olan sıkıntılar büyük oranda aşılmış ve kamu bürokrasisinde yeni elitlere fırsat tanınmıştır.
- Diğer taraftan gerek cumhurbaşkanı seçimi sürecinde gerek ise başörtüsü sorununun çözümüne yönelik süreçte, medyanın "411 el kaosa kalktı" gibi haberleri gündemine taşıyarak, Mills'in de ifade ettiği gibi, toplumun algısı ile oynadığı ve yerleşik elitleri, yeni elitler aleyhine kanalize ettiği farz edilebilir.
- Son olarak ise bu süreç içerisinde daha önce de olduğu gibi din eksenli bir kutuplaşmanın var olduğu ve iktidar seçkinlerinin laik-dindar farklılıklarından yararlanarak toplumun bir kısmında korkuyu tetikleyen algıları oluşturmaya çalıştığını gözlemlemek mümkündür. Burada amaç, Atlee'nin de belirttiği gibi biz-onlar ikilemi oluşturarak kutuplaşmaya zemin oluşturmaktır.

## **4.2. 2011-2018 Dönemi Ak Parti İktidarında Seçkincilik ve Siyasal Kutuplaşmanın İncelenmesi**

### **4.2.1. 2011-2015 Arası Ak Parti İktidarı Dönemi Seçkincilik ve Siyasal Kutuplaşma**

2011’de gerçekleşen genel seçimler ile Ak Parti namağlup olma hüviyetini korumuş ve %46’lık bir oy oranı yakalayarak 4 sene daha ülkenin siyasi eliti olma görevini tek başına üstlenmiştir. Ak Parti bu seçimlerde, önceki seçimlerde olduğu gibi Trakya bölgesi ve Egenin ve Akdeniz’in batı kesimleri ile bir takım Güneydoğu illeri hariç neredeyse ülkenin her tarafında 1. Parti olmayı başarabilmiştir. Bu olguyu Epstein ve Graham’ın coğrafi kutuplaşma kavramı ile açıklamak mümkündür. Daha önce de ifade edildiği gibi Epstein ve Graham’a göre belirli görüşlerdeki partiler, ülkelerin belirli yerlerinde üst üste yüksek oranda oy almaya başladığında, bu bölgelerde diğer siyasi hareketlere karşı yabancılaşma oluşur. Bu yabancılaşma, en basitinden İzmir örneğinde olduğu gibi hayat tarzı ve din eksenli de gerçekleşebilir, Hakkari örneğinde olduğu gibi etnik kimlik eksenli de olabilir. Bu yabancılaşma neticesinde partiler bölgeleri, bölgeler de partileri veya görüşleri benimser ve siyasi hareketler için kaleler oluşur.

Bu durumu basit bir örnekle açıklamak gerekirse, muhafazakar kesimin Ak Partiyi, Ak Parti’nin de muhafazakar kesimi benimsediği Konya Ak Parti’nin, laik kesimin CHP’yi CHP’nin de laik kesimi benimsediği İzmir CHP’nin, milliyetçi Kürtlerin BDP-HDP’yi, BDP-HDP’nin de Kürt milliyetçiliğini benimsemesi neticesinde Hakkari ili BDP’nin kalesi konumuna gelmiş, partiler, kalesi olarak belirledikleri bu illerde, kapsayıcı ve yumuşak söylemlerden ziyade, sert ve kutuplaştırıcı söylemleri benimseyerek oy oranlarını maksimuma çıkarma gayretine kapılmışlardır.

Ak Parti’nin 2011 seçimlerinde toplumsal desteğini kaybetmeden iktidarını tazelemesi, merkez-çevre ikiliği açısından, Ak Parti’nin iyiden iyiye yeni merkez olma ve merkezi değerlerin belirleyicisi olma sürecini tamamlamaya yaklaştığının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Nur Vergin, bu hususta, 2002 yılında başlayan çevrenin merkeze konumlanma sürecini 2007 Cumhurbaşkanlığı seçimini Gül’ün kazanması ile beraber nihayete erdirse de (Vergin, 2007: 74) kanaat odur ki bu sürecin tamamlayıcı unsuru 2011 seçimleri olmuştur. Zira Ak Parti’nin adayı Gül her ne kadar 2007 yılında Cumhurbaşkanı olmayı başarsa da yerleşik bürokratik elitlerin değişimi ve yeni iktidar seçkinlerinin

kadrolara çıkışının önünün açılması 2010 referandumunu neticesinde mümkün olmuş, 2011 seçimleri ile ise hükümet ve siyasal elitler kendilerini tahkim ederek siyasal sürecin belirleyici unsuru haline gelmişlerdir.

2012 yılına gelindiğinde ise Türkiye çetelerle mücadele, Ergenekon-Balyoz soruşturmaları, Kürt Açılımı, Arap Baharı gibi sorunların sıcaklığını sürdürmüş, bu dönemde, 12 Eylül darbesinin sorumluları Kenan Evren ve Tahsin Şahinkaya'nın yargılandığı ve bir önceki Genelkurmay başkanı İlker Başbuğ'un tutuklandığı görülmüştür. Burada gerçekleşen eylemlerin doğruluğu ya da yanlışlığı bir yana, durumun farklı bir açısını inceleyecek olursak, Ak Parti döneminde artık militarist elitlerin, siyaset üzerindeki vesayetinin neredeyse son bulduğunu ifade etmek mümkündür. Çünkü daha önceki dönemlerde bırakın eski bir Genelkurmay başkanının tutuklanması, alelade bir generalin bile siyaset üzerindeki etkisi, tutuklanmaları bir yana, siyasi hayattaki kimi aktörlere yönelik demeç ve işaretleri bile o aktörlerin siyasal süreçteki kariyerini tehlikeye atmaya yetmiştir.

Öte yandan Ak Parti, bu dönemde, 2005 Diyarbakır konuşması ile temellerini attığı, daha sonraları kimi yer isimlerinin Kürtçeleştirilmesi, Kürtçe devlet televizyonunun yayına girmesi, bazı üniversitelerde Kürt dili bölümlerinin açılması gibi normalleştirme çabaları ile sürdürdüğü demokratik açılım sürecini uygulamaya devam etmiştir. Ak Parti'nin bu hamlesi her ne kadar ulusalcı ve milliyetçi kesimler tarafından tepki ile karşılanırsa da Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlayan ve 90'lı yıllarda şiddetlenip günümüze değin devam eden etnik temelli bu kutuplaşma eksenini ortadan kaldırmaya gayret etmiştir. 2012 yılı içerisinde Mit başkanı Hakan Fidan ile bölücü örgütün elebaşı Abdullah Öcalan İmralı adasında görüşme gerçekleştirmiş ve ortaya üç aşamalı bir plan çıkmıştır. Bu plana göre; ilk aşamada PKK unsurlarının Türkiye'den tedrici çekilmesi, ikinci aşamada hükümetin yapacağı demokratik reformlar, üçüncü aşamada ise silahsızlandırılan PKK unsurlarının sivil hayata entegrasyonu kararları alınmıştır.

Ak Parti, 2013 yılında bir takım kanaat önderleri, müzisyenler, yazarlar gibi kişilerden oluşan seçkinlerden bir Akil İnsanlar Heyeti oluşturmuş ve bu elitlerin çözüm sürecini halka yaymasını gayelemiştir. Fakat ne yazık ki, PKK'nın militanlarını yurtdışına çıkarmamakta diretmesi, toplumun sürece büyük oranda hazır olmaması ve tepki duyması, diğer taraftan PKK'nın süreci suiistimal ederek militanlarını kentlere yayması



ve son olarak da yurtdışında gerçekleşen bazı hadiseleri bahane ederek 6-7 Eylül olayları olarak adlandırılan kitlesel başkaldırı hareketleri neticesinde süreç çözüme kavuşmadan neticelenmiştir.

2011-2016 arası dönemde gerçekleşmiş en önemli olaylardan biri şüphesiz Gezi Parkı protestoları olmuştur. 2013 Mayıs ayında çevre protestosu olarak başlayan, daha sonra ise hükümet karşıtı protestolar halini alan olaylar, haftalarca sürmüş ve Türkiye gündemini oldukça etkilemiştir.

Olayları, Markar Esayan imtiyazlı eski seçkinlerin ve seküler orta sınıfın konumlarını kaybetmesine yönelik itirazlarından kaynaklanan ve hayat tarzına müdahale endişesi taşıyan kitlelerin de kutuplaştırılarak bu yöne kanalize edilmesi neticesinde yaşanan bir kalkışma olarak değerlendirmiştir. Arslan ise bu süreci, daha sonraki kutuplaşma sürecinin temeli ve başlangıç noktası olarak değerlendirmiş; daha önce cumhuriyet mitinglerine destek vermeyen sol-liberal grupların bu defa Gezi olaylarına destek verdiklerini ve bu şekilde Ak Partiye yönelik muhalefet bloğunun genişlediğini ifade etmiştir. Arslan, HDP'nin ve milliyetçi Kürtlerin çözüm sürecini akamete uğratmamak adına Gezi olaylarına destek vermediğini ilave ederken, AK Parti dönemini iki aşamada incelenmesi durumunda, ilk aşamada Ak Parti'nin bürokratik oligarşi ile mücadele ettiğini ve bu mücadeleden muzaffer ayrıldığını, bu durumun da Ak Partiyi muktedir -yeni iktidar seçkini- haline getirdiğini iddia etmiştir. Gezi olaylarının ise bu sürecin ikinci aşaması olduğunu vurgulayan Arslan, Gezi olaylarını, eski seçkinler ve onların etrafında toplanan laik kesimin yeni muktedirlere karşı bir reaksiyonu olarak nitelendirmiştir. (Arslan, 2021)

Eğer biz Gezi olaylarını seçkincilik ve kutuplaşma başlıkları altında değerlendirecek olursak, hadiseleri aslında Cumhuriyet mitinglerinin daha toplumsal ve şiddetli bir versiyonu olarak açıklamak mümkündür. Zira Cumhuriyet mitinglerinde de kutuplaşmanın siyasal elitler tarafından halka yayılması çabasına rağmen, Heper'in de ifade ettiği gibi (2009: 421) eski seçkinlerin, yeni siyasal elitleri, ülkeyi karanlık çağlara geri götürecek gericiler olarak lanse etmesi şeklindeki düşmanca tavır ve söylemlerine rağmen, muhafazakar kesimin bir misilleme ile bu eylemlere cevap vermediği görülmüştür. Gezi olayları esnasında da birkaç münferit hadise haricinde süreç neredeyse aynı şekilde işlemiştir.

Diğer yandan bu iddiaları destekleyecek argümanlara göz atacak olursak, 2014 yılında SETA'nın yaptığı araştırmaların neticesinde de aslında kutuplaşmanın halk veya hükümet tarafından değil, hükümete ve yeni iktidar seçkinlerine karşı olan eski seçkinler ve onlarla ilişkili medya tarafından tırmandırılmaya çalışıldığı sonucuna varılmıştır. (Çağlar ve Memmi, 2014) Olayların daha öncesinde kaleme aldığı makalesinde ise Göle (2010), kutuplaşmanın yalnızca elitler düzeyinde mevcut olduğunu ve topluma yayılmadığını iddia etmiş, kutuplaşmanın daha önceki dönemlere benzer şekilde iktidar mücadelesi gayesi ile tırmandırılmaya çalışıldığını ve medya ile aydınların kutuplaşmada büyük oranda etkili olduklarını ifade etmiştir.

Yukarıda bahsedilenler, daha önce incelenen siyasal elit kutuplaşması başlığı altındaki, Epstein, Graham ve Mutz' un, medya ve siyasal aktivistlerin toplumu kutuplaştırarak siyasal rant elde etmeye çalıştığı iddialarını destekler nitelikteki hadiselerdir.

2013 yılında gerçekleşen ve elit değişimi ile siyasal hayatı etkileyen bir diğer gelişme ise, TSK'nın daha önce darbelere dayanak olarak kullandığı iç hizmet kanununun 35. Maddesinin değiştirilmesidir. Bu değişikliği yeni siyasal seçkinlerin, iktidar elitlerinden militarist elitlerin yasama ve yürütmeye müdahale etmesini ve siyaseti vesayet altına almasını kalıcı bir şekilde önlemek için son adımı olarak değerlendirmek mümkündür. Yapılan bu değişikliğe CHP ve MHP destek olmuş ve siyasetin bir daha askeri vesayet altına alınmamasını temenni ettiklerini ifade etmişlerdir. (cnnturk.com)

2013 yılının sonlarına gelindiğinde ise Türkiye bambaşka bir siyasi gerilime sahne olmuştur. Uzun yıllardır ittifak içerisinde olan Ak Parti ve Gülen Hareketi arasında, 2012 yılında MİT müsteşarı Hakan Fidanın ifadeye çağrılması ile başlayan kriz, Ak Parti'nin dersaneleri özel eğitim kurumlarına dönüştürme kararı ile derinleşmiş ve Ak Parti ile olan ittifakından yararlanarak devletin sinir uçlarına sızma hareketini derinleştiren FETÖ mensupları 17-25 Aralık tarihleri arasında Ak Partiye karşı bir dizi operasyonlara girişmiştir. Bu süreçten sonra yeni elitin bir kanadı olan Gülen Hareketine karşı Ak Parti cephe almış ve hareketin mensuplarına karşı temizlik çalışmaları başlatmıştır.

Bu gelişmelerin akabinde Türkiye, 2014 yılındaki Cumhurbaşkanlığı seçimlerine doğru yol almaya başlamıştır. Yapılan bu seçim, Cumhurbaşkanının, halk tarafından seçilecek olması vesilesi ile Türk siyasi hayatı için ilk olma niteliğindedir. Bu seçimde Ak Parti

Cumhurbaşkanı adayı olarak, kuruluşundan itibaren uzun yıllar hareketin liderliğini yürüten Recep Tayyip Erdoğan'ı aday olarak göstermiş, muhalefetteki CHP ve MHP başta olmak üzere karşı cephe, çatı aday belirleme yoluna gitmiştir. CHP ve MHP, çatı aday olarak İslam İş birliği Teşkilatı eski genel sekreteri Ekmeleddin İhsanoğlu 'nu tercih etmişlerdir. Ak Parti ile anlaşmazlığa düşen Gülen Hareketi de açık açık olmasa da çatı adayı destekleyeceğini ima etmiştir.

CHP ve MHP'nin hem İİT eski genel sekreteri olması ve muhafazakar bir çevrede yetişmiş bir akademisyen olması, hem de modern bir aile yapısına ve nispeten seküler bir hayat tarzına sahip olması hasebi ile Ekmeleddin İhsanoğlu 'nu tercih etmeleri çevreyi ve merkezi bir arada temsil etme çabalarının bir mahsulü olarak görülebilir.

Nitekim İhsanoğlu, ilk seçim beyanatında evvela Fatıha suresini okuyarak başlamış ve kendini dinleyenlere “ey azizler” şeklinde hitap etmiştir. İhsanoğlu'nun çevreyi temsil eden söylemlerinde, İslami tabanın da desteğini alma gayesi güderken, diğer taraftan da MHP ve CHP'nin siyasal söylemlerine uygun bir program belirlemiştir. (Yolcu ve Sezgin, 2018: 1879)

Kılıçdaroğlu, yeni adayı tanımlarken “Sıcak siyasetin içinde mümkün olduğunca yer almamış, siyaseten yıpranmamış, şaibesi olmayan, saygın, uluslararası itibarı yüksek, Türkiye'yi temsil kabiliyetine uygun, sakın, uzlaşmacı bir kişiliğe sahip ve herkese eşit mesafe durabilecek bir isim” ifadelerini kullanmış, Miş ve Yanık, bu tanımın detaylarını incelediklerinde, İhsanoğlun'u, yumuşak üsluplu, muhafazakar, elit ve batılı bir profile uygun olarak tanımlamışlardır. Bu profilin tercihinde, onlara göre, Cumhurbaşkanlığının eski sembolik hüviyetinin devam ettirilmesi çabası hakimdir. (Miş ve Yanık, 2014: 11-21) Bu durumu mercek altına almak gerekirse, çatı adayın aslında eski elitlerin, yeni elitlerin oluşturduğu yeni merkezi değerlere uygun ve aynı zamanda da eski elitlerin üzerinde mutabık kalabileceği bir aday olarak belirlenmesi, eski elitlerin yeni müesses nizamı kabul etmek zorunda kalsalar dahi, eski elitlerin değerlerine uygun bir Cumhurbaşkanını köşke taşıyarak sistemi en azından fiilen eskisi gibi devam ettirmek istedikleri anlamını çıkarmak mümkündür.

Recep Tayyip Erdoğan ise, İhsanoğlunun “azizler” hitabına atıfta bulunarak ona Fransızca 'da aziz manasına gelen “monşer” olarak seslenmiş ve esasında İhsanoğlu'nun

her ne kadar muhafazakar olsa da eski elitlerin değerlerine sahip olduğunu ve sistemi eski elitlerin düzenine göre yürüteceğini ima etmiştir.

Ağustos 2014'te yapılan seçimler ile Erdoğan %51,7'lik bir oy oranını yakalayarak Cumhurbaşkanlığı makamına gelmiş, Başbakanlığı ve Ak Parti Genel Başkanlığı görevini ise, eski Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'na devretmiştir. Fakat Cumhurbaşkanı, Başbakanlığı Davutoğlu'na devrettikten sonra dahi yeni kurulan Bakanlar Kurulunun toplantısına başkanlık ederek, Bakanlar Kuruluna başkanlık eden 9. Cumhurbaşkanı olmuş ve siyasal alandan vaz geçmeyeceğinin işaretini vermiştir.

Bu dönemi daha önce de yapıldığı gibi topyekun bir şekilde değerlendirilecek olunursa, varılan bulguları şu şekilde ifade etmek mümkündür;

- 2011 seçimlerinden sonraki tablo göstermiştir ki Türkiye coğrafi olarak kutuplaşma aşamasına gelmiştir. Zira Ak Parti ve CHP'nin ülkenin belli yerlerinden, uzun zamandır cüzi bir oranın üzerinde oy alamamıştır. Bu durum Mutz 'un daha önce ifade ettiği gibi yabancılaşma ve değer ötekileştirmesi endeksli siyasal kaleler oluşturmuş ve coğrafi olarak partilerin bu kalelere sığınmasını ve bu kalelerde diğer siyasi hareketlere karşı normalden daha sert tutumlar sergilemesine sebep olmuştur.
- 2009 yılında temelleri atılan demokratik açılım süreci ile etnik temelli kutuplaşma ortadan kaldırılmak istense de bu sürecin başarısız olması etnik temelli kutuplaşmayı daha da şiddetlendirerek siyasal alana taşımıştır.
- Elit değişiminden rahatsız olan siyasal aktivistler ve medya, daha önce de ifade edildiği gibi toplumu kutuplaşma zeminine kaydırarak toplumsal olaylara sebep olmuş, fakat yeni elitler bu olaylara aynı şekilde misilleme yapmaktan uzak durarak toplumsal kutuplaşmanın önüne geçmeye çalışmışlardır.
- Bu dönemde Ak Partiye yakın ekonomik seçkinlerin medya organları satın alma işlemini hızlandırarak toplumsallaşma çabası, Pareto'nun seçkin değişimi kuramında ifade ettiği, enerji dolu olan yeni seçkinin çıkarını korumak ve gayelerini toplumsallaştırabilmek için basın yayın organları alma amacıyla hareket eder tezini destekler niteliktedir.
- Son olarak bu dönemde kendi ekonomik elitlerini büyük oranda oluşturmayı başaran Ak Parti, militarist elitlerin siyasal alana müdahalesini engelleyecek bir

dizi düzenleme de yaparak, teorik olarak, Wright Mills 'in ifade ettiği iktidar seçkini olma vasfını tamamlamıştır.

#### **4.2.2. 2015-2018 Arası Ak Parti İktidarı Dönemi Seçkincilik ve Siyasal Kutuplaşma**

7 Haziran 2015 seçimlerinden önce Türk siyasi hayatında bir dizi değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler, partilerin ve siyasal hayatın geleceğini önemli oranda etkilemiş, kimi partilerin ideolojik tutumlarında kaymalar yaşanmış ve ilerde blokların yeniden düzenlenmesine kadar gitmiştir.

Bu değişimlerden ilki 2011 yılından sonra farklı elit guruplarından oluşan ve yerleşik Kemalist elite karşı ittifak içerisinde olan demokratik blokta yaşanan ayrışmalardır. (Miş ve Diğerleri, 2015: 10) Bu dağılmada birçok sebep bulunmakla beraber, en önemli sebep, bu koalisyonu bir araya getiren yerleşik elitlerin ve bürokratik vesayetın yenilgiye uğratarak yerlerine yeni elitlerin yerleşmesi olmuştur. Bu başarı ile koalisyonun bir araya gelme amacı tamamlanmış ve varoluş gerekçesi ortadan kalkmıştır.

Yaşanan bir diğer gelişme ise, Ak Parti'nin yeni iktidar seçkini olma sürecini tamamlaması ve demokratik bloktaki dağılma ile Ak Parti ve Ak Parti karşıtı siyasal ve toplumsal gurupların arasındaki ilişkinin kökten değişmesi olmuştur. Ak Parti'nin artık siyasetin merkezi olması ile laik muhalefetin öncüsü CHP ve milliyetçi muhalefetin öncüsü MHP, eleştirilerini negatif bir söylemden pozitif bir söyleme taşımıştır.

CHP, 2007-2008 yıllarında Cumhuriyet mitinglerinde ve daha sonraları Gezi olaylarında kullandığı nefret patlaması şeklinde ortaya çıkan negatif söylemi yerine, “yeni CHP” söylemi altında dilini daha pozitif bir hale getirerek Ak Partiyi artık daha ahlakçı kriterler üzerinden eleştirmeye başlamıştır. Önceleri Ak Parti'yi gericilikle, şeriatçılıkla ve rejim karşıtı olmakla suçlayan CHP, eleştirilerinin yönünü ve ağırlığını artık yolsuzluk, tek adamlaşma, torpil ve rant gibi ahlaki ögelere kaydırmıştır. (Tosun, 2015)

MHP ise bu durumun çok fazla muhatabı olmamasına rağmen, Ak Parti ile HDP'nin yürüttüğü çözüm sürecinin başarısızlıkla sonuçlanması ve terör olaylarının artarak devam etmesi neticesinde, milliyetçi Kürtlere ve PKK'ya yönelik tepkilerin haklı tarafı konumuna gelmiştir. (Altunoğlu, 2015)

7 Haziran seçimine bu yeni siyasi atmosferde girildi. Seçim sonucunda ortaya çıkan tabloda, 2002 sonrası Türk siyasi hayatı üçüncü kritik gelişmeyi tecrübe etti. 2011'den itibaren dönüşüme uğrayarak yeni bir hal alan AK Parti-CHP (muhafazakar-Kemalist) ve AK Parti-MHP (muhafazakar-milliyetçi) ayrışmalarına, muhafazakarlık ile etnik milliyetçilik temelinde yeni bir ayrışma (AK Parti-HDP) daha eklendi. Burada öne çıkan, bölgesel gelişmelerinde Kürt milliyetçiliğini tetiklemesiyle AK Parti ile Kürt sosyolojisi arasında bazı çelişkilerin ortaya çıkması ve AK Parti'nin çok sayıda (dindar-muhafazakar) Kürt seçmenini HDP'ye kaptırması oldu. (Miş ve Diğerleri, 2015: 12) Bu doğrultuda, Ak Parti'nin oylarında 9 puanlık bir gerileme yaşanarak %41'lere düşmesi, CHP'nin oylarında 1 puanlık bir düşüş ile %25'e gerilemesi, MHP'nin oylarında 3 puanlık bir sıçrama yaşanarak %16'ya çıkması ve HDP'nin %13 olarak meclise girmesi durumları yaşanmıştır. Burada merkezdeki oyların giderek uçlara kaydığı gözle görünür bir hal almıştır. O halde bu durumun, Fiorina ve Abrams'ın kutuplaşma tanımına uyduğunu söylemek mümkündür. Fiorina ve Abrams, kutuplaşma tanımı yaparken, merkezdeki görüşlerin azalarak uç görüşlere rağbetin arttığını ifade etmişler ve siyasal elitlerin kutuplaşmasını inceleyen Epstein ve Graham ise merkez milletvekillerinin azalarak uç görüşlerin milletvekillerinin artmasının, siyasal elitlerde de bir kutuplaşmanın varlığını gösterdiğini öne sürmüşlerdir.

7 Haziran seçimleri akabinde hiçbir partinin iktidarı kuracak çoğunluğu sağlayamaması ve koalisyona yönelik bir uzlaşımın da yaşanmaması, ekonomik ve siyasal belirsizliğin eşlik ettiği bir dizi terör eylemi ve katliamlar, Türk toplumunda 90'lı yıllara geri mi dönüyoruz endişesi uyandırmış, tüm bu karmaşa neticesinde Cumhurbaşkanı Erdoğan ülkeyi seçime götürme kararı almış ve seçim olarak 1 Kasım 2015 tarihi belirlenmiştir.

1 Kasım seçimlerine kadar olan süreçte partilerin politikalarını inceleyecek olursak, CHP, Haziran seçimlerinde benimsediği pozitif muhalefet dilini devam ettirerek, iktidarı ahlaki sorunlar üzerinden eleştirmeye devam etmiş, kaybettiği alanın yerine gelen elitleri, otoriterlik ve topumu kutuplaştırmak ve bu kutuplaşmadan rant elde etmekle suçlamıştır. Hak ve özgürlükler üzerine vurgu yapan CHP, siyaset anlayışını, etnik, dinsel, cinsiyetçi ve sınıfsal baskılara karşı koruyucu bir sosyal yurttaşlık anlayışı olarak ifade etmiştir.

HDP bu süreçte, Ak Parti'nin çözüm sürecinin bitmesi akabinde yöneldiği güvenlikçi politikalarından dolayı yoldan kendini halas edebilmek için uyguladığı "Türkiyelileşme"

stratejisini devam ettirmiş, 7 Haziran akabinde tırmanışa geçen şiddet olaylarını işaret ederek toplumun sorunlarını barış, adalet, insan hakları ve demokrasi olarak belirlemiştir.

MHP ise bu süreçte 13 yıllık Ak Parti iktidarını, Ak Parti'nin kendine verilen milli desteğin heba ederek, milli iradenin, yolsuzluk, adaletsizlik ve bölücülük için kullanıldığını iddia ederek eleştirmiştir. Türk devletinin çok büyük bir tehlike altında olduğunu ileri süren MHP, bu tehlikenin artık bir “beka sorunu” halini aldığını ifade etmiştir. Bu beka sorunu ifadesi, o gün için pek fazla karşılık bulamamış olsa da ilerleyen süreçte Türk siyasi hayatında belirleyici söylem olarak karşımıza çıkmıştır.

Yapılan 1 Kasım seçimleri neticesinde, Ak Parti'nin seçim öncesinde, sürekli olarak daha önce yaptıklarını hatırlatarak yapacaklarına yönelik teminat vermesi ve 7 Haziran seçimlerine yönelik, mesajı aldık ve toplumsal taleplerin ne olduğunu anladık stratejisi onu tekrar başarıya ulaştırmış, neticede Ak Parti %49,50'lik bir oy oranı yakalayarak tekrar tek başına iktidar olmuştur.

Türkiye 2016 yılına geldiğinde bir kırılma ve krizin eşiğine gelmiştir. 15 Temmuz 2016 tarihinde, Ak Parti'nin demokrasi bloğundan daha önce ayrılmış olan Gülen Hareketi mensupları, ülkenin yönetimini ele geçirmek için son derece kanlı bir darbe girişiminde bulunmuşlardır. Lakin devlet içerisindeki milliyetçi-laik unsurların direnişi ve muhafazakar ve milliyetçi kitlenin de hükümetin yönetim hakkını canlarını feda etme pahasına müdafaa etmeleri sayesinde darbe girişimi bertaraf edilmiş ve darbecilerin büyük çoğunluğu tutuklanmıştır.

Bu darbe girişimi özü itibarı ile seçilmiş hükümeti alaşağı ederek meclisi tasfiye etme ve devlet yapısının kontrolünü ele alma girişimi idi. Darbeciler, Türk siyasi hayatının problemleri mirası olan darbe mekanizmasına dayanarak, teolojik dünya görüşlerine set çeken engelleri bertaraf etmek ve Gülen taraftarlarının oldukça muğlak, Batıcı İslami kimliğini empoze etme projesini yürürlüğe koymayı amaçlamakta idiler. Fakat bu girişim başarısızlıkla sonuçlandıktan sonra siyasal alan, Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Ak Parti'nin uzun süredir dile getirdiği dönüşüm için hazır hale gelmiştir. (Aras, 2017: 4)

Darbenin başarı ile savuşturulmasının akabinde Yeni Kapı mitingi yapılmış ve bu mitinge iktidar ve muhalefetten birçok lider katılarak birlik ve beraberlik ruhu sergilemişlerdir.

Ak Parti bu miting esnasında, ülkenin içinde bulunduğu vaziyeti bir “beka” sorunu<sup>3</sup> olarak telakki ettiklerini ifade etmiş, bu durum, daha önceleri beka söylemi üzerine vurgu yapan MHP ile Ak Partiyi birbirine yakınlaştırmıştır. Bu yakınlaşma akabinde Milliyetçi Hareket Partisi, beka söylemine atıfta bulunarak Ak Parti’nin Anayasa değişikliği teklifine destek vereceklerini beyan etmiştir. Bu desteği, ilerde oluşacak olan Cumhuriyet İttifakının temeli olarak göstermek mümkündür.

Anayasa değişikliğinde iktidarın amacı, bürokratik vesayetın parlamenter çoğunluğu elde edenlerin yönetme hakkına direnmesini dengeleyerek, idari sistemde ve bürokratik kadrolar üzerindeki siyasal kontrolü artırmak olmuştur. İktidar bu amacı gerçekleştirmek için parlamenter sistemden “Türk tipi bir başkanlık sistemine” geçmenin uygun olduğunu düşünmüştür. İktidarın düşüncesine göre güçlü bir Cumhurbaşkanının bulunduğu bu sistem, bürokrasinin vesayet gücünü egale ederek etkili bir hükümet sisteminin kurulmasını sağlayacaktır. Burada bahsedilen Türk tipi başkanlık sisteminin özü, üst kadroların her 5 yılda bir seçilecek olan Cumhurbaşkanınca atanarak şekillendirilmesi ve Bakanlar Kurulunun, Meclise değil Cumhurbaşkanına karşı sorumlu olması olarak ifade edilebilir.

16 Nisan 2017 de yapılması planlanan referanduma Ak Parti ve MHP evet oyu vereceğini beyan ederken, CHP, HDP, Saadet Partisi ve bir kısım diğer partiler hayır oyu vereceğini ifade etmiştir. MHP ve AK Parti bu sistem değişikliğini, beka sorununa yönelik milli bir reçete olarak düşündüklerini dile getirirken, muhalefet bloğu ise bunun bir sistem değişikliği değil rejim değişikliğine yönelik bir hamle olduğunu iddia etmiştir.

Farklı partiler fakat iki ayrı görüş arasında, son derece kutuplaşmış bir ortamda geçen seçimlerin akabinde evet oyunun galip gelmesi ile Türkiye Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçmiştir. İlkın, yapılan düzenlemelerden, Cumhurbaşkanının partiye üye olma özgürlüğünün sağlandığı kısmı yürürlüğe koyularak Erdoğan’ın Ak Parti’nin başına

---

<sup>3</sup> Beka sorunu söylemi, Türkiye Cumhuriyeti’nin darbe girişiminde de görüldüğü üzere, terör örgütleri ve dış güçler tarafından kuşatmaya alınarak çökertilmek istendiğı iddiası üzerine kurulu bir söylemdir.



tekrar geçmesi sağlanmış, yeni düzenlemeler ve sistemin tam manası ile uygulanması ise yapılacak genel seçimlerden sonraya bırakılmıştır.

Bu değişim ile beraber Ak Parti, iktidar seçkinlerinin tüm kanatlarına ve bürokratik seçkinlerde koşulsuz şartsız değişim yapabilme imkanına kavuşmuş, bu durum karşı elitler tarafından tepki ile karşılanarak, tek adam rejimi gibi söylemlerle, elit değişimi ile kaybettikleri mevzilerden rahatsızlıklarını dile getirmişler ve toplumun dikkatini bu yöne çekerek medyanın da desteği ile yeni elitlere karşın bir kutuplaşma ortamı oluşturmaya gayret etmişlerdir. Duran (2014)'ın soğuk kutuplaşma olarak tanımladığı bu stratejiye göre, CHP ve karşı elitler bir yandan yeni elitleri alabildiğine eleştirerek sinir uçlarına dokunmakta diğer taraftan ise yeni elitlerin bu saldırılara verdiği karşılıkları gündeme taşıyarak iktidarın toplumu kutuplaştırdığını iddia etmektedir.

2017 referandumunun ardından, MHP'nin 2019'da yapılması planlanan genel seçimlerin öne alınmasını teklif etmesi ve diğer partilerin de seçime hazır olduklarını beyan etmelerinin akabinde, 2019'da yapılacak seçimler öne alınmıştır. 24 Haziran 2018 de yapılacağı açıklanan seçimlere Ak Parti ve MHP "Cumhur İttifakı" adı altında ortaklaşa iştirak sağlayacaklarını beyan etmiş ve her iki parti de beka sorunu çerçevesinde politikalarını birlikte yürütmüşlerdir. Seçimin OHAL şartları altında yapılacak olmasına yönelik sert eleştirilerde bulunan CHP ise, İYİ parti ve Saadet Partisi ile ittifak arayışına girmiştir. İYİ Partinin seçime girmesine yönelik belirsizliği ortadan kaldırmak için 15 milletvekilini İYİ Parti saflarına geçiren CHP, DP'nin de katılımı ile "Millet İttifakını" bu şekilde tesis edebilmeyi başarmıştır. CHP'nin bu hamlesi, özellikle Cumhur İttifakı tarafından milli iradeye karşı saygısızlık olarak yorumlanmış ve Güneş Motel Olayına benzetilerek eleştirilmiştir.

Cumhur İttifakı, ortak aday olarak Recep Tayyip Erdoğan'ı işaret etmiş, bunun yanı sıra Millet İttifakı ise ortak bir aday üzerinde uzlaşmamış, CHP Muharrem İnce'yi, İYİ Parti Meral Akşener'i Saadet Partisi ise Temel Karamollaoğlu'nu aday göstermiştir. 24 Haziran'da yapılan seçimlerde Recep Tayyip Erdoğan %52 oy alarak en yakın rakibine 22 puanlık bir fark atmış ve Cumhurbaşkanlığı koltuğunu muhafaza etmiştir.

2018 seçimlerine kadar olan bu süreci kutuplaşma ve elit değişimi açısından değerlendirilecek olunursa, şu tespitlere varmak mümkündür;

- 2011 yılından sonra Ak Parti, medya ve ekonomik elitlerini de tamamlamış, Militarist elitleri ise kendine itaat edecek şekilde düzenlemeler ile yola getirmiş ve neticede, Wright Mills'in iktidar seçkinleri olarak tanımladığı üçlü yapıyı oluşturabilmiştir.
- Bu gelişmelerden sonra iktidarını ve yeni elitleri bürokrasiye de yayabilmeyi amaçlayan Ak Parti, güçlü bir Cumhurbaşkanı'nın bürokrasiyi şekillendirebileceği yeni sisteme geçiş için kolları sıvamış ve geçişi sorunsuz tamamlayarak artık ülkenin yeni merkezi olduğunu tescillemiştir. Bu gelişmelerden sonra, Tanzimat sonrasında kenara itilen ve çevrenin unsuru olan muhafazakar değerlerin tekrardan merkezi ele geçirdiğini iddia etmek yanlış olmaz kanaatindeyiz.
- Tüm bu elit değişimi sürecinin, seçimler ve seçilenlerin eli ile sağlanmasından dolayı yaşanan deveranın, Mosca'nın demokratik elit değişimi olarak adlandırdığı değişim modelinde gerçekleştiğini ifade etmek mümkündür.
- Cumhurbaşkanlığı sistemine geçiş ile yaşanan elit değişimi sürecinin tamamlandığını ifade edersek, Pareto'nun kriz-eski seçkinin düşüşü-yeni seçkinin yükselişi olarak formüle ettiği sarmalda, yeni seçkinin yükseliş sürecinin tamamlandığını ve yeni bir krize kadar yeni seçkinlerin konumlarını koruyacaklarını öngörmek mümkündür.
- Son olarak, 2017 seçimleri ile beraber, ülkenin iki blok halini aldığını görmekteyiz. Bu durumun, her ne kadar iki parti etrafında şekillenmese de iki blok etrafında şekillenen bir kutuplaşmayı doğurması, ılımlı kutuplaşmadan sert kutuplaşmaya geçilmesine sebep olmuş, Estaban ve Schneider 'in bahsettiği iki kutuplu kutuplaşma ortamı vücut bulmuştur.

## SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tezde yapılan incelemelerde görülmektedir ki Tanzimat süreci ile başlayan yeni elitin, toplumu yukarıdan aşağıya yönelik dönüştürme hareketinde büyük ilerleme kaydetmesine rağmen pek de başarılı olamamıştır. Merkezi değerleri sekülerizm, batıcılık ve pozitivism olan bu yeni elitin değerlerini, Türk toplumunun büyük bir kısmı 100 yıl geçse de hala geleneksel toplumsal değerlerine sindirememiş, tam olarak benimseyememiştir. Bu durumun doğurduğu tedirginliğin verdiği özgüvensizlikten kaynaklı olacak ki iktidar ne zaman toplumun değerlerini benimseyen ya da en azından bu değerlere saygılı olan bir karşı elitin eline geçse, bu laik merkezi değerlerle bir süre sonra ister istemez bir hesaplaşma içine girilmiştir. Bu çatışma, Türk siyasal hayatının temel parametresi olmuş, politikaları belirlemiş, kimi zaman hükümetlerin kurulmasına kimi zaman ise hükümetlerin yıkılmasına sebep olmuştur. Tüm bu hadiselerle rağmen bu parametreden kaynaklanan sorunlar, modernleşme sürecinin başlamasından itibaren 120 yılı aşkın süre geçse dahi, halen daha çözülememiştir.

Cumhuriyet dönemi ile iktidarın tüm kaynak ve yetkilerini ele geçiren yeni laik elitler, yıllarca toplumun geleneksel değerlerini yıkıp, Türk toplumuna batılı değerleri yukarıdan aşağı doğru dönüştürücü bir şekilde empoze etmeye çalışmış, fakat toplum her şeye rağmen yeni değerlere büyük oranda direnmiş ve ne tam manası ile batılı bir toplum olabilmiş ne de tüm bu değerleri toptan reddedip doğulu toplum olma özelliğini sürdürebilmiştir. Bu süreç olumlu ve olumsuz yönleri ile birlikte Türk toplumunda sürekli bir çatışma sürecine yol açmıştır. Bahsedilen bu çatışma neticesinde Türk toplumu, Müslüman toplumlardan daha başarılı bir şekilde demokrasiyi içine sindirebilmiş, siyasette merkez sağ ve merkez sol gibi kurumsal politik değerlerini oluşturabilmiştir. Bu merkez sağ ve merkez sol gibi kurumları geliştirebilmesi sayesinde Türk toplumu, Ortadoğu'da olduğu gibi Baas rejimleri veya askeri rejimlerin oluşmasını engellemiştir.

Bu çatışmanın olumlu sonuçlarını bir yana bırakacak olursak, diğer taraftan ise geleneksel değerlerin etkili olduğu toplum ile Kemalist batıcı değerlerin etkili olduğu iktidar seçkinleri arasında merkez-çevre ikiliği olarak adlandırılan bir kutuplaşma zemini oluşturmuş, bu kutuplaşma kimi zaman tırmanarak çatışmalara, darbelere veya antidemokratik uygulamalara sebep olmuştur. Bu çatışma neticesinde Türk toplumu, ne eski değerlerinden tam manası ile vaz geçebilmiş ne de yeni değerleri de tam olarak

benimsemiştir. Türk toplumunun yaşadığı bu çatışma, toplumun sosyolojik olarak ne batılı ne de doğulu bir toplum olamamasına ve arada kalmış bir medeniyet görüntüsü vermesine sebep olmuştur.

Bu süreç içerisinde, Türk toplumu, yeni değerlere ve yeni elitlere karşı tepkisini çok partili hayata geçiş ile birlikte göstermiş, yeni değerlerin savunucusu olan CHP, çok partili hayata geçişin akabinde neredeyse hiçbir zaman dışı dokunur bir başarı gösteremeyerek siyasi hayatımız boyunca hemen hemen her dönem muhalefet görevi ile yükümlü kılınmıştır.

Diğer taraftan yeni batılı değerlerin bir diğer savunucusu olan ordu, yani TSK, her zaman toplumun gözünde mümtaz bir yere sahip olmasından dolayı farklı bir muamele görmüş, her ne kadar toplumun değerleri ile çatışsa da “peygamber ocağı” olarak görülmesinden dolayı olacak ki, hiçbir zaman geleneksel değerlere sahip olan halk ordu ile fiili bir çatışmaya girmemiştir. Öte yandan ordunun Türk siyasi hayatında bu denli etkili olmasının sebebini Wright Mills’in iktidar seçkinleri kuramında bulmak mümkündür. Ona göre, özetle, savaş süreci yaşamış, dış tehditlerle mücadele etmiş toplumlarda militarist elitler her zaman diğer toplumlardakinden daha etkindir. Bu vesile ile şu değerlendirmede bulunmak yanlış olmaz; Türkiye Cumhuriyeti’nin büyük devletlere karşı yapılan silahlı bir mücadele ile kurulmasından ve bu mücadelenin önde gelen isimlerinin ve devletin kurucusunun asker kökenli olmasından dolayı, Türk siyasi hayatında militarist iktidar seçkinlerinin etkisi her zaman büyük olmuştur. TSK, her ne kadar cumhuriyetimizin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk siyasetten menetse de çoğu zaman siyasetten uzak kalamamış ve İttihat ve Terakki Cemiyetinden kalan alışkanlıklarını zaman zaman dizginleyememiş ve demokrasiyi vesayet altına almıştır. Fakat yine Atatürk’ün öğütlerinden ötürü olacak ki bu vesayetini çoğu zaman açık şekilde değil, varlığını hissettirecek demeç ve icraatlar -örneğin 27 Nisan e-muhtırası veya Sincan’da tankların yürütülmesi hadisesi- ile sürdürmüştür.

Diğer taraftan, Tanzimat ile iktidar seçkinlerine nüfuz eden bu yeni elitin, uzun yıllar boyunca konumlarını korumalarındaki başarılarını safi militarist elitin koruyucu gücü ile ilişkilendirmek hatalı olacaktır. Zira yeni elit, Pareto’nun elit değişimi kuramında da dile getirdiği gibi kendi zümresi içerisinde yeni ihtiyaçlara cevap veremediği ve nesil değişimi sürecinde bilgi birikimini bir sonraki nesle aktaramadığı durumlarda, aşağıdan

yukarıya doğru kadrolar için insan devşirebilmeyi ve toplumun içerisinde parlak bireyleri kendi zümresine, dönüştürerek, katmayı bilmiştir.

Bir önceki paragrafta kullanılan “dönüştürerek” ifadesi oldukça önemlidir. Zira bu yeni elit, değerlerini her zaman tahkim etme saplantısı içerisinde olmuştur. Bu saplantıdan dolayı olacak ki zümreye yeni dahil olanların elitler içerisinde yeni değerler getirmesi yerine, zümreye dahil olanların zümrenin değerlerine uyarlanması yoluna gidilmiştir. Yani Kemalist laik elitlerin iktidar seçkinlerine hakim olduğu süreç boyunca, geleneksel bir Türk olarak iktidar seçkinlerine girmek mümkündür ama geleneksel bir Türk kalmak mümkün değildir. Yine aynı şekilde çevreye itilen bir diğer unsurdan örnek verilecek olunursa, bu ülkede, Özal örneğinde de olduğu gibi Kürt olarak Cumhurbaşkanı olmak mümkündür fakat Kürt kalarak o makamı işgal etmek mümkün değildir.

Türk siyasi hayatında seçkinlerin değişimi ve kutuplaşma üzerine yukarıdaki değerlendirmeleri yaptıktan sonra tezin kapsamı içerisindeki ana dönem olan Ak Parti dönemine bakılacak olunursa, Ak Parti dönemi ile ilgili başlangıçta şu ifadeleri beyan etmek mümkündür; 2002 yılında Ak Parti'nin iktidar olması ile beraber, Türk siyasi hayatındaki ikinci büyük kırılma yaşanmıştır. İlk kırılma, Tanzimat dönemi ile beraber, iktidar seçkinlerinin batıcı ve sekülerlerin eline geçmesi ve geleneksel değerlere sahip çevre ile batıcı değerlere sahip iktidar seçkinler arasındaki kutuplaşmanın başlamasıdır. İkinci kırılma ise, Ak Parti'nin bu kutuplaşma sürecinden yumuşak bir mücadele ile sıyrılarak, iktidar seçkinlerini yavaş yavaş ele geçirmesi ve toplumun geleneksel değerlerini merkeze taşıyarak yeni bir merkezi değerler oluşturmasıdır.

2002 yılında Ak Parti'nin iktidar olması ile başlayan bu elit değişimi sürecinde, Ak Parti ilk başlarda yerleşik iktidar seçkinlerini direkt olarak karşısına almaktan kaçınmış ve 28 Şubat döneminin maliyetini de hatırlayarak meydan okuma yerine kimi zaman tavizler vererek bir yumuşak mücadele süreci başlatmıştır.

Milli Görüş içerisinde koparak gelen Ak Parti, Milli Görüşten kendine bakiye olarak kalan başörtüsü sorunu, İmam Hatiplilere katsayı engeli gibi sorunları ilk aşamalarda fazla gündeme getirmemiş, gündeme getirdiği durumlarda da yerleşik iktidar seçkinlerinin tepkilerine göre hareket ederek, kimi zamanlar geri adım atmayı bilerek toplumsal kutuplaşmanın tırmanmasının önüne geçmiştir.

2002-2007 arasındaki ilk iktidar döneminde Ak Parti, elit değişimine odaklanmak yerine ülkeyi ekonomik kriz içerisinden çıkararak ekonomik alandaki başarısını kanıtlamış ve toplumsal desteğini artırma yoluna gitmiştir. 2007 döneminin sonuna doğru iktidar seçkinlerinin değişimi yolunda ilk büyük adımını atan Ak Parti, yerleşik iktidar seçkinlerinden ordunun ve yerleşik değerlerin savunucu olan STK'lar ile CHP'nin tepkisi ile karşılaşmıştır. İktidar partisi olmanın tabii hakkı olan Cumhurbaşkanlığı makamına gözlerini çeviren Ak Parti burada geri adım atmayarak seçimlere gitmiş ve arkasındaki toplumsal desteği kanıtlayarak Cumhurbaşkanlığı makamını da eline almıştır. Burada kutuplaşma açısından önemli olan husus ise Ak Parti'nin, medyanın ve yerleşik seçkinlerin şeriat çığırkanlığı yaparak toplumu kutuplaştırmasına ve kitlesel eylemler düzenlemesine rağmen bu kutuplaşmanın bir parçası olmamayı yeğleyerek bu eylemlere karşılık vermemiş olmasıdır.

2008 ve 2010 yıllarında yaptığı değişiklikler ile Ak Parti, Cumhurbaşkanlığının eski sembolik değerini değiştirmiş, yetkilerini genişleterek bu kurumun iktidar seçkinlerinin değişiminde ve eski Kemalist laik değerler yerine geleneksel muhafazakar yeni merkezi değerlerin ikamesinde öncü kurum olması için çalışmalarını başlatmıştır. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi için gerekli değişimleri gerçekleştiren Ak Parti'nin bu eylemindeki amacı, şüphesiz iktidar seçkinlerini değiştirme sürecinde yerleşik seçkinlere karşı en büyük kozu olan halk desteğini göstermek olmuştur.

2011 seçimlerinde 3. seçiminden de tek başına iktidar olarak muzaffer bir şekilde ayrılan Ak Parti, 2014'te yapılacak olan Cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde ikinci organize toplumsal muhalefet hareketi olan Gezi Parkı olayları ile karşılaşmıştır. Bu olaylar süresince, eski merkezi değerler olan laiklik ve Kemalizm'i benimseyen ve hayat tarzının tehdit edildiği algısı ile sokaklara dökülen bu muhalefet hareketine karşı Ak Parti, imkanı olmasına rağmen yine mensuplarını ve destekçilerini sokaklardan uzak tutarak kutuplaşmanın parçası olmamayı yeğlemiştir.

Tüm bu süreç incelendiğinde, 2014 yılına kadar yaşanan kutuplaşma sürecinde Ak Parti'nin akıllı selim davranarak kutuplaşmanın ögesi olmamayı tercih ettiği açık şekilde gözlemlenebilir.

2014 yılında yaşanan Cumhurbaşkanlığı seçimi ve bu seçimin akabinde Ak Parti hareketinin lideri olan Recep Tayyip Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra ise süreçte birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişikliklerden ilki, 2008 yılında yaşadığı kapatma tehdidinin ardından Ak Parti'nin ittifaka girdiği Gülen Hareketi tarafından ihanete uğraması olmuştur. Diğer taraftan ikinci bir gelişme olarak ise 2005 yılından itibaren Türkiye'nin geçmişten gelen yaralarından biri olan Kürt sorununu çözme girişimlerinin sonuçsuz kalması ve milliyetçi Kürtlerin ülkenin doğusunu bu süreç içerisinde adeta bir işgale hazırladığının anlaşılması olmuştur.

Yukarıda belirtilen iki gelişme neticesinde Ak Parti, çevresine karşı daha şüpheli bir hal almış ve güvenlikçi politikaları benimsemiş yoluna gitmiştir. Ak Parti'nin yerleşik iktidar seçkini olma ve merkezi değerleri yeniden düzenleme süreci ile çakışan yukarıdaki süreç neticesinde, Ak Parti söylemini sertleştirmiş ve eski elitler olan laik elitler ile mücadelesinde yumuşak mücadele metodundan sert mücadele metoduna geçmiştir. Eski değerlerin savunucusu CHP, bu sert mücadelenin gerekliliklerini ve güvenlikçi politikaları kendi lehine kullanmayı bilmiştir. Söylemini negatif muhalefet dilinden pozitif ve ahlakçı bir söyleme taşıyan CHP, bir yandan Ak Parti aleyhine toplumu kutuplaştırarak oy devşirme gayreti içerisine girerken, diğer taraftan da Ak Partiyi tüm bu kutuplaşmanın öznesi olarak göstermektedir.

Ak Parti'nin de iktidar yorgunluğu içerisine düşerek kurumu üzerindeki denetimi bir oranda kaybetmesi, kimi noktalarda kayırmacı politikaların ve rantçılığın önüne geçememesine sebep olmakta bu durum ise kamuoyunda, iktidarın seçkinlerinin değiştiği ancak seçkinlerin iktidarının değişmediği algısını oluşturmaktadır.

Ak Parti'nin bu durumu kimi siyaset bilimciler tarafından ANAP'laşma olarak algılansa da durum bundan farklıdır. Zira Ak Parti, zaten ANAP gibi olduğu iddiası ile yola çıkmış ve ilk dönemlerde siyasetini bu söylem üzerine kurmuştur. Ak Parti'nin yukarıda yaşadığı durum neticesinde geleneksel değerler daha fazla sarılması, onun ANAP'laşmaktan ziyade, her şey aslına rücu eder sözünü de haklı çıkaracak biçimde, Refah'laştığını göstermektedir.

Eğer bahsettiğimiz bu aksaklıkları giderir ve kurumu üzerindeki denetimi tam manasıyla sağlayarak, söylemlerini hafifletir ise Ak Parti hem bu kutuplaşmanın öznesi olarak lanse edilmekten kurtulabilir hem de toplumsal desteğini daha da artırabilir.



## KAYNAKÇA

- (tarih yok). Mayıs 23, 2021 tarihinde <http://webarsiv.hurriyet.com.tr> adresinden alındı
- (tarih yok). Mayıs 23, 2021 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/mgkdan-laiklik-uyarisi-143621> adresinden alındı
- (tarih yok). Mayıs 23, 2021 tarihinde <https://www.cnnturk.com/2013/turkiye/07/13/tsk.ic.hizmet.kanununun.35.maddesi.degisti/715269.0/index.html> adresinden alındı
- "2010 Anayasa Değişiklikleri". (tarih yok). Mayıs 22, 2021 tarihinde <https://www.anayasa.gen.tr/5982.htm> adresinden alındı
- "Elit" (t.y.). (tarih yok). Aralık 16, 2020 tarihinde Türk Dil Kurumunda Güncel Türkçe Sözlük: <https://sozluk.gov.tr> adresinden alındı
- "Kutuplaşma" (t.y.). (tarih yok). Aralık 25, 2020 tarihinde Türk Dil Kurumunda Güncel Türkçe Sözlük: <https://sozluk.gov.tr> adresinden alındı
- Ahmad, F. (1995). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. (Y. Alogan, Çev.) İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Ahmad, F. (2007). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*. (S. C. Karadeli, Çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akgül, M. (2016). Siyasal Elitizm ve Ötekileştirme Bağlamında Ana Akım Medyada Politik Figür İmgesinin Dönüşümü: Recep Tayyip Erdoğan Örneği (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Altun, F. (2009). Değişim ve Statüko Kıskacında Ak Parti. *SETA Analiz*(6), 4-22.
- Altunoğlu, M. (2015). 7 Haziran Seçimine Doğru Milliyetçi Hareket Partisi (MHP). *SETA Analiz*, 7-25.
- Aras, B. (2017). *15 Temmuz Sonrası Türkiye'de Devlet, Kurumlar ve Reform*. İstanbul: İstanbul Politikalar Merkezi.
- Aron, R. (1976). *Demokrasi ve Totalitarizm*. (V. Hatay, Çev.) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Aron, R. (1992). *Sınıf Mücadelesi*. (E. Güngör, Çev.) İstanbul: Dergah Yayınları.
- Arslan, A. (2004). Türkiye'de İktidarın Sosyolojik Anatomisi ve İktidar Seçkinleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 1-25.
- Arslan, A. (2007). 1995'ten Günümüze Türk Siyasi Elitlerinin Sosyolojik Analizi. *İnsan Bilimleri Dergisi*, 4(1), 1-17.

- Arslan, A., & Eren, G. G. (2004). Tek Partili Dönem ve Çok Partili Dönem Türk Siyasi Elitlerinin Toplumsal Profillerinin Karşılaştırmalı İncelemesi. *Akademik Bakış Dergisi*(2), 1-10.
- Arslan, Z. (2009). *Başörtüsü, Ak Parti ve Laiklik: Anayasa Mahkemesinden İki Karar Bir Gerekçe*. Ankara: SETA Analiz.
- Aslan, A. (2021, Haziran 3). *Dr. Ali Aslan: Kutuplaşmanın Başlangıç Noktası Gezi'dir*. Haziran 22, 2021 tarihinde [www.setav.org](http://www.setav.org): <https://www.setav.org/dr-ali-aslan-kutuplasmanin-baslangic-noktasi-gezidir/> adresinden alındı
- Atlee, T. (2004). *Exploring The Dynamics of Polarization*. Nisan 22, 2021 tarihinde [www.cintelligence.org](http://www.cintelligence.org): <http://www.cintelligence.org/Polarization-Intelligence> adresinden alındı
- Ayhan, A. T. (2007). 2000'li Yıllara Doğru Türkiye'de Muhafazakar Siyaset: Ak Parti Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ulusal Tez Merkezi.
- Bilgiç, M. S., Koydemir, F. S., & Akyürek, S. (2014). Türkiye'de Kimlikler Arası Kutuplaşmanın Sosyal Mesafe Üzerinden Ölçümü ve Toplumsal Güvenliğe Etkisi. *Bilge Strateji Dergisi*, 6(11), 163-205.
- Bottomore, T. (1997). *Seçkinler ve Toplum*. (E. Mutlu, Çev.) Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Bölükbaşı, M. (2012). Milli Görüş'ten Muhafazakar Demokrasiye: Türkiye'de 28 Şubat Süreci Sonrası İslami Elitlerin Dönüşümü. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 166-187.
- Cizre, Ü. (2008). The Justice and Development Party and the Military. *Secular and Islamic Politics in Turkey: The Making of the Justice and Development Party* (s. 132-171). içinde
- Çağlar, İ., & Memmi, M. A. (2014). *Türkiye Medyası ve Kutuplaşma: TEOG Örneği*. Ankara: SETA.
- Çaha, Ö. (1997). *Sivil Toplum-Devlet Karşıtlığında Türkiye'de Cumhuriyet*. Ankara: Bağlam Yayınları.
- Çaha, Ö. (2008). *Türkiye'de Seçmen Davranışı ve Siyasi Partiler*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Çınar, M. (2002). Seçimlerin Ardından: Siyaset Yeniden. *Birikim Dergisi*, 163-164.
- Çirkin, Z. (2012). Küreselleşmenin Sosyal Kutuplaşma Üzerindeki Etkisi: Avrupa Birliği Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.

- Dalton, R. (2008). The Quantity and the Quality of Party Systems, Party System Polarization Its Measurement and Its Consequences. *Comparative Political Studies*, 41(7), 899-920.
- Duran, B. (2014, Haziran). *Çatı Adayı ve Soğuk Kutuplaşma*. Haziran 25, 2021 tarihinde setav.org: <https://www.setav.org/cati-adayi-ve-soguk-kutuplasma/> adresinden alındı
- Dursun, D. (2001). *27 Mayıs 1960 Darbesi: Hatıralar, Gözlemler, Düşünceler*. İstanbul: Şehir Yayınları.
- Dursun, D. (2018). *Türkiye'nin Siyasal Hayatı*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Duverger, M. (1993). *Siyasi Partiler*. (E. Özbudun, Çev.) Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Epstein, D., & Graham, J. D. (2007). *Polarized Politics and Policy Consequences*. Rand Corporation.
- Ertunç, A. C. (2004). *Cumhuriyet'in Tarihi*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Estaban, J. M., & Ray, D. (1994). On The Measurement of Polarization. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 819-851.
- Farabi. (2001). *El-Medinetu'l Fâzıla*. (N. Danışman, Çev.) Ankara: MEB Yayınları.
- Fiorina, M. P., & Abrams, S. J. (2008). Political Polarization in the American Public. *Annu. Rev. Polit. Sci.*, 11, 563-588.
- Göle, N. (2010). Manifestations of the Religious-Secular Divide: Self, State and the Public Sphere. L. Cady, & E. S. Hurd (Dü) içinde, *Comporative Secularism in a Global Age* (s. 41-53). New York: Palgrave Macmillan.
- Göze, A. (2017). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Haldun, İ. (1997). *Mukaddime*. (Z. K. Ugan, Çev.) İstanbul: MEB Yayınları.
- Hale, W. (Türkiye'de Ordu ve Siyaset). 2014. (A. Fethi, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınları.
- Hayajneh, M. f. (1987). Farabi ve Siyasal Düşüncedeki Yeri. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 41(1-4), 521-524.
- Heper, M. (1974). *Bürokratik Yönetim Geleneği*. Ankara: ODTÜ Yayınları.
- Heper, M. (2009). Does Secularism Face a Serious Threat in Turkey? *Comporative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, 29(3), 413-422.
- Heper, M. (2011). *Türkiye'nin Siyasal Hayatı*. (K. Göksel, Çev.) İstanbul: Doğan Kitap.
- Heywood, A. (2012). *Siyasetin Temel Kavramları*. (H. Özler, Çev.) Ankara: Adres Yayınları.

- Jones, D. R. (2001). Party Polarization and Legislative Gridlock. *Political Research Quarterly*, 54(1).
- Kahraman, H. B. (2012). *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi I: Kavramlar Kuramlar Kurumlar*. İstanbul: Agora Yayınları.
- Kalaycıoğlu, E., & Sarıbay, A. Y. (2014). Tanzimat: Modernleşme Arayışı ve Politik Değişme. E. Kalaycıoğlu, & A. Y. Sarıbay (Dü) içinde, *Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme*. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Kanat, U. (2019). Elit Kuramları Çerçevesinde Ekonomik Bir Elit Olarak Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD)'nin Siyasal Karar Verme Mekanizmaları Üzerinde Etkisi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi.
- Kapani, M. (2007). *Politika Bilimine Giriş*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Karadaş, C. (2018). Siyasal Elitizm Teorileri ve Güçlü Demokratik Elitizm Modeli Üzerine Bir İnceleme (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ardahan: Ardahan Üniversitesi.
- Karpat, K. (2010). *Osmanlı'dan Günümüze Elitler ve Din*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, K. (2015). *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kazancıgil, A. (2000). Türkiye'de Modern Devletin Oluşumu ve Kemalizm. *Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme*. içinde İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Kışlalı, A. T. (2006). *Siyaset Bilimi*. Ankara: İmge Yayınları.
- Kızıltan, Y. (2006). I. Meşrutiyetin İlânı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1), 251-272.
- Kongar, E. (1985). *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* (Cilt I). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kongar, E. (2008). *21. Yüzyılda Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Köseoğlu, Y. (2015). Seçkin Kuramları Bağlamında Türkiye'de Yargı Seçkinleri (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Küçükömer, İ. (2014). *Batılılaşma ve Düzenin Yabancılaşması*. İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Mardin, Ş. (2000). *Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez Çevre İlişkileri*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Mardin, Ş. (2012). *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- McCarthy, N., Poole, K. T., & Rosenthal, H. (2016). *Polarized America: The Dance of Ideology and Unequal Riches*. London: The MIT Press.
- Mills, W. (1974). *İktidar Seçkinleri*. (Ü. Oskay, Çev.) Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Miş, N., & Aslan, A. (2018). *AK Parti'nin 15 Yılı Siyaseti*. İstanbul: SETA Kitapları.
- Miş, N., Aslan, A., Yeşiltaş, M., & Sadık, Ü. (2015). Haziran 2015 Seçim ve Sonrası: Siyaset, Dış Politika, Ekonomi. *SETA Analiz*, s. 7-37.
- Morris, F., & Matthew, S. L. (2006). Disconnected: The Political Class Versus the People. *See Nivola & Brady*, 49-71.
- Mosca, G. (1939). *The Rulling Class*. (H. D. Kahn, Çev.) New York: McGraw Hill Book Company.
- Mosca, G. (1968). *Siyasi Doktrinler Tarihi*. (S. Tiryakioğlu, Çev.) İstanbul: Varlık Yayınları.
- Mosca, G. (2004). *Siyaset Biliminin Temelleri*. (H. İlhan, Çev.) Ankara: Alter Yayınları.
- Mutz, D. C. (2006). How to Mass Media Divide Us. P. S. Nivola, & D. W. Brady (Dü) içinde, *Red and Blue Nation?* (s. 223-248). Washington: Brookings Institution Press.
- Özbudun, E. (1975). *Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Özbudun, E. (1981). The Turkish Party System: Institutionalization, Polarization and Fragmentation. *Middle Eastern Studies*, 17(2).
- Özbudun, E., & William, H. (2010). *Türkiye'de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm: AKP Olayı*. (E. Özbudun, & K. Göksel, Çev.) İstanbul: Doğan Kitap.
- Özden Gökşin, R. (2019). Siyasal İslam ve Muhafazakarlık Konusunda Türkiye: AK Parti'nin 2002-2010 Döneminin İncelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Pareto, V. (1935). *The Mind and Society*. (J. Cape, Çev.) Londra: Harcourt, Brace & Co.
- Pareto, V. (2010). *Seçkinlerin Yükselişi ve Çöküşü*. (M. Z. Doğan, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Platon. (1999). *Devlet*. (S. Eyüboğlu, & M. A. Cimcoz, Çev.) İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Pratschke, J., & Morlicchio, E. (2008). Social Polarisation, The Labour Market and Economic Restructing in Europe: An Urban Perspective. *Understanding Social Science Working Paper*(2), 1-43.

- Sarıbay, A. Y. (2018). *İbn Haldun'a Göre Siyasi Otorite ve Liderlik*. Mart 23, 2021 tarihinde muharrembalci.com: <http://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/makaleler/birikimlerV/597.pdf> adresinden alındı
- Sartori, G. (1976). *Parties and Party Systems a Framework For Analysis*. Cambridge University Press.
- Şenel, A. (1999). *Siyasal Düşünceler Tarihi*. Ankara: Defne Yayınları.
- Tosun, T. (2015). Haziran Seçimine Doğru Cumhuriyet Halk Partisi (CHP). *SETA Analiz*(128), s. 7-26.
- Tunaya, T. Z. (1995). *Türkiye'de Siyasi Partiler 1959-1952*. İstanbul: Arba Yayınları.
- Tunaya, T. Z. (1999). *Türkiye'de Siyasi Partiler 1918-1922 (Cilt II.)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Turhan, M. (1991). *Siyasal Elitler*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Türk, G. D. (2017). Sanal Cemaatler ve Türkiye'de Siyasal Kutuplaşma (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Vergin, N. (2007). *Siyasetin Sosyolojisi Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Weber, M. (2005). *Bürokrasi ve Otorite*. (H. B. Akan, Çev.) Ankara: Adres Yayınları.
- Yayla, A. (2003). *Siyaset Teorisine Giriş*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Yılmaz, N. (2011). 2000'li Yıllarda Elitlerin Dönüşümü: Devlet, Siyaset ve Batı. A. Demirhan (Dü.) içinde, *2000'li Yıllar Türkiye'de Toplum* (s. 51-74). İstanbul: Meydan Yayıncılık.
- Yolcu, T., & Sezgin, A. A. (2018). Merkez-Çevre İlişkisi Bağlamında Elit Retoriği: 2014 Yılı Cumhurbaşkanlığı Seçimlerine Yönelik Bir Söylem Analizi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1867-1896.
- Zürcher, E. J. (2015). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. (Y. Saner, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

## ÖZGEÇMİŞ

<b>Ad Soyad: Ahmet Mithat ODABAŞ</b>	
<b>Eğitim Bilgileri</b>	
<b>Lisans</b>	
<b>Üniversite</b>	Sakarya Üniversitesi
<b>Fakülte</b>	Siyasal Bilgiler Fakültesi
<b>Bölümü</b>	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
<b>Makale ve Bildiriler</b>	
<b>1. DOĞUŞ TEORİLERİ, PARTİ TİPOLOJİLERİ VE KURUMSALLAŞMA YAKLAŞIMI AÇISINDAN REFAH PARTİSİ (WELFARE PARTY IN TERMS OF BIRTH THEORIES, PARTY TYPOLOGIES AND INSTITUTIONALIZATION APPROACH )</b>	